

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK INSTITUTI

Qo‘lyozma huquqida

UDK: 809.51-1

BBK: 81.2-5 (5 KIT)

P-25

Rasuleva Nigina Alisherovna

**XITOIY TILIDA TOPISHMOQLARNING SEMANTIK-
FUNKSIONAL TAHLILI**

5A 5120102 – Lingvistika

Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan
dissertatsiya

Ilmiy rahbar:

filologiya fanlari doktori, professor **Shomatov O.N.**

Toshkent– 2015

MUNDARIJA

Kirish.....	3
I bob. Topishmoq tushunchasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari.....	14
1.1 O‘zbek va dunyo tilshunosligida topishmoqlar semantikasining o‘rganilishi.....	16
1.2 Xitoy tilshunosligida topishmoqlar semantikasining o‘rganilishi.....	21
1- bob bo‘yicha xulosalar.....	26
II bob. Xitoy tilida topishmoqlarning mavzuiy semantik guruhlari va tuzilish xususiyatlari.....	29
2.1 Xitoy topishmoqlarining tematik tasnifi.....	29
2.2 Xitoy tilida topishmoqlarning struktur tuzilishi va modellari.....	33
2.3 Xitoy tili tizimida iyeroglifli topishmoqlarning o‘rmi.....	59
2- bob bo‘yicha xulosalar.....	64
III bob. Xitoy tili rivoyatli topishmoqlari ta’rifi va tahlili.....	67
3.1 Rivoyatli topishmoqlarning shakllanishi va taraqqiy etishi.....	67
3.2 Qisqa va rivoyatli topishmoqlarni funksional jihatdan o‘rganish va tahlil qilish.....	68
3.3 Xitoy tilini o‘rgatishda topishmoqlarning ta’siri va ularni o‘qitish usullari.....	79
3- bob bo‘yicha xulosalar.....	94
Xulosa.....	95
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.....	99
Ilova	

KIRISH

Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganlaridek Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro'-e'tibori avvalambor farzandlarimizning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishiga bog'liqdir. Biz bunday o'tkir haqiqatni hech qachon unutmashimiz kerak.¹

Yurtimizda iqtidorli yigit qizlar ko'p. Ular bilan suhbatlashish jarayonida dunyoqarashi kengligi, o'tkir nigohi, Vatanimiz taraqqiyotiga munosib hissa qo'shishga bo'lgan xoxish va intilishi kuchliligini ko'rib, qalbimizda o'zgacha g'urur hamda iftixor hislari jo'sh uradi. Sababi, istiqlol yillarida mamlakatimizda kelajagimiz vorislarining kamoli yo'lida beqiyos ishlar amalga oshirilayotgani, o'z navbatida, yoshlarning nafaqat bilim egallashi, balki xorijiy tillarni o'rganib mutaxassisliklari bo'yicha ishga joylashishida ham muhim omil bo'lmoqda.²

Gaplarimizning isboti sifatida shuni ta'kidlab o'tishimiz lozimki, kuni kecha ya'ni 2015-yilning 29-mart sanasida mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayotidagi muhim voqea-O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi milliy qonunchilik va umume'tirof etilgan qoidalar asosida yuksak uyushqoqlik bilan o'tkazildi. Prezident saylovi mamlakatimiz kelgusi taraqqiyotini, yurtimizda kechayotgan demokratik islohotlarni izchil davom ettirish hamda rivojlantirishning muhim omili ekanini chuqur anglagan fuqarolarimiz o'zlarining yuksak siyosiy saviyasi va Vatanimiz taqdiriga daxldorlik tuyg'usini namoyish etib, saylovda faol qatnashdi. O'zbekiston xalqi barqaror kelajagi uchun ovoz berdi.³

Aynan saylov kunlari dunyoning ko'plab davlatlaridan kelgan ekspertlar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi bo'yicha saylov kompaniyasining borishini kuzatdilar. Xorijlik kuzatuvchilar-siyosatchilar, jamoat arboblari,

¹ Huquq va Burch.-T.; 2013.-4 son.26-b.

² Халқ сўзи.-Т.; 2015.-66 сон.

³ Халқ сўзи.-Т.; 2015.-63 сон.

olimlar, jurnalistlar ta'kidlaganidek, mamlakatimizda fuqarolarning siyosiy faolligi o'sgan, saylovlarga tayyorgarlik ko'rishda eng muhim demokratik prinsiplarga qat'iy rioya etilayotir.⁴

Xalqaro kuzatuvchilar mamlakatimizga amalga oshirgan o'z tashriflari mobaynida nafaqat saylovoldi tashfiqot ishlarini kuzatdilar, balki mamlakatimizning ijtimoiy, siyosiy, madaniy hayoti bilan ham yaqindan tanishdilar. Xususan, Xitoy Xalq Respublikasidan yurtimizga tashrif buyurgan xalqaro kuzatuvchilardan bir guruhi davlatimizda ta'lim-tarbiyaga berilayotgan e'tibordan mamnun bo'ldilar. Ular poytaxtimizdagi Jahon Iqtisodiyoti va diplomatiya Universitetida, O'zbekiston davlat Jahon tillari Universitetida bo'lib xitoy tilini o'rganayotgan talabalar bilan suhbat olib bordilar. Qolaversa, Toshkent shahrida xitoy tilini o'rgatish va o'rganish bo'yicha hozirgi kundagi eng na'munali litseylardan bo'lmish Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti qoshidagi 2-sonli akademik litseyda ham bo'lib, dars jarayonini kuzatdilar va o'quvchilar bilan qizg'in suhbat olib borishdi, o'quvchilarni qiziqtirgan barcha savollarga javob berdilar, ularning qobilyatlariga, xitoy tilini o'zlashtirish darajasiga tan berdilar. Bularning barchasini ta'limga qaratilayotgan e'tibor maxsuli deb ta'kidlab o'tdilar.

O'zbekiston va Xitoy xalqlarini ko'p asrlar davomida do'stlik va o'zaro hurmatga asoslangan ko'p tomonlama aloqalar bir-biriga yaqinlashtirib kelgan. Xususan, bundan ikki ming yillar muqaddam Buyuk Ipak yo'li davrida boshlangan o'zaro madaniyatlar almashinuvi tarixining yorqin sahifalari hamon yodda saqlanib kelmoqda. Madaniyatlarimiz o'rtasidagi qadimiy yaqin aloqalar ildizi ikkala xalqning yanada yaqinlashishiga sabab bo'layotir va bugungi kunda O'zbekiston - Xitoy o'rtasidagi uzoq muddatli, muhim va ishonchli hamkorlik uchun qulay sharoit yaratmoqda.

Istiqbolli hamkorlik o'zaro manfaatdorlik, hurmat va ishonch tamoyillari asosida rivojlanyapti. Xitoy doimo O'zbekistonning taraqqiyot yo'lini qo'llab-

⁴ Халқ сўзи.-Т.; 2015.-59 соҳ.

quvvatlab kelgan. O'zbekiston muhim va dolzarb masalalarda Xitoy bilan hamfikir bo'lib, xususan, mamlakatning hududiy yaxlitlik borasidagi "Yagona Xitoy" tamoyilini qo'llab-quvvatlaydi.

XXR O'zbekiston Respublikasi Mustaqilligini 1991-yil 27-dekabrda tan olgan. 1992-yil 2-yanvarda diplomatik aloqalar o'rnatilgan.

Ikki tomonlama hamkorlik ko'lami barcha jabhalarni qamrab olgan. Bu munosabatlar zaminida mamlakat rahbarlari o'rtasida o'zaro ishonchli va do'stona rishtalar yotadi. Tomonlar shuningdek SHHT doirasida ham doimiy ravishda o'zaro oliy darajadagi uchrashuvlar va tashriflar amalga oshirib turishadi.

Shuningdek, ta'lim sohasidagi hamkorlik ham jadal sur'atda rivojlanib boryapti. O'zbekistonda yoshlar orasida xitoy tilini o'rganishga va Xitoyda turli sohalar bo'yicha ta'lim olishga bo'lgan qiziqish yil sayin ortib bormoqda.

Shu jumladan biz xitoyshunos talabalar ham aynan O'zbekiston va Xitoy aloqalarini yanada mustahkamlash ikki davlat o'rtasidagi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalardagi hamkorlikni kengaytirish yo'lida o'z hissamizni qo'shishimiz uchun o'qib izlanmoqdamiz. Ushbu magistrlik dissertatsiyasini ham aynan mazkur bilimlarimizning bir na'munasi sifatida ko'rsatishimiz mumkin.

Dissertatsiya mavzusining asoslanishi va dolzarbligi. Ma'lumki xalq og'zaki asarlarini avaylab-asrash, o'rganish va kelajak avlodlarga yetkazish davlat ahamiyatidagi ishdir. Chunki har bir xalq ota-bobolaridan qolgan bu muqaddas merosda bizdan avval o'tgan necha-necha avlodlarning beqiyos ma'naviy va madaniy boyliklari mujassamlashgan bo'lib, bu boyliklarsiz o'sha xalqning ma'naviy hayotini va uning rivojini tasavvur qilib bo'lmaydi.

Mazkur dissertatsiya, birinchidan, hozirgi zamonaviy xitoy tili topishmoqlarining semantik-funksional xususiyatlarini tadqiq qilishga, ikkinchidan, hozirgi xitoy tili topishmoqlarida so'zlarning va iyerogliflarning qo'llanishi, funksional ma'nolari, uslubiy xususiyatlaridagi o'ziga xosliklarni

aniqlashga bag'ishlangan. O'zbek xitoyshunosligi tomonidan xitoy tili topishmoqlari sohasiga oid ilmiy ishlar amalga oshirilmaganligi, xitoy xalq topishmoqlarining semantik tomondan tahlili bo'yicha maxsus ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmaganligi, boshqa ilmiy ishlarda semantik-funksional tahlil kuzatilmaganligi ishning dolzarbligini belgilab beradi.

Xitoy tilining xususiyatlari O'zbekiston, MDH davlatlari, Yevropa va Amerika tilshunoslik ilmiy maktablari tomonidan ko'p yillardan beri chuqur va har tomonlama o'rganib kelinmoqda. Masalan, xitoy ta'lim vazirligining ma'lumotiga ko'ra hozirgi davrda jahonning 100 dan ziyod mamlakatlarida taxminan 30 mln.kishi xitoy tilini muntazam o'rganish, hamda tahlil etish bilan shug'ullanadi. Ammo hozirgi xitoy tilidagi topishmoqlarning semantik-funksional tahlili nainki O'zbekistonda balki, mashhur xitoyshunoslik ilmiy maktablariga ega bo'lgan Rossiya, AQSH, Germaniya, Angliya, Kanada va boshqa rivojlangan davlatlarda ham amalga oshirilmagan. Shuni ko'rsatib o'tish joizki, Xitoy ilmiy adabiyotida ham ushbu sohaga bag'ishlangan ilmiy asarlar sanoqli. Shu bilan birgalikda, Xalqaro tarjimonlar assosatsiyasining ilmiy jurnallarida topishmoqlarni tarjima qilishning ilmiy va amaliy asoslariga bag'ishlangan chiqishlar anchagina.

Xitoy bilan teng va o'zaro manfaatdorlikka asoslangan munosabatlarni taraqqiy ettirish zaminida albatta, xitoy tilini, xususan xalq og'zaki ijodi hisoblanmish xalq topishmoqlarini chuqur o'rganish, ularni amaliyotda qo'llash katta ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ushbu tadqiqot nafaqat lug'atshunoslik, xitoy tili tilshunosligi, va hattoki adabiyotshunoslik, matnshunoslik, folklorshunoslik sohasi uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot obyekti va predmetining belgilanishi. Ma'lumki har bir fan va soha o'zining yo'nalishlariga ega. Topishmoqlar ham bundan istisno emas. Ishning obyekti sifatida hozirgi zamonaviy xitoy tilida mavjud bo'lgan topishmoqlar tanlab olindi. Mavzuning keng qamrovligini inobatga olgan holda

tadqiqot predmeti topishmoqlarning faqat semantik va funksional jihatdan o'rganish tahlili asosida belgilandi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Ilmiy ishda ko'zlangan maqsad, xitoy xalq topishmoqlarining semantik xususiyatlarini yoritish, topishmoqda so'zlarning qo'llanishi, funksional ma'nolari, uslubiy xususiyatlaridagi o'ziga xosliklarni aniqlashdir. Bundan tashqari muallif o'z oldiga tahlil yondashuvi asosida lozim bo'lgan tavsiyanomalar ishlab chiqish, ushbu mavzuning istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash masalalarini ham qo'ygan.

Ilmiy ishda quyidagi asosiy vazifalar amalga oshirilishi nazarda tutilgan:

- 1) dunyo tilshunosligida xalq og'zaki ijodining aynan folklor yo'nalishi bo'lgan topishmoqlar ustida ilmiy taqdiqot ishlarini olib borgan tilshunos olimlar ishlarini ko'rib chiqish va ularning o'rganilganlik darajasini aniqlash;
- 2) xitoy tili topishmoqlarini semantik guruhlariga ajratish, ushbu guruhlariga xos bo'lgan topishmoqlarni yig'ish, funksional jihatdan tahlil qilish;
- 3) xitoy topishmoqlari leksikasini qo'llanish doirasiga ko'ra tahlil qilish;
- 4) xitoy tilida topishmoqlarning tuzilish usullari va qoidalarini o'rganib chiqish va bir-biridan farqlash;
- 5) topishmoqlar tili leksikasini semantik va tematik guruhlariga ajratish, mazkur guruhlarning qo'llanish xususiyatlarini, semantik va uslubiy qirralarini yoritish;
- 6) hozirgi xitoy tilida shakllanib, taraqqiy topayotgan rivoyatli topishmoqlarni o'rganish va uning tilshunoslikdagi o'rnini baholash;
- 7) topishmoqlarda uchraydigan sodda va murakkab iyerogliflarning semantik-stilistik xususiyatlarini o'rganish;
- 8) xitoy tilini o'rganayotgan o'quvchilarda xitoy tili topishmoqlariga bo'lgan munosobati va qiziqishini, qolaversa, o'qituvchi tomonidan dars jarayonida topishmoqlardan foydalangan xolda o'quvchilarga bilim berish usullarining foydali tomonlarini o'rganish;

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Xitoy xalq topishmoqlarining semantik-funksional xususiyatlari tekshirish obyekti sifatida birinchi marta maxsus o'rganilmoqda. Ishda xitoy topishmoqlari tilining o'ziga xos semantik xususiyatlari, so'zlarning qo'llanishi, funksional ma'nolaridagi o'ziga xosliklari: hozirgi xitoy adabiy tilida deyarli uchramaydigan so'z, so'z-formalarning mavjudligi; so'z formasi hamda iyerogliflarni o'zgartirib qo'llash; iyerogliflarning bir vaqtning o'zida ikkiyoqlama aloqador vaziyatda bo'lishi; ko'chma ma'noda qo'llangan so'z, ifodada to'g'ri, bosh, denotativ ma'noning faollashgan holda mavjud bo'lishi, buning natijasida ko'chma ma'noning sezilmay-bilinmay ketishi; oddiy topishmoqlar va rivoyatli topishmoqlarda iyerogliflarning turli ma'nolarda qo'llanilishi hamda ularning tarjimalarida kuzatiladigan grammatik holatlarni o'rganish; topishmoqda so'zlar va iyerogliflarning aniq va yashirin ma'no xususiyatiga ega bo'lishi kabi masalalar izohlab berildi.

Tadqiqotning asosiy masalalari va farazlari. Xitoy tilidagi topishmoqlarning semantik-funksional tahlilini olib borilishi natijasida xitoy tilida turli usullarda tuzilgan topishmoqlarning semantik jihatdan shakllanishi va uning tuzilish yo'llarini o'rganish tadqiqotning asosiy masalasi sifatida belgilandi. Folklor sohaning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan topishmoqlarni semantik jihatdan o'rganish va ularning tilshunoslikdagi o'rnini aniqlash, sharqona mentalitetning tilning leksik boyligiga ta'sirini belgilashda asosiy omil sifatida gavdalanishi tadqiqotda ilmiy faraz darajasiga ko'tarildi.

Tadqiqot mavzusi bo'yicha adabiyotlar sharhi (tahlili). Mazkur tadqiqotni olib borishda xitoy, o'zbek, qozoq, ozarbayjon, rus, ingliz, hind va nemis tilshunosligi bo'yicha fundamental ishlar lingvistika, semantika, funksional sintaksis, generativ grammatika, kognitiv lingvistika nazariyasi, lingvostatistika, mental leksion, neolingvistika, lingvistik strukturalizm, deskriptiv lingvistika, grammatikaga bag'ishlangan ishlar, shuningdek adabiyotshunoslik xalq og'zaki ijodi masalalariga doir adabiyotlardan jumladan,

o'zbek tilshunos va adabiyotshunoslari J.X.Abdullayev⁵, A.Abdurahmonov⁶, T.Akromov⁷, A.Alimov⁸, T.Aliqulov⁹, B.Bafojev¹⁰, E.Begmatov¹¹, A.Ishayev¹², Sh.Rahmatullayev¹³, M.Sadriddinova¹⁴, M.Saitbayeva¹⁵, Z.Xusainova¹⁶, qozoq olimi J.Adambayeva¹⁷ rus tilshunosligi vakillari V.P.Anikin¹⁸, S.G.Lazutin¹⁹, Y.I.Levin²⁰, A.N.Jurinskiy²¹, M.A.Ribnikova²², V.V.Chernishov²³, F.A.Nadirshina²⁴ va boshqalarning ilmiy-nazariy qarashlariga tayanildi.

O'zbek va xitoy tillarida topishmoqlarning semantik-funksional tahliliga oid ishlar deyarli yo'q desa ham bo'ladi. Mavjud bo'lgan ishlarda esa topishmoqlarning tarixiy qatlamlari aniqlangan, ular leksikasiga ko'ra tahlil qilingan, til faktlari asosida ularning xususiyatlari asoslangan, topishmoqlarning alohida qatlam sifatida tarkib topishi izohlab berilgan va ularning tuzilishi o'rganilgan.

Masalan, o'zbek tilshunosi J.X.Abdullayevning 1994-yil Toshkent shahrida taqdim etilgan "O'zbek xalq topishmoqlarining leksik-semantik xususiyatlari" nomli avtoreferati topishmoqlarning hozirgi o'zbek va boshqa turkiy tillar materiallari asosida, bugungi ahvoli uning leksik, grammatik xususiyatlarini, ma'no doiralari yoritib berilgan.

⁵Абдуллаев Ж.Х.-Ўзбек халқ топишмоқларининг лексик-семантик хусусиятлари.-Т.,1994.

⁶Абдурахмонов А.-Ўзбек халқ оғзаки ижоди асарларининг синтактик хусусиятлари.-Т.,1971.

⁷Ақромов А.-Топишмоқларнинг баъзи синтактик хусусиятлари. Ўзбек тилининг лексик-грамматик хусусиятлари.-Т.,1976.

⁸Алимов А.- Каракалпакские народные загадки: Автореф.дисс.канд.филол.наук.-Нукус.,1965.

⁹Алиқулов А.-Сўз маъноларининг лексикографик тавсифи.-Т.,1990.

¹⁰Бафоев Б.-Кўхна сўзлар тарихи.-Т.,1991.

¹¹Бегматов Э.-Ҳозирги ўзбек адабий тилида лексик қатламлар.-Т.,1985.

¹²Ишаев А.-Халқ дostonлари лексикасидан.-Т.,1967.

¹³Раҳматуллаев Ш.-Ўзбек фразеологиясининг баъзи масалалари.-Т.,1966.

¹⁴Садриддинова М.-Лексические особенности узбекских народных загадок: Автореф.дисс.канд.филол.наук.-Т.,1984.

¹⁵Сайтбаева М.-Именное сказуемое в узбекских народных загадках.-Т.,1984.

¹⁶Хусайнова З.-Ўзбек топишмоқлари.-Т.,1966.

¹⁷Адамбаева Ж.- Литературно-стилистических и языковые особенности казахских загадок.-Алма-ата.,1966.

¹⁸Аникин В.П.-Вступительная статья.Загадки русского народа.-М.,1959.

¹⁹Лазутин С.Г.-Метафора в загадках.Поэтика русского фольклора.-М.,1994.

²⁰Левин Й.И.-Семантическая структура загадки.Паремииологический сборник.-М.,1978.

²¹Журинский А.Н.-Семантическая структура загадки.-М.,1989.

²²Рыбникова М.А.-Загадки.-М.,1932.

²³Чернышев В.В.-Синтаксис загадок.Автореф.дисс.канд.филол.наук.-М.,1989.

²⁴Надршина Ф.А.-Афористические жанры башкирского фольклора: Пословицы,загадки.Автореф.дисс.канд.наук.-Уфа.,1971.

Hindshunos olim O.N.Shomatovning “The Study of Riddles in Indo-Germanic Languages” (with special reference to Russian, Hindi and German) nomli maqolasi rus, hindiy va nemis tillarida mavjud bo‘lgan topishmoqlarning bir-biridan farqi, undagi ma’lum qoidalar, topishmoqlarning funksional jihatdan tartibi va tarkibi, uning yo‘nalishlariga asoslangan. Maqolada topishmoqlarni to‘plash, ularning dinamikasini, yasalish, shakllanish tarixi, yaratilish davridan tortib shu kungacha topishmoqlar tizimida sodir bo‘lgan fonetik o‘zgarishlarni ko‘rishimiz mumkin. Ilmiy tadqiqot ishida ushbu ilmiy maqoladan bevosita foydalanildi va xitoy tili topishmoqlari bilan o‘xshash va farqli jihatlari o‘rganildi va taqqoslandi.

Shuningdek, o‘zbek xitoyshunoslik maktabining vakillaridan biri bo‘lmish A.A.Karimov tomonidan yozilgan va hozirgi kunda nashrga tayyorlanayotgan “100 ta topishmoq. Xrestomatiya” to‘plami ham tadqiqot ishimizning asosiy qismini yoritib berishda, iyeroglifli topishmoqlarning tuzilish usullari va ularni tarjima qilish jarayonida tilshunoslikda mavjud bo‘lgan terminlardan to‘g‘ri foydalana olishda hamda topishmoqlarning javobini aniqlashda qaysi usullar samara berishi borasida muhim adabiyot vazifasini o‘tadi.

Tadqiqotga asosiy manba sifatida 2013-yil iyun oyida Sichuanda chop etilgan “谜语小百科” Mi yu xiao bai ke kitobi, 2014-yil iyun oyida Pekinda nashr qilingan 柳忠良 Liu Zhong Liangning “中华灯谜学” Zhong hua deng mi xue nomli asari tanlab olindi. Bu asarlarda Xitoy tarixida topishmoqlar paydo bo‘lgan davrdan boshlab uning shakllanish jarayonlari, rivojlanish bosqichlari, hamda tilshunoslikda hozirgi kundagi o‘rni bayon etilgan. Shuningdek, kartoteka to‘plash jarayonida 2012-yilning yanvar oyida nashrdan chiqqan “谜语故事” Mi yu gu shi, va 2014-yilning yanvar oyida nashr qilingan “谜语一本通” Mi yu yi ben tong to‘plamlaridan foydalanildi. Bu to‘plamlarda keltirilgan topishmoqlar semantik guruhlariga qarab tanlanib tarjima qilindi va tahlil qilindi.

Tadqiqotda qo‘llanilgan metodikaning tavsifi. Ishning maqsadi va vazifalaridan kelib chiqqan holda, quyidagi ish tuzilmasi ishlab chiqildi.

O'zbekistonning davlat tili haqidagi Qonun, mamlakat Prezidenti I.A.Karimovning milliy til va milliy madaniyatning rivojlanish yo'llari haqidagi yo'riqlari, shuningdek, sharq donishmand-mutafakkirlarining til haqidagi fikrlari va taniqli tilshunos, folklorshunoslarning tadqiqotlaridagi ilmiy qarashlari dissertatsiyani yozishda umumiy metodologik asos bo'ldi.

Tadqiqotda leksik-semantik, mavzuiy tahlil, semantik-stilistik tahlil kabi lingvistik va lingvostilistik metodlar hamda bayon qilish, tarjima qilish, tavsiflash, tasniflash kabi umumiy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, ishda semantik va kommunikativ tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot leksikologik va funksional aspektda olib borildi. Ba'zi holatlarda, mavzuning interaktiv xususiyatlaridan kelib chiqib, tilshunoslikka oid bo'lgan umumiy metodlar ham qo'llanildi.

Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati. Ishda ilk marotaba xitoy tilidagi topishmoqlar tahliliy va tavsifiy, miqdoriy metodlar asosida o'rganildi. Xitoy tilidagi sodda va rivoyatli topishmoqlarning semantik jihatlari va guruhlari yoritib berildi. Ushbu tadqiqotda bayon qilingan bir qator ilmiy xulosalar xitoy tilining tarixiy leksikologiyasi, umuman, xitoy tili talqinida o'zbek xitoyshunosligining taraqqiy topishiga, xitoyshunoslikning turli tarkibiy qismlari-semantik-funksional guruhlarning o'ziga xos rivojlanish va boyish xususiyatlarini o'rganishda yordam berishi shubhasizdir.

Tadqiqotda xitoy xalq topishmoqlari tiliga oid boy material jamlangan va tahlil qilingan. Yangi xitoy tilidagi adabiyotlardan foydalangan holda topishmoqlar tarjima qilingan va ilovaga berilgan. Dissertatsiya materiallaridan umumiy tilshunoslik, leksikologiya, lug'atshunoslik, xitoy tili bo'yicha olib boriladigan kurslarda, tarjima amaliyoti fanida, o'quvchilarga xitoy yozuvi va o'qishni o'rgatish jarayonlarida, xalq og'zaki asarlarining lug'atini tayyorlashda ayniqsa xitoyshunos filologlar uchun o'quv qo'llanmalari tuzishda keng foydalanish mumkin.

Ish tuzilmasi. Dissertatsiya O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 24-iyuldagi PF-4456-son “Oliy malakali ilmiy va ilmiy pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o‘tkazish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida” gi Farmoniga (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2012-yil, 30-son, 346- modda) va Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 10-sentabrdagi 190-son “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimida magistratura faoliyatini yanada takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qaroriga (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2007-yil, 37-38 son, 384-modda) muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Oliy va O‘rta maxsus ta’lim vazirining 2015-yil 2-mart 36-son buyrug‘i asosida magistratura to‘g‘risidagi Nizomda belgilangan dissertatsiya tarkibiy qismlarining barchasi qamrab olingan. Ya’ni titul varaq, ikki tildagi qisqacha annotatsiya, mundarija, kirish, uch bobdan iborat asosiy qism, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar va ilovadan tashkil topgan. Har bir bob o‘z mazmuni va mohiyatidan kelib chiqqan holda kichikroq qismlarga bo‘lingan. Bular: 1-bob. “Topishmoq tushunchasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari”. Bu bob o‘z navbatida ikki qismdan: “O‘zbek va dunyo tilshunosligida topishmoqlar semantikasining o‘rganilishi” hamda “Xitoy tilshunosligida topishmoqlar semantikasining o‘rganilishi” dan iboratdir. Shu bob bo‘yicha xulosalar mavjud. Imiy tadqiqotning 2-bobi “Xitoy tilida topishmoqlarning mavzuiy semantik guruhlari va tuzilish xususiyatlari” deb nomlanadi. Bu bob uch qismdan: 1. “Xitoy topishmoqlarining tematik tasnifi” 2. “Xitoy tilida topishmoqlarning struktur tuzilishi va modellari” 3. “Xitoy tili tizimida iyeroglifli topishmoqlarning o‘rni” dan iborat va tegishli xulosalar mavjuddir. 3-bob. “Xitoy tili rivoyatli topishmoqlari ta’rifi va tahlili” deb ataladi. Uch qismdan iborat. 1. “Rivoyatli topishmoqlarning shakllanishi va taraqqiy etishi” 2. “Qisqa va rivoyatli topishmoqlarni funksional jihatdan o‘rganish va tahlil qilish” 3. “Xitoy tilini o‘rgatishda topishmoqlarning ta’siri va ularni o‘qitish usullari”.

Dissertatsiyada tadqiqot natijalariga aloqador bo'lgan misollardan foydalanilgan.

Dissertatsiyaning umumiy hajmi 104 betdan tashkil topgan.

Tadqiqot jarayonida aynan mavzu yuzasidan 4 ta maqola nashr qilindi 2 tasi esa hozirgi kunda nashr jarayonida. Ular quyidagilar:

1. “O‘zbekistonda yaponshunoslik: filologiya, tarix, falsafa va iqtisod masalalari” mavzusida respublika oliy ta’lim muassasalariaro ilmiy-amaliy konferensiyada “Xitoy va yapon tillarida topishmoqlar tahliliga oid” nomli maqola.

2. O‘zMU ning 96 yilligiga bag‘ishlangan “Zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb masalalari” ilmiy maqolalar to‘plamida “Xitoy tilidagi topishmoqlarning leksik-semantik xususiyatlari” nomli maqola.

3. ToshDSHI Xitoyshunoslik fakultetining birinchi ilmiy-amaliy konferensiyasida “Xitoy topishmoqlarining tarixiy rivojlanish bosqichlari” nomli maqola.

4. O‘zMU Falsafa fakultetining “Psixik taraqqiyot va ta’lim muammolari” ilmiy maqolalar to‘plamida “Bolalar adabiyoti-tarbiya tayanchi” nomli maqolasi.

I BOB. TOPISHMOQ TUSHUNCHASINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Har qanday topishmoq jumboqqa to'la...

Uni yechishga intilgan shaxs yanada mukamallashadi.

J.R.Faulz

Asrlar davomida yaratilib, sayqal topib, mumtoz bir shaklga kelib qolgan xalq og'zaki ijodi asarlari bizning noyob ma'naviy va madaniy merosimiz, beqiyos ilmiy-tarixiy solnomamizdir. Xalq og'zaki ijodining umri boqiydir, u tildan-tilga, dildan-dilga o'taveradi, kelajak avlodlarni ham o'z go'zalliklaridan bahramand qilaveradi.

Xalq og'zaki ijodi nihoyatda rang-barang asarlarga boy, shu bilan birga, bu asarlarning har biri o'ziga xos maqsad va vazifaga ega bo'lgan mustaqil janr na'munalaridir.

Sirli nutq bilan topishmoq bir xil hodisa emas. Ular o'rtasida bir qator farqli jihatlar ham bor. Sirli nutq til hodisasidir. U xalq og'zaki ijodining biron janri sifatida mavjud emas. Topishmoq esa badiiy asar, adabiy janrdir. Sirli nutq monolog shaklida ham voqe bo'laveradi. Topishmoq kamida ikki kishi o'rtasida aytiladigan o'ziga xos dialogik birlikdan iboratdir. Sirli nutq javob talab qilmaydi va tinglovchini nazarda tutmaydi. Topishmoq savol sifatida tinglovchiga aytiladi va undan shu savolning javobini, nazarda tutilgan narsa-hodisaning nomini topib aytishni talab qiladi. Narsa va hodisalarni obrazli tasvirlash topishmoqning muhim xususiyatidir, sirli nutq buni alohida maqsad qilib qo'ymaydi, unda narsa hodisa boshqacha nomlanadi, shartli ravishda o'zgacha ataladi. Bundan maqsad topishmoqda shu obrazli tasvirga asos bo'lgan narsa-hodisalarni izlab toptirish asosida tinglovchining aqliy qobiliyatini sinash, unda mantiqiy va obrazli fikrlash, estetik didni rivojlantirish bo'lsa, sirli nutqda

so'zlovchining yoki so'zlovchilarning niyatini boshqacha atalayotgan narsa-hodisalarga sezdirib qo'ymaslik, ularni ruhini bezovta qilmaslik, ulardan kelishi mumkin bo'lgan yomonliklarning oldini olishdir. Sirli nutq qadimgi mifologik tasavvurlar, diniy tushunchalar bilan bog'liq. Shuning uchun fan-texnika rivojlangan bugungi kunda sirli nutq deyarli unutilgan yoki uning ayrim izlari ba'zi xalqlar tilida saqlanib qolgan, xolos. Xalq topishmoqlari doirasi esa yangilari bilan yanada boyib bormoqda.

Topishmoq sirli nutq obyektlariga ko'ra ham farqlanadi. Sirli nutqda misol uchun topishmoqning eng sevimli tasvir obyektlari bo'lgan odam a'zolarini boshqacha nomlashga extiyoj yo'q va hokazo.

Maqol va topishmoqlar o'z tasvir obyektlari, usullari, qonun-qoidalariga ega.

Tilning ijtimoiy potentsiali haqida gapiriladigan bo'lsa, bunda hoh yozma, hoh og'zaki bo'lsin, badiiy tilning roli kattadir. Badiiy asar tili, xususan xalq og'zaki ijodi asarlari tili tilning ma'lum funksional shakli sifatida tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Xalq og'zaki ijodi nutqi ko'p marotaba tadqiqot obyekti sifatida tilshunoslar e'tiborini jalb qilgan.

Topishmoq xalqqa yaxshi tanish bo'lgan ba'zi narsa hodisalar belgi-xususiyatlarning she'riy yoki nasriy formadagi turg'unlashib qolgan, o'ziga hos, ixcham, obrazli-metaforik ifodasi sifatidagi savol va tinglovchi tomonidan topilishi lozim bo'lgan narsa-hodisaning nomini o'zida mujassamlashtirgan javob qismdan iborat dialog shaklida aytiladigan iboradir.

Topishmoq obyektlari xalqqa yaxshi tanish bo'lgan narsa-hodisalardir. Xalq o'zi bilmagan, ko'rmagan, ishlatmagan, tasavvur qilmagan narsa haqida topishmoq to'qimaydi. Topishmoq savol qismning o'zidan iborat emas. U kamida ikki kishi o'rtasida aytiladigan savol va javob qismdan iborat bo'lgan dialogik birlikdir. Shuningdek, barcha topishmoqlarning ham savol qismi topilishi lozim bo'lgan narsa hodisaning poetik ifodasi bo'lavermaydi yoki savol qismda javob qismning tipik belgi-xususiyati berilgan bo'lavermaydi. Unda yashirin denotatlarning umumiy miqdorigina aytilgan bo'lishi mumkin.

Topishmoqning o'ziga xos tabiati qadimdan tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Arastuning bergan ta'rificha, topishmoq yaxshi tuzilgan metaforadir.²⁵

Haqiqatdan, topishmoqlarning ko'pchiligi metaforik matnlardan iborat. Lekin shunday xalq topishmoqlari ham borki, ularda metafora kuzatilmaydi.

Boshqa tadqiqotchilarning fikricha, topishmoqni odatda metafora shaklida ifodalangan mazmunder savol sifatida ta'riflash mumkin²⁶ yoki topishmoq bu moddiy²⁷ olamdagi narsalarning rang-barangligi va poetik go'zalligini ko'z o'ngimizda ochib berish maqsadida yaratilgan biron bir narsaning mazmunder poetik tasviri²⁸ topilishi lozim bo'lgan narsa-hodisaning boshqacha ifodasidir.²⁹

1.1 O'zbek va dunyo tilshunosligida topishmoqlar semantikasining o'rganilishi

O'zbek xalq topishmoqlarini to'plash bo'yicha dastlab O'rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishi munosabati bilan bu yerlarga kelib qolgan rus missionerlari N.P.Ostroumov va V.Vasilyevlar shug'ullanishgan. Lekin ular topishmoqlarning nazariy talqiniga e'tibor berishmagan.

O'zbek xalq topishmoqlarini ilmiy asosda yozib olish, to'plash, nashr etish, o'rganish ishlari G'ozim Olim Yunusov, Abdulla Nosirov, Xodi Zarif, Ismoil Orifiy, Buyuk Karimov, Zubaida Husainova kabi folklorshunoslar tomonidan amalga oshirildi. Bulardan, Z.Husainova o'zbek xalq topishmoqlarini maxsus o'rganib, bu haqida monografiya e'lon qildi. Monografiya o'zbek xalq topishmoqlarini adabiy jihatdan o'rganishga bag'ishlangan. Bu ishda topishmoqlarning til xususiyatlari to'g'risida ayrim ma'lumotlarga berilgan, xolos.

²⁵Аристотел.-Поэтика”.-Т.,1981. 45-б

²⁶Соколов В.М.-Русский фольклор.-М.,1941.С-9

²⁷Абдурахмонов Х.-Ўзбек халқ оғзаки ижоди асарларининг синтактик хусусиятлари бўйича кузатишлар. -Т., 1964.

²⁸Охундова Г.И.-Лексика и ститаксис азербайджанских народных загадок.-Боку.,1986 .

²⁹ Русское народное поэтическое творчество. 1971 г .

Topishmoqlarning til xususiyatlarini, xususan, ularning sintaktik xususiyatlarini yaxshi o'rganmay, topishmoqlarning mazmunini, o'ziga xosligini tushunish qiyin. Chunki topishmoq xalq og'zaki ijodining boshqa janrlaridan keskin farqli holda tasvir obyektini yoki aytilmoqchi bo'lgan fikrni aniq-ravshan, tushunarli qilib emas, imkoni boricha mavhum qilib, yashirib, xiralashtirib, odatdagidan butunlay boshqacha qilib tasvirlashga intiladi.

O'zbek tilshunosligida xalq og'zaki ijodi asarlarining lisoniy xususiyatlarini o'rganish ishlari 50-yillardan boshlangan. Bu sohadagi ilk tadqiqotni Sh.Shoabdurahmonov "Ravshan" dostonining badiiy tili haqida olib bordi.³⁰

60-70 yillarga kelib bu mavzudagi ishlar ko'lami ancha kengaydi.³¹

Mustaqillik yillariga kelib xalq og'zaki ijodi asarlarini o'rganish xalqimizning ma'naviy qadriyatlarini tiklash borasidagi umumdavlat ishining uzviy bir qismiga aylandi, desak xato qilmaymiz. Bu boradagi keyingi ishlarda endi yangicha talqin va tahlillarni kuzatish mumkin.

Topishmoq xalq og'zaki ijodining eng qadimgi janrlaridan biridir. "Topishmoq jahon xalqlari ijodi, sivilizatsiya tarixida maqollar bilan bir davrda paydo bo'lgan qadimiy janr na'munalaridandir".³² Topishmoqlarning kelib chiqish tarixi tadqiqotchilarni ko'pdan qiziqtirib keladi. Jumladan, V.P.Anikin topishmoqlarning kelib chiqishini baliq ovlovchilar, chorvadorlarning sirli nutqi, tabu va boshqacha so'zlashlarda ko'radi".³³

Turkiy tillardagi topishmoqlarning til xususiyatlarini o'rgangan tadqiqotchilar ham sirli nutq va topishmoq o'rtasidagi bog'liqlik xususida so'z yuritadilar.³⁴

Tadqiqotchi J.Abdullayev ham topishmoq va sirli nutq bog'liqligi haqida fikr yurita turib, ularning aynan bir hodisa emasligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, sirli nutq til hodisasidir, topishmoq esa badiiy asar, adabiy janrdir.

³⁰Шоабдурахмонов Ш.-Равшан дostonининг бadiий тили хақида: Автореф. кан. филол. наук.-Т., 1949.

³¹Абдурахмонов Х.-Ўзбек халқ оғзаки ижоди асарларининг синтактик хусусиятлари бўйича кузатишлар.-Т., 1964.

³²Тайлор Э.Н.- Первобытная культура.-М., 1989. С-644.

³³Аникин В.П.- Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор.-М., 1957.-С-56.

³⁴Надршина А.Ф.-Афористические жанры башкирского фольклора (пословицы, загадки).-Уфа., 1971.-С-13.

O'zbek tilshunosligida tilshunos olim J. Abdurahmonov topishmoqlarning ayrim til xususiyatlariga bag'ishlangan dastlabki fikrlarini, garchi maqollar bilan birga bo'lsa-da, boshlab berganligi e'tiborga loyiqdir.

Tadqiqotchi sintaktik masalalarni topishmoqning janr tabiati bilan bog'lab tekshiradi. Shuningdek, maqollarda atov gap, kesim va uning ifodalanishi, parselatsion birliklar, izohlovchi konstruksiyali gaplar, sintagmatik birliklar, gap bo'laklarining ifodalanishi kabi masalalar to'g'risida fikr yuritadi. Tadqiqotdan uning xalq topishmoqlarining ayrim leksik, morfologik xususiyatlari to'g'risidagi fikr-mulohazalari ham o'rin olgan. Jumladan, u topishmoqlarda gap bo'laklarining ifodalanishi bilan bog'liq quyidagi ma'lumotni keltiradi: "Topishmoqlarda topilishi lozim bo'lgan predmetning obrazini eslatadigan fonetik strukturaga ega bo'lgan atoqli otlar uchraydi.

"Atoqli otlar folklorda konkretlikdan holi so'zga aylanadi". Tadqiqotchi T. Akramov topishmoqlarning ayrim sintaktik xususiyatlari haqida fikr yuritadi"³⁵.

Tilshunos topishmoq gap qurilishida javob qismi ham topishmoq bilan yoki uning biror bo'lagi bilan mazmuniy va grammatik jihatdan bog'liq bo'lishi, javob qismining topishmoq-gapga logik-grammatik ega, qaratqich, ergash gap munosabatida bo'lishi kabi holatlarga to'xtaladi.

O'zbek xalq topishmoqlarida ot kesimning qo'llanishi haqidagi ishda topishmoqlarda ko'p qo'llanadigan ot kesimlar, ularning semantik-struktural tiplari, bu tiplarning qo'llanish darajasi, topishmoq tilida ot kesimlarning ifodalanish usullari, ularning adabiy tildagi ot kesimlardan ayrim farqli jihatlari to'g'risida batafsil fikr yuritiladi. "Topishmoqlar" to'plamidagi 2881 topishmoqdan 929 tasi asosi ot kesimdan tuzilganligi haqidagi fakti keltiradi.

Muallif 96% holatda ot kesimlar nol ko'rsatkichli bo'lishini ta'kidlaydi. Nol ko'rsatkichli kesimlarning ikki xil shakli topishmoqlar uchun xarakterli ekanligini ko'rsatadi: asosi "bor" va "yo'q" so'zlari bilan ifodalangan qurilmalar,

³⁵Акрамов Т.-Топишмоқларнинг баъзи синтактик хусусийатлари ҳақида. ТДПУ илмий мақолалар тплами.-Т.,1981.-86-90-б.

hamda asosi ot bilan ifodalangan qurilmalar. Ot asosli qurilmalarning uchta struktur-semantik ko'rinishini farqlaydi.

Tadqiqotchining fikricha, o'zbek topishmoqlarida implitsit nominatsiyaning asosan quyidagi usullari keng tarqalgan:

1. Jumboqlanayotgan denotat xususiyatlariga mos kelmaydigan, yot belgilarni aytish: Chopsa, chopilmas, bo'lsa bo'linmas. (Soya) kabi.
2. Denotatda unchalik muhim bo'lmagan ikkinchi darajali belgilarini aytish. Masalan, supurgi haqidagi topishmoqda uning tashqi ko'rinishiga ishora qilinadi, vaholanki, supurgining eng muhim belgisi uning vazifasida ko'rinadi.
3. Jumboqlanayotgan predmetni boshqa predmetga qiyoslash. Jumladan, oyni patirga, yerni gilamga o'xshatish kabi.

Topishmoqlar monografik planda o'rganilgan keyingi ish sifatida J.X.Abdullayevning nomzodlik dissertatsiyasini ko'rsatish mumkin. Muallif ishining birinchi bobida xalq topishmoqlarida qo'llanuvchi so'zlarni til tizimidagi o'rniga ko'ra leksikologiya mezonlari asosida tavsiflangan. Keng iste'moldagi so'zlarni topishmoq mundarijasida yashirin denotatning u yoki bu belgi xususiyati to'g'risida ma'lumot tashuvchi, yashirin denotat belgi xususiyatining obrazli ifodasi, shuningdek, topishmoqlardagina qo'llanuvchi so'zlar kabi guruhlariga ajratadi.

Turkologiyada 60-yillarning oxiri, 70-yillarning boshiga kelib ayrim turkiy xalqlar topishmoqlarining til xususiyatlari yuzasidan kuzatishlar, tadqiqot ishlari yuzaga kela boshladi. Jumladan, J.Adambayeva qozoq xalq topishmoqlarining til xususiyatlarini tadqiq qilgan. Muallif qozoq topishmoqlarini ikki guruhga ajratadi: sodda ya'ni predmet topishmoqlari va tortishuv topishmoqlari. Predmat topishmoqlariga o'z shakliga ko'ra qadimiy bo'lgan, tortishuv topishmoqlariga esa sodda topishmoqlar negizida keyinchalik yuzaga kelgan topishmoqlarni kiritadi.

J.Adambayevaning ta'kidlashicha, avloddan avlodga o'tib kelayotgan qadimiy topishmoqlar ko'pincha yengil ritm va rifmaga ega bo'lib, asosan, sodda gap shaklida bo'ladi. Insoniyat taraqqiyotining keyingi bosqichlarida yaratilgan topishmoqlar murakkablasha borgan, qo'shma gap shaklidagi topishmoqlar bunga misol bo'la oladi. Shuningdek, qadimiy topishmoqlar tilida eskirgan so'zlar, leksik-grammatik arxaizmlar, faqat topishmoqlardagina qo'llanadigan so'zlar, tortishuv topishmoqlarida esa arabcha, forsha so'zlar ko'p uchrashini ta'kidlaydi. Keyingi davrlarda yaratilgan yangi topishmoqlarda esa fan-texnika taraqqiyotini ifodalovchi neologizmlar qo'llanadi, fikr ko'pincha murakkab gap shaklida ifodalanadi.

Turkiy tillardagi topishmoqlarning til xususiyatlarini o'rgangan F.A.Nadrshina va Oxundova Gulshan Islom qizining kuzatishlari ham buni tasdiqlaydi.³⁶ Ularning fikricha, qadimgi sirli nutqda ishlatilgan shartli atamalar, tabular bilan topishmoq obrazlari o'rtasida hayron qolarli o'xshashlik yoki to'la moslik bor. Tadqiqotchi Oxundova Gulshan Islom qizining nomzodlik dissertatsiyasi ozarbayjon xalq topishmoqlarining til xususiyatlari to'g'risidagi muhim kuzatishdir. Dissertatsiya ozarbayjon xalq topishmoqlarining leksikasi va sintaksisini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotdagi kuzatishlar va fikr-mulohazalar boshqa turkiy xalqlar topishmoqlari leksikasi va sintaksisini tushunishga ham yordam beradi. Muallifning ko'rsatishicha, ozarbayjon xalq topishmoqlarining lug'at sostavi umumxalq so'zlashuv tiliga yaqinligi bilan xarakterlanadi. Tadqiqotda ta'kidlanishicha, ozarbayjon topishmoqlari sintaksisi ham umumxalq tili normalariga yaqin bo'lib, elliptik qurilmalar keng qo'llanilgan. Topishmoqda tilning nafaqat hozirgi ahvoli, shu bilan birga, til taraqqiyotining ancha avvalgi bosqichlari ham aks etgan.

Rus tilshunosligida XIII asrning ikkinchi yarmidan boshlaboq, og'zaki ijod nutqi biror grammatik hodisani asoslash uchun illyustrativ material sifatida

³⁶Охундова Г.И.-Лексика и синтаксис азербайджанских народных загадок.-Баку.,1986.

xizmat qila boshladi. Til faktlari haqidagi gipotezalar, ular semantikasi tarixi asosan folklor materiallar yordamida asoslangan.

Rus tilshunosligida xalq og'zaki ijodi asarlarining lisoniy xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan bir qator ishlar mavjud. Jumladan,

A.P.Yevgenevaning doktorlik dissertatsiyasi rus xalq og'zaki poeziyasining til xususiyatlariga bag'ishlangan.³⁷

Xalq og'zaki ijodi janr xususiyatlariga ko'ra xilma-xildir. Rus tilshunosligida bu janrlarning til xususiyatlari, ayniqsa, sintaktik xususiyatlari ertaklar, maqollar, xalq qo'shiqlari doirasida tadqiq qilingan.³⁸

Shu o'rinda taniqli rus tilshunosi A.P.Yevgenyevaning quyidagi fikrlarini keltirish o'rinlidir: "Xalq og'zaki ijodi tilini o'rganish rus filologiyasining muhim vazifalaridan biridir. Juda ko'p masalalar uning yechilishiga bog'liq...Og'zaki poetik nutq bilan adabiy tilning turli taraqqiyot davrlardagi o'zaro munosabati va ta'siri masalasi ochib berilmasa, adabiy til tarixi yetarli aniqlik va to'lalilik kasb etmaydi. Tarixiy grammatika va tarixiy leksikologiya uchun og'zaki poetik asarlarning tili nihoyatda boy material bo'lib xizmat qiladi.

Rus tilshunosligida topishmoqlarning sintaktik xususiyatlari, xususan, ularning matn tuzilishi V.V.Chernishev tomonidan maxsus tadqiq qilingan. Ishda rus xalq topishmoqlarining shakliy va mazmuniy xususiyatlari haqida fikr yuritiladi. Tadqiqotchining fikricha, topishmoqni shakllantiruvchi asosiy sintaktik birlik-topishmoq matni 98% holatda sodda va qo'shma gaplarga to'g'ri keladi. Faqat 2% topishmoqlardagina javob qismi ikki yoki undan ortiq gaplar bilan ifodalanadi. Ingliz topishmoqlarining nominativ aspekti haqidagi ishda esa muallif topishmoq tarkibida nominativ funksiyani ifodalovchi mexanizm implikatsional va intensioanldan iborat bo'lishini ta'kidlaydi.

1.2 Xitoy tilshunosligida topishmoqlar semantikasining o'rganilishi

³⁷Евгенева А.П.-Очерки по языку русской устной поэзии в записях XVII-XV вв.-М.,1963.

³⁸Боровский В.И.-Синтаксис сказок.-М.,1981.

Qadim zamonlarda odamlarning bo'sh vaqtlari bo'lganda o'zaro suhbatlashardilar va qalblaridagi dardlarini bir – birlariga aytganlaridan so'ng ham topishmoqlar paydo bo'ldi.

Xitoyda topishmoqlarning kelib chiqishi, o'z-o'zidan insonlarning o'zaro so'zlashuvidan kelib chiqqan. ”吴越春秋“³⁹ Wúyuè chūnqiūa sariga binoan bir qo'shiqda : “断竹，续竹，飞土，逐穴“ Duàn zhú, xù zhú, fēi tǔ, zhú ròu. Bu sakkizta iyeroglif kesilgan bambukni bitta ipga bog'lab kamondan o'q uzib o'ldirish mumkinligini bildiradi degan ma'no keltirilgan.

Har bir xalqning o'z davlat tili bor. Shuningdek har bir xalqning ertaklari va topishmoqlari mavjud. Xitoy tilidagi topishmoqlar boshqa dunyoviy topishmoqlardan yozilishi va tahlili bo'yicha farq qiladi.

Topishmoq bu ilm – fanni o'rganadigan bir turi bo'lib, ular o'zining chuqur ma'noga ega nazariyasi va murakkab asosiga ega.

Topishmoqlar nazariyasi ya'ni ildizi uning amalda qo'llanilishiga bog'liq. Xitoyda topishmoqlarning kelib chiqishi juda uzoq davrni o'z ichiga oladi, taxminan 3500 mingdan ortiq yillik tarixga ega.

Har bir sohada yoki ilm-fanni o'rganishda aniq qolipga solingan o'rganish obyekti mavjud, asosan maxsus o'rganiladigan ilm-fan sohasida buni ko'rishimiz mumkin.矛盾论 Mádùn lùn “Qarama-qarshiliklar” asarida yozishicha: “Ilm-fanni o'rganishdagi farq, ilm fanda turli xil yutuqlar bo'lganidek, unda kamchiliklar ham mavjud bo'ladi”⁴⁰ deb ta'kidlab o'tgan. Shuningdek, “Agar siz bilmaydigan qarama-qarshiliklar uchrasa, biror-bir predmetning harakatidan yoki ko'rinishidan uning qanday predmet ekanligini aniqlash mumkin” deb yozilgan. Topishmoqlar insonlarning jamiyat hayotidagi, madaniyatidagi oldingi davrlardan qolgan boylik hisoblanadi, topishmoqlar madaniyatdagi boshqa xalq og'zaki ijodi na'munalaridan farq qiladi. Bizlar odatda insonlarni turli xil qatlamlarga bo'lamiz ya'ni boy va kambag'al oilalarga.

³⁹”吴越春秋“ – 春秋 Xun qiu davrida yozilgan asarlardan biri

⁴⁰柳忠良“中华灯谜学”。北京：学苑出版社。2014年

Topishmoqlarning aytilishi va yozilishi maxsus qolipga solingan bo'ldi, topishmoqlarni yozishda uning yozilish tartibiga e'tibor berilishi lozim. Qonun-qoidasi esa aniq va ravshan yaratilishi kerak. Agar kelajakda topishmoqlarni yozishni bir ilm turiga kiritsak, unda maxsus o'rganishni tahlil qilishimiz kerak, uning asosiy negizini aniqlab odatdagi yozilish qonunlarini topib, topishmoqlar yozilishini kelajakda rivojlantirishimiz lozim. Topishmoqlar xitoy xalqida ko'p uchraydigan adabiyotning bir mashhur turi bo'lib, topishmoqlar o'zining mustaqil tuzilishiga va ma'noviy yorqinligiga ega san'atning bir turi deyish ham mumkin. Topishmoqlar xitoy xalqi madaniyatining yorqin ma'noga va tuzilishiga ega bo'lgan san'ati hisoblanadi. Bunday nazariyani o'qib foydalanganda, topishmoqlarning teoriyasida asarning rivojlanishiga katta e'tibor beriladi. Ularning rivojlanishi maxsus ma'noga egaligi bilan ifodalanadi.

Topishmoqlar Sun va Min sulolalari davrida rivojlandi, aynan ana shu davrda ularning soni ortib bordi. Bu bir necha yuz yillar ichida topishmoqlarni o'rganish nazariyasini ikki davrga bo'lishga sababchi bo'ldi:

清末民国，谜理论萌芽时期 **Qīngmò mínguó, mí lìlùn méngyá shíqí**

Qing Mo davlati davrida topishmoqlarning o'rganilish davri.

XX asrning 10– yillaridan 30- yillarigacha bo'lgan davrda, topishmoqlarni o'rganish yuzaga keldi, topishmoqlar kitobidan tashqari topishmoqqa oid asarlar va topishmoq jamlanmalari yaratildi, yana bir necha topishmoqqa oid kitoblar, bir qancha maqolalar, topishmoqqa doir san'at asarlari yaratildi va ularga tanqidiy fikrlar ham bildirildi. Bu davrda topishmoqlarni o'rganish nazariyasining maqtovga sazovor tomonlari ko'rib chiqildi, turli xil kitoblar chop etildi. Topishmoqlarning asosiy tuzilishi murakkab bo'lib ko'p usuldagi turlari yaratildi. 1904-yilda 光绪三十年 Guāngxù sānshí nián (Haqiqiy kirish 30 yil) “棣萼室谈虎” Dì è shì tán hǔ (“Kaiks va yo'lbars suhbatlari”); 1908–yilda yana bir kitob “谜话” Mí huà

(“Topishmoq”) kitobi va bir nechta to‘plamlar nashr qilindi. 1917–yilda topishmoqlar bo‘yicha katta mutaxassis 张 Zhang “橐园春灯话” Tuó yuán chūn dēng huà (“Bahorda bog‘da taqillagan ovoz“) degan kitob nashr qildirdi. Topishmoqlarni o‘rganishda maxsus chop etilgan kitoblar: 1929–yilda kitoblar chop etilishi gullab yashnagan davr bo‘ldi. Masalan: “评注灯虎不辨类” Píngzhù dēng hǔ bù biàn lèi “Topishmoqqa yozilgan tanqidiy fikrlar” asari nashr qilindi. Uning bir qismini Budda dini yo‘nalishiga oid topishmoqlar tashkil qilardi. XX–asrda o‘ntalik topishmoq kitobi ham chop etildi. 张建候 Zhāng jiàn hòu ning maqtovgga sazovor kitobida epiloglar bor, unda tanqidiy fikrlar va maqtovgga sazovor jihatlar haqida ham ma‘lumotlar berilgan.

Topishmoqlarni o‘rganish tarixiga yana nazar tashlasak, 1928–yilda Xitoyning janubiy qismida “Topishmoqlar tarixi kitobi” chop etildi.

1930 – yilda Zhāng jiàn hòu 陈光 Chén guāng “Topishmoqlarni o‘rganish” kitobi xitoy tilida (“谜语研究” Míyǔ yánjiū) nashr qilindi, bu kitobni boshqa kitoblar bilan solishtirganda xitoy xalqining topishmoqlari aniqlovchi vazifasini bajarishini, tarixni rivojlantirishini, tuzilishida murakkab asos borligini, vazifasi ham aniq bayon etilganini ko‘rishimiz mumkin.

XX asrning 80- yillaridan ya‘ni 30 yildan ko‘proq vaqt ichida, Xitoyda reforma o‘zgargandan so‘ng, jamiyatda odamlarning fikrlashlari ham o‘zgardi, topishmoqlar tarixda to‘rtinchi marta katta rivojlanish bosqichini o‘z boshidan o‘tkazdi. Bir necha ming topishmoqlar kitobida katta miqdordagi topishmoqlar va topishmoq jamlangan to‘plamlar nashr qilindi, topishmoqlarni o‘rganish nazariyasi asosi qabul qilindi.

1986-yilda “中华灯谜研究” Zhōnghuá dēngmí yǔ yánjiū “Xitoycha topishmoqlarni o‘rganish” kitobi nashrdan chiqdi. Bu kitobda topishmoqlarning kelib chiqishi va rivojlanishi haqida, topishmoqlarning umumiy asosga egaligi haqida yozilgan, topishmoqlarni topa olish san‘ati

haqida ham ma'lumotlar keltirilgan. 1988–yilda “中华灯谜语鉴赏” Zhōnghuá dēngmí yǔ jiànshǎng (“Xitoy topishmoqlariga berilgan baho”) nomli kitob chop etildi. Unda topishmoqlarning tarixi, uning kelib chiqish asosi va topa olish sirlari ham keltirilgan.

Avval, topishmoqqa oid bir nechta umumiy jamlanma kitoblar chop etilgan bo'lsa, 1989–yil 8–iyulda “实用灯谜小辞典” Shíyòng dēngmí xiǎo cídiǎn “Foydalaniladigan topishmoqlar to'plami” yaratildi va birinchi marta ilmiy kitob bilan topishmoqlar birlashtirildi. Wang Xue maktabida 1989–yil 9 –sentyabrda “中华谜语大辞典” Zhōnghuá míyǔ dà cídiǎn “Xitoy topishmoqlarining katta ilmiy to'plami” yaratildi. 2000–yilda “中华灯谜百科全书” Zhōnghuá dēngmí bǎikē quánshū “Xitoy topishmoqlarining yuzta ilmiy kitobi” nashr qilindi. Bu esa xitoy tilshunosligida juda katta bir yutuqlardan biri bo'ldi.

Ko'p baho berilgan mashhur topishmoq kitoblari: 1985–1989 yillarda 吴仁泰 Wú réntài⁴¹ “佳谜欣赏” Jiā mí xīnshǎng (“Ajoyib topishmoqlardan zavqlanish”)

nomli kitobi yozilib bosmadan chiqarildi. 1991–yilda uning yana bir kitobi “佳谜鉴辞典” Jiā mí jiàn cídiǎn (“Ajoyib topishmoqlarning ilmiy to'plami”) nashrdan childi, 1994–yilda 海外佳谜欣赏 Hǎiwài jiā mí xīnshǎng (“Chet-el mamlakatlarida topishmoqlardan zavq olish”) degan kitob yozib tugatildi. Bu esa xitoy adabiyotida qo'lga kiritilgan eng katta yutuqlardan biri edi. Topishmoqlar bilan bog'liq juda ko'p kitoblar yaratilgani sababli ularni o'rganishga bo'lgan qiziqish ham yildan yilga kuchaydi.

80–yillarda 温州 Wēnzhōu, 漳州 Zhāngzhōu tumanlarida 清末 Qīngmò⁴² davlatida topishmoqlarni kitobi nashrdan chiqarildi. 1991, 1993 va 1997–yillarda katta nashriyotlar 高伯瑜, 邵景衡, 诸家瑜 Gāobóyú, shào jǐng

⁴¹吴仁泰 (Wu Rentai) – Xitoyning mashhur yozuvchilaridan biri

⁴²清末 (Qing Mo) 1812 – 1990 yillarda Xitoydagi zodagonlar guruhi

héng, zhū jiā yú larning “中华谜书集成“ Zhōnghuá mí shū jíchéng kitoblarini birinchi, ikkinchi va uchinchi qismlarini yozib chiqardi; janubiy–sharqiy tomonda esa 200 dan ortiq topishmoq asarlari yozildi, ularning hammasini bitta kitobga jamlasak katta asar holiga keltirish mumkin. Bu nashr qilingan kitobda ko‘p odamlar hali eshitmagan topishmoqlari mavjud, unda ko‘pgina topishmoqlarning tarixi va nazariyalarining ta’riflari mavjud. 2007–yilda 魏育涛 Wèiyùtāo “潮汕灯谜史“ Cháoshàn dēngmí shǐ “Topishmoqlar tarixining to‘lqin bo‘lib kelishi” degan kitobi yozib tugatildi, hikoyalar va topishmoqlar san’ati rivojlanib ketdi va davlat tashqarisiga ham umumiy holda tarqalib ketdi.

Hozirgi davrda Xitoyda topishmoqlarni rang- barang ma’nolarini tasvirlashda ko‘p shoirlar kurashmoqda, yuz xil maktablar o‘zaro bellashmoqdalar, topishmoqlarni o‘rganish esa yildan yilga jonlanmoqda. XX–asrning 70–yillarida topishmoqlar tanqidni o‘z boshidan o‘tkazdi. 1983–yilda “开扣从宽, 义扣从严” Kāi kòu cóng kuān, yì kòu cóng yán (“Ko‘rinish kenglikni yopadi, haqiqat jiddiylikni berkitadi”) degan mavzuda majlis o‘tkazildi. 1985–yil 10-oktabrda Nanjing va Nankin shaharlarida topishmoqlar haqida katta yig‘ilish bo‘lib o‘tdi, unda 2 ta provinsiya, 21ta shahar va 60 ta qirolliklardan kelgan vakillar qatnashdilar.

Ko‘pgina yozuvchilar topishmoq ilmini maktablarda o‘rgatilishiga o‘zlarining juda katta hissalarini qo‘shdilar. 1986-yilda 苏纳戈 Sū nà gē boshchiligida “等谜入门“ Děng mí rumen (“Boshqotirmalar alifbosi”) degan to‘plam nashr qilindi; 1991–yili 杨永 Yáng yǒngning “谜语漫话” Míyǔ mànhuà asari chiqarildi. 2007–yilda 翠鸿 Cui hóng boshchiligida “猜谜技巧与灯谜创作入门” Cāimí jìqiǎo yǔ dēngmí chuàngzuò rùmén “Topishmoqlarni topish san’ati va topishmoq asarlarining alifbosi” nomli asar yozib tugatildi.

1-bob bo‘yicha xulosa

1. Turkiy va o'zbek xalq topishmoqlarining til xususiyatlarini yoritishga bag'ishlangan ishlarda topishmoqlarning sintaktik xususiyatlari va nominativ jihatini o'rganishga urg'u berilgan. Topishmoqlarning leksik-semantik tomoni hali deyarli o'rganilmagan. O'zbek tilimizda deyarli uchramaydigan so'z va iboralar xalq topishmoqlari tarkibida qo'llanishi mumkinligi isbotlangan. Masalan, ikki qora gardin, to'rt magardin, sakkiz sagardin kabilar. Bunday so'z va formalar topishmoqning o'z ichida yaratiladi va asosan topishmoq tili doirasi bilan chegaralangan bo'ladi.
2. Rus olimlari tomonidan topishmoqlarga bag'ishlangan ilmiy ishlar tahlili natijasida, topishmoqlar tahlilida ko'proq uslub masalasi birlamchiligi ko'zga tashlanadi. Asosan topishmoqlar kesimida atamalar va grammatik so'zlar tahlilga tortilishi ularning metaforik xususiyatini yoritilishi ko'rinadi. Keltirilgan dalilni o'ziyoq xalq topishmoqlari o'ziga xos til xususiyatlariga ega ekanligini ko'rsatadi va bu masalani o'rganishni tilshunoslar oldiga muhim muammo qilib qo'yadi.
3. Xitoy tilshunoslari tomonidan qo'yilgan masala bo'yicha olib borilgan ilmiy ishlari esa topishmoqlar xitoy xalqi tarixida qadimdan paydo bo'lib odamlar orasida keng tarqalganligi, zamonlar oshishi bilan xalqning eng muhim an'analaridan biriga aylanib borganligidan dalolat beradi.
4. Ilmiy tadqiqot ishiga tortilgan barcha asarlar ilmiy ishlarda uchragan sistemalashtirish tizimi keng ravishda lug'atlarda uchrashini hisobga olib magistrlik dissertatsiya ishimizga manba sifatida tahlilga tortilgan “谜语小百科” Míyǔ xiǎo bǎikē asarida topishmoqlar xitoy tilida davrlararo xususiyatlari jihatlari klassifikatsiya qilinganligi aniqlandi. Umumiy jihatdan xalq topishmoqlari barcha xalqlar tilshunos olimlari tomonidan asosiy uch guruhga bo'lingan holda o'rganilishi aniqlandi:
 - 1) qadimgi davr topishmoqlari guruhi;
 - 2) o'rta davr topishmoqlari guruhi;

- 3) yangi davr topishmoqlari guruhi;
5. Yuqoridagi ishlarda ba'zi topishmoqlarning tarixiy qatlamlari aniqlangan, ular leksikasiga ko'ra tahlil qilingan, til faktlari asosida ularning xususiyatlari asoslangan, xalq topishmoqlarining alohida qatlam sifatida tarkib topishi izohlab berilgan, mazkur topishmoqlarning o'ziga xos o'qilishi bayon qilingan. Bizning ishimizda yuqoridagilardan farqli o'laroq, topishmoqlarning leksikasi emas, balki, aynan semantik ma'nolari tahlilga tortilib, obyekt vazifasini o'tagan.

II BOB. XITOIY TILIDA TOPISHMOQLARNING MAVZUIY SEMANTIK GURUHLARI VA TUZILISH XUSUSIYATLARI

2.1 Xitoy topishmoqlarining tematik tasnifi

O'qiladigan topishmoqda uning javobini topish mumkin. Qisqartirilgan so'zlardan foydalanib uning javobini chiziqlardan ya'ni "bi hua" lardan topish mumkin. Masalan: 佛殿有佛无人拜 Fú diàn yǒu fú wú rén bài. Tarjimasi: "Saroyda odamlar unga sajda qilishadi". Bu topishmoqning javobi: 弗 Fú iyeroglifidir. Bu topishmoqqa binoan 佛 Fú iyeroglifidan odam kalitini olib tashlasak, unda bizda faqatgina 弗 iyeroglifi qoladi. Yana bir nechta topishmoqlarni ko'rib chiqamiz:

1. "池中无水" Chí zhōng méiyǒu shuǐ Javobi: "也" Yě . Iyeroglifdagi 3 tomchi suv kalitini olib tashlaymiz natijada 也 Yě iyeroglifi qoladi.

2. "是船不叫船，只因缺半边" Shì chuán bù jiào chuán, zhǐ yīn quē bàn biān. Javobi: "船" Chuán iyeroglifidan o'ng tomonidagi kalitni olib tashlaymiz natijada 舟 Zhōu iyeroglifi – qayiq so'zi qoladi.

3. "措手不及" Cuòshǒubùjí. Javobi: "措" Cuò iyeroglifidan chap tomonidagi qo'l kalitini o'chirsak, 昔 Xī iyeroglifi qoladi.

Topishmoqlardan hozirgi kunda ham xalq orasida keng foydalanilmoqda. Topishmoqlar ikkita guruhga bo'linadi: 1. Narsalarga oid topishmoqlar; ularni xalq orasida oddiy topishmoqlar deb ham nomlashadi. 2. Bolalar topishmoqlari boshqacha nomi ma'naviy topishmoqlar. Ular odamlar orasida ko'proq 灯谜⁴³ Dēngmí deb ataladi. Xalq orasidagi topishmoqlarning javobi qisqa bo'ladi, bu topishmoqlar hayotimizda odatda har kuni foydalaniladigan narsa yoki yuz beradigan hodisa bo'lishi mumkin. Xalq og'zaki qo'shiqlariga o'xshab jarangdor bo'ladi va qisqa she'r ko'rinishida bo'ladi. Topishmoqlarning tuzilishi chegaralangan bo'lib, ular bitta

⁴³灯谜- (deng mi) yoritgichlarni ustiga yozilgan topishmoqlar

iyeroglifdan tashkil topadi, soʻz va soʻz birikmasi yoki bir necha qatorli yoziladi. Biz bu ikki xil topishmoqni koʻrib chiqamiz:

1.“纺织工人聪明透，从赞它是能手” Fǎngzhī gōngrén cōngmíng tòu, cóng zàn tā shì néngshǒu。 Tarjimasi: Ishchi toʻqiydi va tikadi, u oʻz ishining ustasidir. Oʻzi mustaqil ravishda uy quradi, toʻrt tomondan oyna va eshiklarni ochadi.

2.“孤帆远影碧空尽” Gū fān yuǎn yǐng bìkōng jǐn。 Bu ikkita topishmoqning javobi bir xil yaʼni 蚕 Cán ipak qurti. Bu topishmoqlardan biri xalq orasidagi topishmoq boʻlib, unda ipak qurti hayotda ishlatiladigan odatiy narsani yaʼni maʼnoni kuchaytirib tasvirlanmoqda. Ikkinchi topishmoq esa hashoratning yolgʻizligini, u yolgʻiz oʻzi qolishi, kunduzi qoʻshilishi mumkin deb tasvirlangan. Xalq orasidagi topishmoqlarning tasvirlanishi juda kuchli, uning janri va ogʻzaki nutqdagi tili narsaning asosiyiligini koʻrsatadi, 灯谜 Dēngmída esa eng avvalo iyeroglifga nisbatan maqola yozilgan boʻlishi shart.

会意法 Huìyì fǎ

Tushuntirishsiz topishmoq

Topishmoqning javobini topish usullari juda koʻp, eng koʻp foydalaniladigan turi bu tushuntirishsiz topishmoqdir.

Masalan: 1.脸上带钩子，头脚挂扇子。四根粗柱子，一条小辫子 Liǎn shàng dài gōuzi, tóu jiǎo guà shànzi. Sì gēn cū zhùzi, yītiáo xiǎo biànzi。

Bu topishmoqda bitta hayvon haqida gap ketmoqda yaʼni 钩子 Gōuzi – ogʻzi; 扇子 Shànzi- yelpigʻich; 辫 Biàn– uzun dumi bor deb tasvirlangan.

Topishmoq javobi: 大象 Dà xiàng– fil.

粽子头，梅花脚，屁股挂吧弯镰刀。黑白黄花皮袄，坐着反比站着高。

Zòngzitóu, méihuā jiǎo, pìguguà bawānliándāo. Hēibáihuánghuā pí ǎo, zuòzhèfǎnbǐ zhànzhègāo

Boshibor, oyog'ida o'rik guli, orqasida qiyshiq dumi bor. Terisi oq, qora, sariq gulga o'xshaydi. Javobi: 狗 Gǒu- kuchuk.

像熊比熊小，像猫比猫大，竹是食粮，密林中安家。

Xiàng xióng bǐ xióng xiǎo, xiàng māo bǐ māo dà, zhú shì shíliáng, mìlín zhōng ānjiā

Ayiqqa o'xshaydi lekin undan kichkina, mushukka o'xshaydi lekin undan katta. Bambuk uning ovqati, tinch o'rmon uning uyidir. Javobi: 熊猫 Xióngmāo- panda.

加法 Jiāfǎ

Qo'shish usuli

Matematika fanida ikki xil qo'shish usuli mavjud: topishmoqning birida iyerogliflarning chiziqlaridan topish mumkin ya'ni 笔画 Bǐhuàlardan topiladi; yana boshqa bir usuli iyerogliflarning o'zidan ham topish mumkin. Masalan: 1. 一加一不是二。 Yī jiā yī bùshì èr Javobi: 王 Wáng iyeroglifi.

2. 承上启下 Chéngshàngqǐxià。 Bu topishmoqqa binoan 上 Shàng va 下 Xià iyerogliflarini ustma - ust birlashtirsak “卡” Kǎ iyeroglifi kelib chiqadi.

左一人，右一人，土台台上来谈心 Zuǒ yīrén, yòu yīrén, tǔtái tái shànglái tánxīn。 O'ng tomondan 人 Rén, chap tomondan 人 Rén unga yana 土 Tǔ iyeroglifi qo'shiladi. Topishmoqning javobi: 坐 Zuò。

一对明月，毫不残缺，躲在山下，左右分裂 Yī duì míngyuè, háo bù cánquē, duǒ zài shānxià, zuǒyòu fēnliè。 Bir yorqin oy, umuman kamchiligi yo'q, tog' pastiga qochadi, chap o'ng tomondan ajraladi. Javobi: 崩 Bēng yorilmoq, sinmoq.

直谐法和问答法 Zhí xié fǎ hé wèndá fǎ

Savol javobli topishmoq turi

Bu usulda topishmoq tovushidan, iyeroglifga yaqin ma'nodan yoki javobi yashiringan topishmoqlardan topiladi.

Masalan: 油煎豆腐，外面黄里面白 Yóu jiān dòufu, wàimiàn huáng lǐmiàn bái.

Yog'da qovurilgan doufu tashqi tomoni sariq oq bo'ladi. ”里白“Lǐ báining ma'nosi bu shoir “李伯“Lǐ bóga o'xshash talaffuzdir. Javobi topishmoqning o'zida bo'ladi. Yana bir nechta topishmoqlarni tahlilini ko'rib chiqamiz:

Uzoqdan qarasang yulduzga o'xshaydi, yaqindan qarasang yorqin qafasga o'xshaydi. Javobi: 萤火虫 Yíng huǒ chóng ya'ni yorqin chuvalchang.

远看像个字，近看是字字上添两点. Yuǎn kàn xiàng gè zì, jìn kàn shì zì zì shàng tiān liǎng diǎn Uzoqdan qarasang iyeroglifga o'xshaydi, yaqindan qarasang iyeroglifga o'xshamaydi, unga ikkita dian qo'shiladi. Javobi: 学 Xué iyeroglifi.

比较法 Bǐjiào fǎ

Qiyoslash usuli

夜间和白天，和没，多和少 Yèjiān hé báitiān, hé méi, duō hé shǎobu hamma iyerogliflar antonimlardir. Agar kelajakda bunday antonimlardan topishmoqlar ichida foydalanilsa, unda topishmoqda jonlanish ko'payadi. Masalan: 夜间有，白天没。梦里有，醒来没。死了有，活着没。多则两个，少则没有。 Yèjiān yǒu, báitiān méi. Mèng li yǒu, xǐng lái méi. Sǐ le yǒu, huó zhe méi. Duō zé liǎng gè, shǎo zé méi yǒu. Kechasi bor, kunduzi yo'q, o'lsa bor, yashasa yo'q, tushda bor uyg'onsang yo'q, o'lsa bor yashasang yo'q, o'zi ikkita kam emas.

Javobi: 夕 -kecha degan ma'noni bildiradi.

一上一下，一正一反。上正下反，下正土反。 Yī shàng yī xià, yī zhèng yī fǎn. Shàng zhèng xià fǎn, xià zhèng tǔ fǎn. Bitta tepada, bitta pastda, to'g'riga qarama – qarshi. Qarama – qarshi tepaga, pastga qarama – qarshi. Javobi: 丄 iyeroglifi – ikkinchi degan ma'noni bildiradi.

一边白，一边黄。一边柔，一边刚。一边保暖，一边凉 Yībiān bái, yībiān huáng. Yībiān róu, yībiān gāng. Yībiān bǎonuǎn, yībiān liáng Bir tomoni oq, bir tomoni sariq, bir tomoni kesilgan, bir tomoni isitadi, bir tomoni sovutadi. Javobi: 锦 jin – kapron

加一笔不好，加一倍不少 Jiā yī bǐ bù hǎo, jiā yī bèi bù shǎo。 Bitta chiziq qo'shsang yaxshi emas, birni qo'shsang kam emas. Javob: 夕 Xī-kecha degan ma'noni bildiradi.

2.2 Xitoy tilida topishmoqlarning struktur tuzilishi va modellari

Topishmoqni topish bu madaniyatning bir turi bo'lib, u hangomaga o'xshab ketadi, bir necha ming yillar oldin dunyoda odamlar uchun hobbi hisoblangan, bugungi kungacha odamlarning xursandchilik o'tkazadigan ishtiyoqi hisoblanib kelingan; hayotda o'qitishda va bayramlarda ham ulardan foydalanilgan. Eng qadimgi topishmoqlarni“ 吴越春 ”kitobida uchratish mumkin.

Masalan: 周易归妹上六 Zhōuyì guī mèi shàng liùning ma'nosi

怒承筐，无实，士刲羊，无血。怒承筐 Nù chéng kuāng, wú shí, shì kuī yáng, wú xuè. Nù chéng kuāng – Ayol kishi qo'lida savat ko'tarib yurib ketmoqda, ichidagi narsa huddi yo'qqa o'xshaydi. 士刲羊 Shì kuī yáng– Askar qo'y bilan kurashmoqda. Qadimda cho'ponlar qo'y terilarini kesishgan. Bu ikkita ma'lumotni topishmoqning boshlanishidan va tasvirlanishidan “回互其辞”⁴⁴ Huí hù qí cí kitobi (“文心雕龙谐隐“Wénxīndiāolóngxié yǐn)⁴⁵ qismidan olinganini bilish mumkin. Lekin topishmoqlarning ma'no jihatini hisobga olmasak, uning boshqa kamchiligi yo'q. Topishmoqlarning javobi biroz o'ylantiradigan bo'lsa ham, lekin javobini topish mumkin.

⁴⁴ “回互其辞”- Qin sulolasi davridagi ilmiy to'plam

⁴⁵ “文心雕龙谐隐”-“回互其辞” kitobining bir qismi

Xitoyda hozirda uchratish mumkin bo'lgan iyerogliflarni toshbaqalarning ustida ko'rishgan, ularni odamlar allaqachon "olti kitob" , "olti xil usul" deb nomlashgan ya'ni belgilar, piktogrammalar, tushuntirishlar, fonogrammalar, variantlar va o'zaro bog'lanish kabilarni o'zichiga oladi. Bularni ichidagi tushuntirishlar topishmoqlarning ma'nosini bizga tushuntirib bergan. Bir necha xil topishmoq kitoblarida Chunqiu davrida topishmoqlarni "隐语" Yīnyǔ deb atashgan, ularning javobini topish oson bo'lgan. Davlat tilining "普语五" Pǔ yǔ wǔ asariga binoan bir hikoya mavjud:

范文子莫退朝武子曰：“何莫也？”对曰：客廋辞于朝；大夫莫之能对也吾知三焉。武子怒曰；“大夫非不能也，让父兄也。。。击之以杖委笑。 Fàn wénzǐ mò tuì cháo wǔzǐ rì:“Hé mò yě?” Duì rì: Kè sōu cí yú cháo; dàfū mò zhī néng duì yě wú zhī sān yān. Wǔzǐ nù rì;“dàfū fēi bùnéng yě, ràng fùxiōng yě... Jī zhī yǐ zhàng wěi xiào

Shanxi provinsiyasida Fan Wu Zining o'g'li Fan Wen Zi kechqurun uyga qaytayotganida otasi o'g'lidan nega bunchalik kech kelganini so'radi. Fan Wen Zi xursand bo'lib, otasiga javob berdi: "Bugun Qin davlatidan mehmon keldi, qirol saroyida hammaga bitta topishmoq berildi, men 3 ta javob o'yladim. Fan Wu Zi o'g'li kamtarlik qilayotganini sezib, ayblagan holda unga dedi: "Bu topishmoqning javobini hattoki shifokorlar ham topolmaydi, sen qanday bilishing mumkin". Otasini jahli chiqib, qo'lga taxta olib o'g'lining boshiga urdi. Uning sochidagi buyumlari yerga tushdi. Bu mashhur qadimiy hikoyadir. Lekin "秦客廋辞" Qínkè sōucí ma'nosini hech kim topa olmadi.

Xan davriga kelib, topishmoqlarning boshqa bir turi ya'ni 射覆 Shè fù

- (o'q otib yiqilmoq) vujudga keldi. 覆 Fù- so'zining ma'nosi yashiringan narsani topish degan ma'noni bildiradi. Topishmoqni topgan odam ko'pincha javobini topish yo'llarini qidirgan, lekin baribir topa olmagan. Imperator U-di o'yin o'ynashni juda yoqtirgan. Ko'pincha bosh yordamchisini unga qo'shilib o'yin o'ynagani yoniga chaqirgan. O'sha vaqtdagi buyuk adabiyotshunos olim

Dong Fang Shuo topishmoqni javobini topishga usta bo'lgan. Bir kuni imperator U – di (uy hayvoni) kaltakesakni bitta idishga solib berkitib qo'ydi va hammadan uni nima ekanligini topishlarini so'radi. Saroy ayonlari javobni topishga harakat qildilar, lekin topa olmadilar. Navbat Dong Fang Shuoga yetib borganida u javob berdi: 臣以为龙，有无角，谓之虫它，又有足。脉脉善缘壁，是非守宫即蜥。⁴⁶Chén yǐwéi lóng, yǒu wú jiǎo, wèi zhī chóng tā, yòu yǒu zú. Mò mò shàn yuán bì, shìfēi shǒu gōng jí xī Bu ajdarhoga o'xshagan hayvon yoki hasharot oyog'i ham bor, o'zgacha qarashi ham bor ya'ni kaltakesakdir. Imperator uning javobini eshitib xursand bo'ldi, unga 10 ta boylam ipak matosini hadya qildi.

Dong Fang Shuo javobining o'zi bir topishmoq ya'ni kaltakesak tasvirlanishida o'xshash asosi bor: ajadarhoga o'xshaydi, lekin shoxlari yo'q, hasharot o'qlari ham bor. Bizlarga bu ikkita gap sudralib yuruvchi hasharot ekanligiga ishora qiladi, u yana boshqa bir gap qo'shdi, u o'rmalab yuruvchi va shunday hayot kechirishini aytdi, ma'nosi shundan keyin aniq va tushunarli bo'ldi. “汉书” Hàn shūya'ni Han kitobida Dong Fang Shuoning yozma yodgorligiga ko'ra u va kambag'al odamlar o'rtasidagi bir qancha topishmoqlarning voqealari mavjud.

Sun sulolasi davridagi adabiyotshunoslar juda ham quvnoq va hushmuomala bo'lishgan, shuning uchun ular o'yin o'ynashni va o'qishni juda ham yoqtirishgan, topishmoqlarni topish esa ularning sevimli mashg'ulotlaridan biri edi. Mashhur adabiyotshunoslar 苏轼 Sūshì, 王安石 Wáng'ānshí, 黄庭坚 Huángtíngjiānva 春观 Chūn guānlar hammalarining topishmoq topishga oid hikoyalari mavjud va ular “奇修类稿” Qí xiū lèi gǎoya'ni “Yetti xil turdagi qo'lyozma xatlar” kitobida o'z topishmoqlarini yozib qoldirganlar.

Masalan Sun sulolasi davridagi bitta topishmoqning ma'noviy tahlilini ko'rib chiqamiz:

⁴⁶“中华灯谜学”- 学苑出版社。北京 2014- 年。

“画日圆，写时方。冬是短，夏是长”。Huà rìyuán, xiě shí fāng. Dōng shì duǎn, xià shì zhǎng. Bir kuni Wang An Shi va uning do'sti Wang Ji topishmoqlar haqida suhbatlashishdi, Wang Ji topishmoqni topishga usta bo'lgan, u javobni aytmasdan turib boshqa topishmoqni ayta boshladi:

“东海有条鱼，无头亦无尾。便除脊梁骨便是你的谜”。Dōnghǎi yǒu tiáo yú, wú tóu yì wú wěi. Biàn chú jǐlianggǔ biàn shì nǐ de mí. Buikkita topishmoqda

“日”Rì so'zidan foydalanilgan. Bu iyeroglif quyosh, rasmda dumaloq shaklda ekanligini, quyosh chiqqanda hamma joy yorug' bo'lib ketishini, quyosh uzun bo'lishini yoz esa qisqa bo'lishini bildiradi. Wan Jinning topishmog'ida:

“Baliqning boshi va dumi bor, bitta “田”Tián iyeroglifi esa baliqdan tashqari o'rtasiga to'g'ri qo'yilgan, yana “日”Rì iyeroglifi mavjud. Ikkita topishmoqning ma'nosi sizni chuqur o'ylantirib qo'yadi.

Min va Qin sulolalari davriga kelib, topishmoqlarni yozishda yozishda juda katta yutuqlarga erishildi. Ular Min davrida murakkablashdi, topishmoqlarning mashhurlik darajasi ko'tarila boshladi. Topishmoqlarning turlari ko'payib ketdi va butun dunyoga tarqalib ketdi. Min sulolasi davridan oldin, topishmoqlar umuman olganda kuchli tasavvurga ega bo'lgan. Min davrigacha fonarlarni ustiga yozilgan topishmoqlar-灯谜 Dēngmí va 谜语 Míyǔ boshqotirma kabi turlari ham paydo bo'lgan. Topishmoqlar borgan sari mashhurlashib bordi, ular Sun sulolasi davrida yanvar oyidagi 16 – yanvar 元宵

Yuánxiāobayramida 张谜 Zhāng mí ismli inson chiroqni yoqqan, bu donishmand insonlarning urf-odatiga aylandi. Min davriga kelib, “西湖游览志余”Xīhú yóulǎn zhì yú (“G'arbiga va diqqatga sazovor joylarga sayohat”) asarida ikkita parcha yozib qoldirilgan:

杭人元夕，多以此为猜灯，任人高略。永乐初，钱塘杨景言，以善秘名成祖时重语禁，石景言入值以备顾问。（卷二十五“委巷丛谈”）

正月十五日为上元节，前后张灯五夜。。。好事或者藏头诗句。（卷二十五“熙朝乐事”）。Háng rén yuán xī, duō yǐ cǐ wéi cāi dēng, rèn rén gāo è. Yǒnglè

chū, qiántáng yángjǐngyán, yǐ shàn mì míng chéngzǔ shí zhòng yǔ jìn, shíjǐngyán rù zhí yǐ bèi gùwèn. (Juǎn èrshíwǔ “wěi xiàng cóngtán”) zhēngyuè shíwǔ rì wéi shàng yuán jié, qiánhòu zhāng dēng wǔ yè. . . Hǎoshì huòzhě cáng tóu shījù. Juǎn èrshíwǔ “xī cháo lèshì

Topishmoqlarning ikkita turi mavjud: biri narsalarga oid topishmoqlar, yana biri esa adabiyotga oid ma’naviy topishmoqlar. Ularning uy ro‘zg‘ordagi narsalarga umuman aloqasi yo‘q.

Masalan:时而不见时而有，像龙像虎像狗，太阳出来它不怕；大风一吹京逃走。 Shí’ér bùjiàn shí’ér yǒu, xiàng lóng xiàng hǔ xiàng gǒu, tàiyáng chūlái tā bùpà; dàfēng yī chuī jīng táozǒu Tajimasi: Ba’zida bor ba’zida yo‘q; ajdarhoga yo‘lbars va kuchukka o‘xshaydi, u quyosh chiqsa qo‘rqmaydi, shamol essa ham qochmaydi. Javobi:云 Yún bulut.

Qin sulolasi davrida topishmoqlar rivojlanishida katta yutuqlarni qo‘lga kiritdi. Hozirgi davrgacha bitta gap mavjud: “唐诗，宋词，元曲，明小说，请灯谜”⁴⁷Tángshī, sòngcí, yuán qǔ, míng xiǎoshuō, qǐng dēngmí bu so‘zlar “见薛凤冒” Jiàn xuē fèng màokitobida yozilgan. Bu gapning tarimasi quyidagicha: Tan davridagi she’rlar, Sun davridagi so‘zlar, musiqalar, Min davridagi hikoyalar va Qin sulolasi davridagi topishmoqlar Xitoyda juda mashhurdir. Qin davridagi 灯谜 Dēngmí ya’ni boshqotirmalar yoki yoritgichlardagi topishmoqlar butun dunyoga mashhurdir. Qin sulolasi davrida topishmoqlar jonlangan bo‘lsada, ularga oid bir necha asarlar yaratildi, asosan yangi janrdagi asarlarni yozishdi. Qinlar davrida asrning boshida davlat hukumatida juda ko‘p urushlar bo‘lib o‘tdi, bu vaqtda topishmoqlar hukumat va xalq orasida bir yoqimli mashg‘ulot turiga aylandi, topishmoqlarni yozishga bo‘lgan qiziqish kuchaydi, hattoki bayramlar va oddiy kunlarda ham qo‘llanilar edi.

⁴⁷ 谜语小百科. 四川出版集团- 2013 年

Topishmoqlar avloddan–avlodga o‘tib borgan. Janob 南扬 Nán yang bir gap aytgan: “嘉（青），道（光），以降，新声竞唱，而谜遂衰。⁴⁸Jiā (qīng), dào (guāng), yǐjiàng, xīn shēng jìng chàng, ér mí suì shuāi

Tarjimasi: Samuraylar (Jia Yi) ta’limotini, yo’llari porloq bo’lishini, yangi qonun bilan kurashib kuylashgan, qadimgi topishmoqlardan esa Sui qabilasi yengilganlar. Bu aytilgan gapda “新声” Xīn shēngso‘zining ma’nosi qin sulolasi davrida topishmoq yozuvchilari yangilik kiritdilar; bu so‘zning asosiy ma’nosi topishmoqlarning ma’noviy jihatlarini bildiradi, ya’ni topishmoq ichidagi butun she’r qismlari va asarlari, bir xil tartibda yoziladi, ularning ko’p qismi stilistika bo’limida foydalaniladi va asosan iyeroglifning ma’nosini tushuntirib beradi. Bu davrda topishmoqlar bir necha turlarga bo’lindi. Imperator Qian Song topishmoqlarni topishni juda ham yoqtirgan, cherkov xizmatchilari va saroy kanizaklariga topishmoqning javobini topishni buyurdi, u topgan odamga 52 dona tilla tanga mukofot sifatida berishini aytdi. Bu topishmoq quyidagicha: “腹内香甜加密；心中花红柳绿白沙滩上打滚清水河中沐浴”。Fù nèi xiāngtián jiāmì; xīnzhōng huāhóngliǜlù bái shātān shàng dǎgǔn qīngshuǐ hézhōng mùyù

Tarjimasi: “Qorinning ichida asal qo’shilgan ta’mi shirin narsa bor, o’rtasida qizil gul bor, oq qumga o’rashadi, suvda cho’miladi. Bu topishmoqning javobi “远宵”Yuǎn xiāo

Janublik xitoyliklar uni boshqacha nom bilan ya’ni “汤圆”Tāngyuán deb nomlaydilar. Janubliklar uni suv va oppoq undan tayyorlab, ichiga narsa shirin ta’mdagi murabboga o’xshash narsa solib o’raydilar, ular uchta so‘z bilan “白沙滩上打滚” Bái shātān shàng dǎgǔnde

tushuntiradilar. Juda ham qiziqarli bir topishmoq mavjud u quyidagicha:

黑不是，白不是，红黄更不是，和狐狼猫狗仿佛，既非家畜，有非野兽
诗也有，词也有，论语也上有，对东西南北模糊，虽是短品，却是妙文。

⁴⁸ 谜语小百科. 北京-2010年

Hēi bu shì, bái bu shì, hóng huáng gèng bùshì, hé hú láng māo gǒu fǎngfú, jì fēi
jiāchù, yǒu fēi yěshòu
shī yěyǒu, cí yěyǒu, lúnyǔ yě shàng yǒu, duì dōngxī nánběi móhú, suī shì duǎn
pǐn, què shì miào wén

Tarjimasi: Qora emas, hattoki oq, qizil, sariq ham emas huddi tulki, bo'ri, mushuk va kuchukka o'xshaydi, uy va yovvoyi hayvondek; she'rda ham, so'zda ham bor sharq, g'arb, janub va shimolda aniq emas, qisqa lekin adabiyotda uchraydi. Bu topishmoqning javobi: “猜” Cāi iyeroglifi. To'rt xil rang ichida qora, oq, sariq va qizilda yo'q, albatta bu “青” Qīng iyeroglifi, uning yoniga hayvon kalitini qo'shsak va u 狐狼猫狗 Hú láng māo gǒu kabi so'zlarda bu kalit mavjud. Biz uning yoniga 青 Qīng iyeroglifini qo'shsak bizda 猜 Cāi iyeroglifi hosil bo'ladi. Xitoy Xalq Respublikasi mustaqil bo'lgandan so'ng, topishmoqlarning turlari ko'payib rivojlanib ketdi. Min va Qin sulolalari davrida topishmoqlar rivojlanish bosqichida yuqoriga ko'tarildi, keyinchalik ular asta – sekin odamlar orasida keng foydalanila boshlandi. Bu vaqtda 8 ta bo'limga bo'linuvchi askarlar “四书” Sìshū “五经” Wǔjīng kitobidan topishmoqlarni o'rganishgan, ularda topishmoq javoblari ham mavjud edi, oddiy xalq ahli ham ulardan foydalanishgan.

Xitoy davlati mustaqil bo'lgandan so'ng, topishmoqlar klassik janrda ijod qilina boshlandi, kam ishlatiladigan noaniq shaklda topishmoqlarga yangi ma'noga ega jihatlari kiritildi. Masalan:

1. 之订人口政策。 Zhī dìng rénkǒu zhèngcè Tarjimasi: Aholining hukumati uchun ishlab chiqariladi.

Javobi: 国计民生 Guójì mǐnshēng ya'ni Xalqaro iqtisodiyot

2. 一枝红杏出墙来。 Yīzhī hóng xìng chū qiáng lái Tarjimasi: Bir qizil o'rik devorda ko'rinyapti.

Javobi: 对外开方 Duìwài kāi fāng tashqi aloqalarni kengaytirmoq

3.上下五千年。Shàngxià wǔqiān nián Tarjimasi: Pastda tepada 5 ming yil avval

Javobi: 团结万岁 Tuánjié wànsuì Birgalikda uzoq umr ko'raylik

4. 家家都由责任田。Jiā jiā dōu yóu zérèn tián Tarjimasi: Uyda hammaning o'z vazifasi bor.

Javobi: 无所不包 Wú suǒ bù bāo Universal

5. 常以先进为榜样。Cháng yǐ xiānjìn wèi bǎngyàng Ko'pincha qayergadir kirganda ishlatiladi.

Javobi: 老师好⁴⁹ Lǎoshī hǎo O'qituvchiga salom berish

Bu topishmoqlarda yangicha ma'no mavjud, uning tuzilishi juda murakkab, undan tashqari odamlarning hayotida ham uchraydi.

谜语与灯谜 Míyǔ yǔ dēngmí

Topishmoqlar va boshqotirmalar

Biz odatda ishlatadigan topishmoqlar ikkita guruhga bo'linadi: 谜语 Míyǔ(topishmoq) va 灯谜 Dēngmí (yoritgichlardagi topishmoqlar yoki boshqotirmalar) deb ataladi. 谜语 Míyǔ- Topishmoqlar xalq ommasining og'zaki tilda foydalanadigan asaridir. U asosan odamlar orasida avloddan - avlodga o'tib kelgan. Ular maqtovlarda, solishtirganda narsalarning turi, ko'rinishini, vazifalarini, mashhurligini, obrazli tasavvurini tasvirlashda musiqalarning turlarini ko'rsatib berishda, o'qitishda foydalanilgan. Hammada bunday fikrlash mavjud, bolalik davrimizda, yozning salqin kunlarida yoki qishning kunduz kunlari ota – onamizga erkalanganimizda, onamizning allalarini eshitamiz, ular aytib bergan hikoyalarini eshitamiz. Ba'zida onalar o'z farzandlariga qiziqarli topishmoqlarni ham aytib berganlar. Masalan:

⁴⁹孙雍长. 汉字字谜大典.-广州.2002年.

“麻房子，红帐子，里头住着个白胖了（花生）；千条线，落在水里都不见“（雨），四四方方一座城，里头死了几个人，爷爷妈妈来兄孝，整死不开门“。

⁵⁰ “Má fángzi, hóng zhàngzi, lǐtou zhùzhe gè bái pàngle (huāshēng); qiān tiáo xiàn, luò zài shuǐ lǐ dōu bùjiàn “(yǔ), sìsì fāng fāng yīzuò chéng, lǐtou sǐle jǐ gèrén, yéyē māmā lái xiōng xiào, zhěng sǐ bù kāimén “.Topishmoqning javobi: 蚊帐 Wénzhàng chivinlardan saqlovchi mato. Bu buyumlarga oid topishmoqdir, ular asosan kundalik hayotda ishlatiladi, shuning uchun ham ularni ”民间成语“Mínjiān chéngyǔ“odamlar orasidagi topishmoqlar” deb ataladi. Topishmoqlar orasida eng ko‘p uchraydigan qismi, tanlab olinmagan bo‘ladi ular ko‘pincha og‘zaki so‘zlashuv tilida uchraydi, hattoki bolalar tilida ham, milliy va bolalar qo‘shiqdarida ham uchrashi mumkin. Masalan topishmoqlardan bir nechtasini tahlil qilib chiqamiz:

1.一朵芙蓉顶上栽，锦衣不用剪刀裁

虽然不是英雄将，一唱千门万户开。

Yī duǒ fúróng dǐng shàng zāi, jǐnyī bù yòng jiǎndāo cái
suīrán bùshì yīngxióng jiāng, yī chàng qiān mén wàn hù kāi

Tarjimasi: Bir lotus guli ekilgan, huddi tilla rang kiyim kiygandek,

Ammo u botir emas, kuylaganda mingta eshik o‘n mingta oyna ochiladi.

2.兄弟七八个，围着柱子坐，大家一分手，衣服都扯破。Xiōngdì qībā gè,

wéizhe zhùzi zuò, dàjiā yì fēnshǒu, yīfú dōu chě pò

Tarjimasi: Yettita aka uka

bir cho‘pning atrofini o‘rab olgan, bitta bo‘lsangiz hamma kiyimi yirtilib

tushadi. Javobi: 蒜 (suan) sarimsoq

3. 小小诸葛亮，独坐中军帐，摆起人卦阵，要捉飞来将。Xiǎo xiǎo

zhūgéliàng, dú zuò zhōng jūn zhàng, bǎi qǐ rén guà zhèn, yào zhuō fēi lái jiāng

Tarjimasi: Turli xil kichkina liana guli yorqin, o‘zi o‘tirib mustaqil jang

qiladi, uchayotgan hasharotlarni ushlab qirollik qiladi.

⁵⁰孙雍长. 汉字字谜大典.-广州.2002年

Javobi: 蜘蛛 Zhīzhū o'rgimchak

Avval topishmoq paydo bo'lgan bo'lsa, keyinchalik uning turli xil usullari paydo bo'la boshladi yana. “事物谜” Shìwù mí narsalarga oid topishmoq; masalan tashqi ko'rinishi, tuzilishi, rangidan tashqari yana topishmoqlarning yozilish tartibi va ma'nosini bildiruvchi, iyeroglif ma'nolarining taqqoslanishi, iyeroglif ma'nolarining qo'llanilishi, so'zlarni ma'nolarining sifati, iyerogliflarda 笔画 Bǐhuà imlo chizig'larining ishlatilishi, topishmoqlarning javobini topish bularning barchasini “文义谜” Wén yì mí degan so'z birikmasi o'z ichiga oladi.

Bu turdagi topishmoqlarga bo'lgan ma'suliyat ancha murakkab, uning tuzilishi odatda ajratilgan va qisqa bo'ladi, topishmoqning javobi odamni fikrini chalg'itadi, iyerogliflarning hammasi tushunarsizroq tuzilgan bo'ladi. Chunki iyerogliflarning ma'nolari taqqoslanadi, ma'nosi universal ham bo'lishi mumkin. Yana uning bir qancha qoidalari va kamchiliklari mavjud. 灯谜 Dēngmí ya'ni boshqotirmalarda javobni topish oddiy topishmoqnikiga qaraganda ancha murakkab, lekin u qiziqarliroq va ko'proq bilimga ega, chunki u odamlarning mashg'ulotidan biri hisoblanadi.

谜语与灯谜的区别 Míyǔ yǔ dēngmí de qūbié

Topishmoq va boshqotirmalarning farqi

Hozirgi kunda hammamizga ma'lumki, topishmoqlar va boshqotirmalar umuman fikran bir – biridan uzoq bo'lgan ikki xil tushunchalardir, ularning farqlanishi bizga turli xil jihatlari bilan tushuntirilgan.

Boshqotirmalarda foydalanilgan iyerogliflarda bitta iyeroglif bir necha ma'noni bildiradi, bitta so'z ko'p tushuntirishlar hosil qiladi, topishmoq tuzilishida narsa qayerdan olingani, nima bilan birga qo'llanilishi bilan tushuntiriladi. U narsaning turi, katta – kichikligi, rangi, ovozi, nimaga yo'naltirilganligi, harakati va qanday qismlardan tashkil topganligini tushuntirib beradi. Masalan xitoycha musiqa asbobi 笙 Shēng(xitoycha nay) topishmog'ining tuzilishiga e'tibor bering:

Masalan: 姐妹高低十八个，站在一起把话说。因为好说诸住口，诸住这个问那个。 Jiěmèi gāodī shíbā gè, zhàn zài yīqǐ bǎ huàshuō. Yīnwèi hǎoshuō zhū zhùkǒu, zhū zhù zhège wèn nàgè Tarjimasi: Opa singillar balandligi 18 songa teng, ular turgan holatda gaplashishadi, chunki gaplashayotganlarida o'g'izlarini to'sib qo'yishadi, to'sishganda unisi bunisidan so'raydi. Uning tuzilishi quyidagicha: 举目无亲 Jǔmù wú qīn – hech kimni tanimaydigan joyda paydo bo'lib qolish. Buning ma'nosi shunday: “个个“Gè gè(2 ta ge iyeroglifi) va unga 生 Shēngiyeroglifini qo'shsak “笙”Shēngiyeroglifi hosil bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, xitoycha nayning ko'inishi, qo'llanilishi, ovozi, rangi hamma qismlarini tushunib bo'lmaydi ya'ni juda murakkab tuzilgan.

灯谜的名称 Dēngmí de míngchēng

Topishmoqlarning nomlanishi

Topishmoqlarning nomlanishi kurashuvchi podsholiklar davridan mavjud. O'sha vaqtdan beri topishmoqlar tuzilishida o'zgarishlar bo'lib o'tdi.

1. Kurashuvchi podsholiklar davrida 春秋战国时期: 隐, 言隐, 廋语

Chūnqiū zhànguó shíqí: Yīn, yányīn, sōuyǔ

2. Han sulolasi davrida 汉时称: 隐语, 射覆, 离合

Hànshí chēng: Yīnyǔ, shè fù, líhé

3. Tan sulolasi davrida 唐时称: 反语, 覆射

Tángshí chēng: Fǎnyǔ, fù shè

4. Sun sulolasi davrida 宋时称: 地谜, 谜语, 诗谜, 市语

Sòngshí chēng: Demí, míyǔ, shī mí, shì yǔ

5. Yun sulolasi davrida 远时称: 独脚虎, 谜韵

Yuǎnshí chēng: Dú jiǎohǔ, mí yùn

6. Min sulolasi davrida 明时称: 反切, 灯谜, 春谜

Míngshí chēng: Fǎnqiè, dēngmí, chūnmí

7. Chin sulolasi davrida 清时称：灯虎，春灯，Qīng shí chēng: Dēng hǔ, chūn dēng

Bularning barchasi turli xil davrlarda topishmoq soʻzining har xil maʼnoda qoʻllanilgani haqida maʼlumotdir. Hozirgi kunda koʻpincha 灯谜，谜语，春灯 Dēngmí, míyǔ, chūn dēng yoki 灯虎 Dēng hǔ kabi soʻzlar bilan ishlatiladi. 灯谜的定义 Dēngmí de dìngyì Topishmoqning aniqlovchisi

Janubvashimoltomondagisulolalarhukmronlikqilgandavrdahammagamaʼlumkikl assikasaryaʼni “文心雕龙“Wén xīn diāo lóngasarining 15 – qismida quyidagicha yozilgan: 谜也者，回互其辞，使昏迷也。或体目文字，或图象物品，纤巧以弄思，浅察以炫辞。义欲婉而正，辞欲隐而显。这是最早给，“谜”作抽象定义，既用于灯谜也话用于谜语⁵¹。Mí yě zhě, huí hù qí cí, shǐ hūnmí yě. Huò tǐ mù wénzì, huò tú xiàng wùpǐn, xiānqiǎo yǐ nòng sī, qiǎn chá yǐ xuàn cí. Yì yù wǎn ér zhèng, cí yù yǐn ér xiǎn. Zhè shì zuìzǎo gěi,“mí” zuò chōuxiàng dìngyì, jì yòng zì dēngmí yě huà yòng yú mí huà Bu aytilgan gapning tarjimasi quyidagicha: “Topishmoq subyekti insonning fikrini chuqur oʻylantiradi va chalgʻitadi yoki uning tuzilishi va iyerogliflari, rasmlari hayotda foydalanilgan buyum va narsalarga oʻxshaydi, maʼnosini tushunish juda qiyin boʻladi va yashiringan boʻladi. Bu bizlarga topishmoqning koʻchma maʼnosini ifodalab beradi va ular oddiy soʻzlashuv tilida ham keng foydalangan “.

Topishmoqlar Tan sulolasi davrida 灯谜 Dēngmí nomini oldi. Bir necha yillardan soʻng topishmoqlar turli xil turlarga boʻlindi, oʻzining maxsus tizimini yaratdi va ular topishmoq tuzilishi, qonunlari kabi boʻlimlarga boʻlinib bir fikrga jamlangan va tor maʼnoda qoʻllaniladi.

灯谜定义明确了灯谜的几个重要内容 Dēngmí dìngyì míngquèlè dēngmí de jǐ gè zhòngyào nèiróng

Topishmoqlar aniqlovchisining bir nechta qoidasi

⁵¹ 中华灯谜学- 学苑出版社。北京 2014- 年。

1. Bunday topishmoqlarning umumiy holda aniqlangan fikrlari mavjud. Aniqlik kiritilgan jihati “专指文义谜“ Zhuānzhǐ wényì mí “Adabiyotdagi maxsus ma’noli topishmoqlar” va keng ma’noda “墙上悬挂供猜射的谜语” Qiáng shàng xuánguà gōngcāishè demíyǔ ya’ni “Devorga osilgan topishmoqlar” degan ikki xil turi aniqlandi. Ular topishmoq tarixi va hozirgi kundagi paydo bo’lgan joyini aniqlaydi, jamiyatda maxsus ilm sifatida tan olinadi.

2. Topishmoqlarning boshqa narsalardan farq qiladigan jihati shundaki, uning ichki ma’nosi va asosi mavjud. Morfologiyada iyerogliflardan foydalanganda, ular turli xil talaffuz qilinganda ma’nosi ham har xil bo’ladi. Topishmoqlar ko’pincha til va adabiyotda uchraydi, boshqa tillarda va asarlarda uchramasligi ham mumkin.

3. Topishmoqlarning Xitoy ilm –fan va madaniyatida o’z o’rni mavjud. Insonlar adabiyot asarlarida ulardan zavqlanadilar, ular adabiyot san’atida yuksak cho’qqilarga ko’tarildi.

灯谜的结构 Dēngmí de jiégòu

Topishmoqning tuzilishi

Topishmoqning bo’g’inlarida bir necha kamchiliklar ham uchray turadi, tilning tuzilishida esa qat’iy qonunlar mavjud. Topishmoqlar uch qismga bo’linadi ya’ni 谜面 Mímian– topishmoqning boshlang’ich qismi, 谜目 Mímù- topishmoqning qanday tuzilganligi yoki nechta iyeroglifdan tashkil topganligi, 谜底 Mídǐ- topishmoqning javobi. Buni keltirilgan misolda ko’rishimiz mumkin. Masalan: 人人树立四化志. Rén rén shùlì sì huà zhì Bu yerda 人 Rén – 谜面; Mímian (猜字一) Cāi zì- 谜目 Mímù; 谜底 Mídǐ- 德 Dé. Javobi: 德 谜面⁵² Dé mímiàn-Topishmoqning boshlang’ich qismi. Topishmoqning boshlang’ich qismi uning javobini tasvirlaydi, javobining shart- sharoitini yashiradi, mavzusini topishga yordam beradi. Ilmga

⁵² 孙雍长. 汉字字谜大典. -广州. 2002 年

bog'liqlik tomoni shundaki, topishmoqning boshlang'ich qismini yozuvchi tanlab aniqlaydi, topishmoqning tuzilishini yaratadi va yashiringan javobga yo'l topuvchi sabab yoki tushuntirish beradi. Topishmoqning javobini topadigan inson chuqur o'ylaydi, hayotda tasvirlab ana undan so'ng javobini topish mumkin. Topishmoqning boshlang'ich qismida so'z va tasvirlarni keltirib chiqaradi va gaplarda ma'lumot beradi. Yana topishmoqlarning rangli tasvirida bir qancha kamchiliklar ham mavjud, topishmoqning boshlang'ich qismida rasm, belgi, iyerogliflar, tabiiy mahsulot va harakatni bildiruvchi so'zlar uchrab turadi. Topishmoqning boshlang'ich qismini ba'zida javobi bilan o'rnini almashtirib qo'yish mumkin:

1.半途而废，前功尽弃。（字）边 Bàntú'érfèi, qiángōngjìnqì. (Zì) biān

2.边（成语二）半途而废，前功尽弃。Biān (chéngyǔ èr) bàntú'érfèi, qiángōngjìnqì Tarjimasi: Yarim yo'lda kerak bo'lmay qoldi, hamma qilingan harakat bekor bo'ldi. 1.Iyerogliflar yordamida topishmoqlar tushuntiriladi. Topishmoqning boshlang'ich qismidagi iyerogliflar stilistika bo'limida o'rganiladi. Javobi 边 Biān bo'lsa, 途 tú iyeroglifidan arava kaliti qoldiriladi va 功 Gōng iyeroglifidan kuch kaliti olinadi. Ikkita iyeroglif birlashtirilsa, “边 “Biān– tomon iyeroglifi hosil bo'ladi.

2.Topishmoqning boshlang'ich qismida tasvirlovchi buyumlar umuman ko'rsatilmagan. 谜 目 Mí mù Topishmoqning nechta iyeroglifdan tuzilganligi.Topishmoqning tarkibida kamchiliklar bo'lishi ham mumkin, topishmoqning javobini topishda o'z qonuni bor, topishmoqning boshlang'ich qismi tilde tasvirlanib javobida biror-bir buyum bilan tushuntiriladi.Uning tarkibi topishmoqning boshlang'ich qismi bilan bir-birini to'ldiradi, ular birga topishmoqning javobini topa olish shart- sharoitini yaratib beradi. Topishmoqning javobini topuvchi odam har tomonlama puxta o'ylab chiqadi.

Masalan: “猜成语一”Cāi chéngyǔ yīdegan gapda o'z chegarasi bor. “一”so'zi topishmoq javobining iyerogliflar sonini aniqlaydi va topadigan odam topishmoq tarkibining qonuniga va soniga qarab topa olishi mumkin. Agar

topishmoq tarkibidagi qonun noto'g'ri tuzilgan bo'lsa uning javobini ham topa olmaydi. Masalan topishmoq tarkibi quyidagicha bo'lishi mumkin: “打 Dǎ xxx”; 猜 Cāi xxx”; 射 Shè xxx”. Bu barcha iyerogliflar fe'l so'z turkumiga mansub, shuning uchun ular “成语一“Chéngyǔ yīdeb aytiladi. Agar iyerogliflar soni ko'p bo'lsa, “成语二“Chéngyǔ èryoki “成语三“Chéngyǔ sān deb aytiladi. Bu turdagi qisqa nomlarda yoki boshqacha nomlarda ishlatiladi, lekin tushuntirishida ham kamchiliklari mavjud. Masalan eski topishmoq kitoblarida qisqa nomlash yoki boshqacha nomlashlar ham keladi. 红人, 石人: Hóng rén, shí rén(Qizil odam, tosh odam) bu mashhur asar qahramonlari “红楼梦“Hónglóumèng (“ Qizil ko'shkdagi tush”) asarida uchraydi. Asarning boshqacha nomlanishi ham bor ya'ni “石头记” Shítou jì (“Toshga bitilgan yodgorlik “).

一才人, 一才子名 Yī cái rén, yī cáizǐ míng(“三国演义”) Sānguó yǎny (“Uch davlat romani”) asari birinchi iyeroglifda yozilgan kitobdir. To'rtta kitob ya'ni “四书”; 四子是: “大学”, “中庸”, “论语”, “孟子”“Sìshū”; sì zi shì:“Dàxué”, “zhōngyōng”, “lúnyǔ”, “mèngzǐ” kabi asarlaridir.”Buyuk ta'limot”, “Zhong Yang”, “Lun Yu” va “Meng zi” asarlaridir.

谜底 Mí dǐ Topishmoqning javobi

Topishmoqning javobi topishmoqning boshlanishida bir buyum yoki predmet bilan birga tushuntiriladi, javobini topish obyektini ham bo'ladi shundan so'ng javobi ma'lum bo'ladi. Topishmoqning javobi adabiyotning bo'linmas bir qismidir. Masalan:五十六种语言汇成一句话 (五字气象用语) 多云到少云.Wǔshíliù zhǒng yǔyán huì chéng yījù huà (wǔ zì qìxiàng yòngyǔ) duōyún dào shǎo yúnTarjimasi: Ellik olti xil tildan bir necha gap tuzish mumkin.

Javobi: Ko'p bulutdan kam bulutgacha. Topishmoqdagi so'zlar “爱我中华” “Ài wǒ zhōnghuá(“ Men Xitoyni sevaman”) degan qo'shiqning so'zlaridir.

灯谜与谜语的区别 Dēngmíyǔ mí yǔ de qūbié

Topishmoqlar va boshqotirmaning farqi

Topishmoq va boshqotirmalarning bir – biriga bog‘liqligi va umuman o‘xshamaydigan jihatlari ham mavjud. Boshqotirmalarda iyerogliflar turli ma’noda keladi, topishmoqlarda esa buyum va narsalar ko‘rsatiladi. Masalan: 1. 孤蚁 Gū yǐ. Tarjimasi: Yolg‘iz chumoli. Javobi: 蝉 Chán- tsikada. 2. 不错不错 (文学名词) Bùcuò bùcuò (wénxué míngcí) Javobi: 对联 Duìlián- Juft yozuvlar. Tarjimasi: Yaxshi – yaxshi. 3. 杯中蛇影为何物 (字) Bēi zhōng shé yǐng wèihé wù (zì) Tarjimasi: Idishning o‘rtasida ilon hoxlagan hayvonini ko‘radi. Javobi: 弛 Chí- kuchsiz. 4. 结实 (果品名). Jiēshi (guǒpǐn míng)⁵³ Tarjimasi: Qattiq. (Mevaning nomi) Javobi: 落花生 Luòhuāshēng- (Pastga tushgan xitoy yong‘og‘i).

Bu to‘rt xil guruhdagi topishmoqlardan uchtasi boshqotirma, to‘rtinchisi esa oddiy topishmoq. Lekin ularning bir nechta sabablari mavjud:

1. Topishmoq tarkibida turli tizim mavjud. Topishmoqning tarkibi odatda xalq qo‘shiqlarida uchraydi, qat’iy qonun bo‘yicha yozilgan bo‘ladi. To‘rt yoki ikki misrali bo‘lishi mumkin.
2. Boshqotirma topishmoqning tarkibidagi javobidan farqi juda katta. Topishmoq tarkibida narsa yoki buyumni bildiruvchi nomlash bo‘ladi.
3. Topishmoq javobida buyum yoki bir necha iyeroglifdan tashkil topgan so‘z ham bo‘lishi mumkin.

灯谜的种类 Dēngmí de zhǒnglèi Topishmoqning turlari

Topishmoqning tuzilishiga binoan, uning javobi keng tushuntirilmaydi. Topishmoqning boshlang‘ich qismida iyerogliflar bir xil bo‘lmaydi, tuzilishi va yo‘nalishi ham turlicha, uning turlari ham juda ko‘p.

⁵³孙雍长. 汉字字谜大典.-广州.2002年

Topishmoqlar oddiy holatda ham tuzilgan bo'lishi mumkin, ular topishmoq hajmi va tasvirlanishi kabilardan iborat.

普通灯谜 Pǔtōng dēngmí Oddiy tuzilgan topishmoqlar

Odatda bunday topishmoqlar iyerogliflar bilan tushuntiriladi, gaplarda topishmoqning tarkibi adabiyotda uchraydigan terminlarni ham o'z ichiga oladi, iyerogliflar soni ham tushuntiriladi. Ular quyidagicha tuzilgan bo'ladi:

1. 一个巴掌拍不响。（外交用语）联合声明 Yīgè bāzhāng pāi bù xiǎng.

(Wàijiāo yòngyǔ) liánhé shēngmíng Tarimasi: Bitta qo'lni urganda hech qanday ovoz chiqmaydi. Topishmoqning tarkibida maqol ham ishlatilgan bo'lishi mumkin. Bu topishmoqda ikkita qo'lni bir-biriga urgandagina, qarsak ovozi chiqadi deb tushuntirilgan. Bu topishmoqda yashiringan ma'no ya'ni allegoriya ishlatilgan. Javobi: 联合声明 Liánhé shēngmíng- deklaratsiya.

2. 随地吐痰，有害健康。（成语）感人肺腑。Suídì tǔ tán, yǒuhài jiànkāng.

(Chéngyǔ) gǎnrénfèifǔ Tarjimasi: Hamma yerga tuflashning inson salomatligiga juda katta zarari bor. Javobi: 感人肺腑 Gǎnrénfèifǔ- Ta'sirchan yurak. Topishmoqning javobida “感染的肺腑“Gǎnrǎn de fèifǔ degan ibora ishlatilgan. Tarjimasi: Insonning qalbini zabt etmoq deb tarjima qilinadi. Oddiy topishmoqlarning ildiz topishmog'ining hajmiga mos kelishi kerak. Masalan, krem, nok mevasining guli, qisqichbaqa va qaldirg'ochga oid topishmoqlar bo'lishi mumkin.

Masalan: 要想富，先修路。（卷帘格。影片名）Yào xiǎng fù, xiān xiū lù.

(Juǎn lián gé. Yǐngpiàn míng) Javobi: 生财有道. Shēngcáiyǒudào Tarjimasi:

Agarboyinson bo'lishni istasang, avvalyo'lingnitekisla. (kinofilm nomi) Javobi:

Tirik qolmoq. Bu topishmoqda inson har qanday holatda ham o'zi hayotidagi barcha qiyinchiliklarga bardosh berib, sabr qilib kelajakda yaxshi hayot kechirishi mumkinligi haqida tushuntiriladi.

花色谜 Huāsè mí Rang – barang ma'noli topishmoqlar

Bu turdagi topishmoqlarda harflardan, belgilardan, rasmlardan, narsalarning ko'inishidan foydalanishadi. Masalan rasmi topishmoq, xaritali topishmoq, nashrga chiqqan topishmoq, markali topishmoq, narsa – buyum topishmoqlari va go'ng topishmoqlari ham bor.

1. 图案画谜语。（经济名词）信用货币。Tú'àn huà míyǔ. (Jīngjì míngcí) xìnyòng huòbì Bu turdagi markali topishmoqda rasmdatopishmoq tarkibi tushuntiriladi. Xitoyning qadimgi tangalarida rasmi markalar tasvirlangan.

2. 动作：用梳子梳头。（成语）一触即发。Dòngzuò: Yòng shūzi shūtóu. (Chéngyǔ) yīchùjífā Tarjimasi: Taroqdan foydalangan holda soch turmagini qilmoq. (Ibora) . Bu harakatli topishmoqda harakatning asosiga ko'ra tushuntirilgan. Topishmoq javobi: 一触即发 Yīchùjífā– Kutilmagan paytda jahli chiqmoq yoki boshqacha ma'nosi “一接触便是头发“Yī jiēchù biànshì tóufǎ”Tepa sochi tikka bo'ldi ” kabi iyerogliflar bilan tushuntirilgan.

Topishmoqning javobi topishmoqning tarkibiga bo'ysunadi. Topishmoqning obykti tabiatdan olinadi. Topishmoqlarda til va adabiyotdagi terminlar ishlatiladi, gaplar katta va kichik qismlarga bo'linadi. Zamonaviy topishmoqlarda tahlil qilish mumkin, guruhga ajratiladi, montajda ishlatiladi, hattoki asarlarni yozganda ham foydalaniladi.

XX–asrning 70 – yillarida Tayvanda 洛淑贞⁵⁴ Luò shū zhēnning “灯谜讲座”Dēngmí jiǎngzuònomli kitobi nashr qilindi, bu kitobda topishmoqlar 9 ta turga bo'linadi: 学谜, 四书谜, 五经谜, 字书谜, 古文谜, 诗词谜, 目录谜, 名称谜 Xué mí, sìshū mí, wǔjīng mí, zì shū mí, gǔwén mí, shīcí mí, mùlù mí, míngchēng míva boshqalar. Tarjimasi: Iyeroglifda yozilgan topishmoq, to'rt kitobdan iborat topishmoqlar, besh qismdan iborat topishmoqlar, falsafa faniga oid topishmoqlar, she'rli topishmoqlar, katalogli topishmoqlar va nomlanishli topishmoqlar. 2011 – yilda Tayvanning 洪伍雄 Hóng wǔxióng ning “谜语的理论与应用“Míyǔ de lǐlùn yǔ yìngyòng”Topishmoqlarning

⁵⁴洛淑贞 (Luo Xu Jie) – Tayvanning 1929-1989 yillarda yashab ijod qilgan yozuvchisi

muhokamasi va foydalanilishi” nomli kitobi nashrdan chiqdi. Bu kitobda topishmoq turlari, adabiyot fanining o‘qitilishida eng yaxshi topishmoq kitoblaridan foydalaniladi. Ular ham bir necha turga bo‘linadi: 字, 成语, 口语, 常用语, 俗语, 注音符号 Zì, chéngyǔ, kǒuyǔ, chángyòng yǔ, sùyǔ, zhùyīn fúhào. Bular eng yaxshi yozilgan topishmoqlar ichida uchraydi ya’ni iyerogliflar, iboralar, so‘zlashuv ohangi, odatiy hayotda ishlatiladigan so‘zlar, aniq tovushli harflar.

按谜面文学分类 Àn mímiàn wénxué fēnlèi

Topishmoqlarning tarkibi iyerogliflarga ko‘ra turlari

Topishmoqlar tarkibidagi iyerogliflar guruhlanishida tanlab olingan maxsus iyerogliflar ishlatiladi. Topishmoqlar tarkibidagi asosiy iyerogliflar tuzilishida imlo chiziqlari, harfning talaffuz qatorlari, she’rli proza yoki maqolalardagi iyeroglif qatorlari ularni turli guruhlariga ajratib beradi. 1992 – yilda 方烦郎关 Fāng fán láng 德安主⁵⁵Dé ān zhǔboshchiligida "中华当代谜海“Zhōnghuá dāngdài mí hǎi “Hozirgi davrdagi Xitoy topishmoqlari“ nomli kitob bosmaga chiqarildi. Bu kitobda 50 mingdan ortiq iyerogliflardan tashkil topgan ma’noli topishmoqlar, topishmoq tarkibidagi kalitlar va iyeroglif imlo chiziqlari, ularning soni va joylashuvi haqida ma’lumotlar bor. 莫元汉 Mò yuán hànning “中国辐射灯谜”Zhōngguó fúshè dēngmí“Xitoyning to‘g‘ri tartibda yozilgan topishmoqlari” nomli kitob nashr qilindi, 李永文⁵⁶Lǐyǒngwénning “中华诗词灯谜”Zhōnghuá shīcí dēngmí ”Xitoycha she’rli topishmoqlar kitobi“ yozib chiqarildi. Bu kitobda topishmoq tarkibidagi iyeroglif kalitlarining imlo chiziqlari haqida yozilgan.

按风格流派分类 Àn fēnggé liúpai fēn lèi

Topishmoqlarning yozilish janriga ko‘ra turlari

⁵⁵关德安主 (Guan de An Zhu) – Xitoyning mashhur topishmoq yozuvchisi

⁵⁶李永文(Li Yong wen) – Xitoyning revolyutsiya paytidagi mashhur yozuvchisi

Topishmoqlar va adabiyot san'atidagi boshqa she'riy to'plamlar ham bir xil, shuningdek ularning o'z yozilish vazifalari va qonunlari mavjud. Topishmoq yozuvchisi o'z asarining yozilish janrini ko'rsata bilishi lozim. Topishmoq yozuvchisi fikri, his – tuyg'ularini, xarakterini, qobiliyatini va o'z davrini, atrof – muhitini shuningdek, adabiyot faniga bo'lgan shaxsiy fikrini, adabiyot madaniyatini, san'atga bo'lgan qiziqishini asarga kiritishi lozim. Bu turdagi yozilgan asar yoki topishmoq yozuvchisining qalbiga singishi kerak, yozuvchi asar tarkibida san'atga bo'lgan fikrini ifoda eta bilishi kerak. Umuman olganda, o'qiladigan asarda yozuvchi o'zining ko'pgina topishmoqlarini kiritadi, asosiy fikrini bildiradi, bu fikr va baho bilan uning janriga asosiy e'tiborini qaratadi.

北派 Běi pài Shimoliy guruh

Chin sulolasi davrida asrning yarmida Pekin xalqi bir qancha qiyinchiliklarni o'z boshidan o'tkazdi, ular topishmoq tarkibini o'zgartirdilar, yangi usulni hosil qildilar, topishmoqning javobi qisqa va uzun holatda yoziladigan bo'ldi, taxminan yettita iyeroglifdan tashkil topgan edi. Xitoydagi 1911–yilgi revolyutsiyadan so'ng, 樊樊山, Fán fán shān 高仙山 Gāo xiānshān, ismli topishmoq yozuvchilari Pekinda o'z guruhlarini tuzdilar va “北平射虎社” “Běipíng shè hǔ shè deb nomladilar, guruhga boshliq qilib 郁庭 Yù tíng ismli odam tayinlandi va “北派谜谱” “Běi pài mí pǔ deb nom berdi va boshqa guruhning boshlanishiga asos soldi. Bu guruh “杜诗律之谜” Dù shīlǜ zhī mí deb ataldi. “聊斋谜集” Liáozhāi mí jí nomli kitob topishmoq yozuvchilari tomonidan yozildi, bu kitobda 108 ta topishmoq yozuvchilarining asarlari yozilgan. Topishmoq janri 8 xil va 38 xil qonun asosida yaratilgan:

1. 会音体之“明解”例：“分明见杜司空，”射“张鸿渐”。“Huì yīn tǐ zhī “míngjiě” lì: “Fēnmíng jiàn dù sīkōng,” shè “zhānghóngjiàn” Topishmoq tarkibida taxminiy mavzu yaratilgan, ham butun gapda bo'linish ham kuzatiladi.

南派 Nán pài Janubiy guruh

Uzoq yillardan beri, topishmoqlar turli xil ko'rinishlarda yaratib kelingan, shimoliy guruh yozuvchilarining topishmoqlaridan farq qiladi. Janubiy guruh topishmoqlarining tarkibida qadimiy gaplar, qadimgi she'r ko'rinishidagi topishmoqlar diplomatik aloqalarda va kunfu san'atida ishlatiladigan so'zlar, odatda ishlatiladigan va o'qitiladigan klassik asarlar, asosiy e'tiborni tortadigan odalar kabi turdagi topishmoqlar uchraydi. Masalan: Janubiy va Shimoliy guruhdagi topishmoqlarni solishtirsak:

1. 周末双星独一人。(河北省镇名)口头

Zhōumò shuāngxīng dú yīrén. (Héběi shěng zhèn míng) kǒutóu

2. 天下第一关。(河北省镇名)口头

Tiānxià dì yī guān. (Héběi shěng zhèn míng) kǒutóu

1. Tarjimasi: Dam olish kunlarida ikki yulduz bir odamga ergashdi. (Hebey provinsiyasidagi shahar darvozasining nomi) og'zaki til.

2. Osmon ostida birinchi o'rinda turadi. Og'zaki til.

Birinchi topishmoq Shimoliy guruhniki, ikkinchisi esa janubiy guruhga tegishli. "关" Guāniyeroglifi bizlarga topishmoqning javobi "关口" Guānkǒu (Shaharga kirish) ekanligiga ishora qiladi.

上海派 Shànghǎi pài

Shanghai guruhi

Turli shaharlarda topishmoqning janri ham bir-biridan farq qiladi. Shanghai shahrida topishmoqlar Xitoy madaniyatining ajralmas bir qismidir. Yozuvchi 江更 Jiāng gèng⁵⁷ "海派灯谜一万条" Hǎipài dēngmí yī wàn tiáo" Shanghai guruhining 10 mingta topishmoq kitobini nashr qildirgan. 汪永 Wāng yǒng "谈海派灯谜" Tán hǎipài dēngmí" "Shanghai topishmoqlarining suhbatı" nomli kitobi bosmadan chiqarildi. Bu kitobda Shanghai topishmoqlarida Chin sulolasi davrida mashhur bo'lgan topishmoqlar, xalq qo'shiqlari haqida ma'lumot berilgan. 1978-yilda Shanghaining Madaniyat saroyida

⁵⁷江更- (Jiang Geng) Xihaidagi mashhur topishmoq yozuvchisi

topishmoqlarning konferensiyasi bo'lib o'tdi, bu majlisda topishmoqlarni o'qishga qiziqqan olimlar va yozuvchilar yig'ilishdi.

1. 双休日的厂门。(京剧名)“过五关”Shuāngxiū rì de chǎng mén.(Jīngjù míng)“guò wǔ guān Tarjimasi: Dam olish kunlaridagi zavod eshigi. Topishmoqning javobi quidagicha: “过了五天厂门就关上”Guò le wǔ tiān chǎng mén jiù guān shàng(Besh kun o'tgandan so'ng zavod eshiklari yopildi.)

2. 孟姜女过关受阻 (银行凭证) 长城卡。Mèngjiāng nǚ guòguān shòuzǔ (yínháng píngzhèng) chángchéng kǎ Javobi: 长城卡 Chángchéng kǎ – Buyuk Xitoy devoriga kartochka.

潮汕谜 Cháoshàn topishmoqlari

Shan Tou topishmolari Xitoy madaniyatida katta yutuqlarga erishdi va jamiyatda yaxshi maqtovlarni eshitdi. Shan Tou Guang Dong provinsiyasining janubiy qismida joylashgan, hozirgi kunda to'liq nomi 汕头 Shàntóu, 潮州 Cháozhōu, 揭阳 Jiēyángkabi qismlarga bo'linadi .潮汕 Cháoshànso'zlashuv uslubidagi dialekt juda ham ajoyib, bu dialekt topishmoq madaniyatiga katta ta'sir ko'rsatdi. 委育涛 Wěi yù tāo ning ”潮汕灯谜史“Cháoshàn dēngmí shǐ topishmoqlar tarixi kitobi” nashrdan chiqarildi. Kitobda Min Guo davridagi 14 xil, Xitoyning eng yaxshi 457 xil, davlat tashqarisidagi va 港澳台 Gǎng'ào tái (Xiang gan, Aomen, Tayvan) topishmoq yozuvchilari haqida ma'lumot berilgan.

Masalan: 伍员悲吴市, 包胥泣秦庭。(戏剧名二)"哭街""哭殿"。Wǔ yuán bēi wú shì, bāo xū qì qín tíng. (Xìjù míng èr)"kū jiē "" kū diàn Bu topishmoq qadimgi usulda yozilgan. Uning javobi : Teatr bir sahnasining nomi “ko'chada yoki saroyda yig'lamoq”.

其他形式的分类 Qítā xíngshì de fēnlèi

Topishmoqlarning boshqacha ko'rinishi

Topishmoqlarni yozish ham avloddan avlodga o'tib boradi. 齐如山 Qí rúshānismli yozuvchi “分类灯谜”“Fēnlèi dēngmí” nomli asarni yozdi, unda oda va maqollar ajoyib fikr yondashuviga binoan yozilgan topishmoqlarni olti turga ajratgan: 1. 文人学者的灯谜 Wénrén xuézhě de dēngmí (Adabiyotshunoslarning topishmoqlari); 2. 乡村学究的灯谜 Xiāngcūn xuéjiù de dēngmí (Qishloqdagi yozuvchilarning topishmoqlari); 3. 稍知文学者的灯谜 Shāo zhī wénxué zhě de dēngmí (Kam iyeroglif o'qiy oladigan yozuvchilarning topishmoqlari); 4. 妇人孺子的灯谜 Fù rén rúzi de dēngmí (Ayol va bolalar topishmoqlari); 5. 幼童学子的灯谜 Yòu tóng xuézi de dēngmí (Bolalar yozuvchisining topishmoqlari). 6. 野老牧童的灯谜 Yělǎo mùtóng de dēngmí (Yovvoyi hayvon boquvchi hunarmandlarning topishmoqlari) kabi turlari yozib qoldirilgan. 赵 Zhàoismli yozuvchining “节日灯谜” “Jièrì dēngmí” “Bayram topishmoqlari” kitobida yozilishicha unda Yangi yilga bag'ishlangan 6600 xil topishmoqlar; 元宵节 Yuánxiāo jié; 国际妇女节 Guójì fùnǚ jié (8– mart bayrami); 国劳动节 Guó láodòng jié (Xalqaro mehnatkashlar bayrami); 中国青年节 Zhōngguó qīngnián jié (Xitoydagi yoshlar bayrami); 中国儿童节 Zhōngguó értóng jié (Xalqaro Bolalar kuni) va 29 xil boshqa bayramga bag'ishlangan yodgorlik sifatida qolgan maxsus topishmoqlar yozilgan.

灯谜的特性 Dēngmí de tèxìng

Topishmoqlarning o'ziga xosligi va boshqa turli xil jihatlari

Topishmoqlar o'zining tarkibida insonlarni yaxshilikka chorlaydi, ular million yillik tarixga ega bo'lib hech qachon o'z o'rnini yo'qotmaydi. Topishmoqlar insonlar hayotining ajralmas bir qismidir, ular siyosatda, iqtisodiyotda, falsafa va madaniyat sohalarida rivojlangan va foydalanib kelinmoqda. Ular implikasiya asosida uzoq vaqtlardan beri o'ziga xosligini saqlab kelgan. Topishmoqlarning quyidagicha bayoni mavjud. “中华灯谜研

究”Zhōnghuá dēngmí yánjiū (“Xitoy topishmoqlarini o‘rganish”) kitobida topishmoqlar haqida 3 xil asos bor: 1. Keng ma’nodagi bilimga xos jihati; 2. Nihoyatda ehtiyotkor falsafaga oid jihati; 3. Qiziqarli chuqur ma’noga ega jihati. “中华灯谜” “Zhōnghuá dēngmí” (“Xitoy topishmoqlari”) nomli topishmoqlar kitobida 6 xil boshqacha asosi ko‘rsatilgan: 1. Topishmoqlarning sirli va javobini topishmoqning qiyin tomoni; 2. Tarkibi bilimga boyligi; 3. Odalar va maqollarning adabiyotda tutgan o‘rni; 4. Mustaqil ravishda qo‘llanila olishi; 5. Fikrlanishi izlanishga moyilligi; 6. Ularning tuzilishi va ma’nosi fanga yangilik olib kirishi haqida qayd etilgan.

文学性 Wénxué xìng

Adabiyotga xos jihati

Uzoq yillardan beri insonlar topishmoqning adabiyotga xos jihatidagi bilimlarni saqlab kelganlar. Xitoy mustaqil bo‘lishidan avvalroq, adabiyotda topishmoqlar o‘yini asta – sekin rivojlandi. 1930 – yillarda bir kitob “猜谜技巧与灯谜创作入门” “Cāimí jìqiǎo yǔ dēngmí chuàngzuò rùmen” (“Topishmoqlarni topish va asarlarni yozish texnikasi”) yozildi. Topishmoqlar xitoy tilida mustaqil ravishda san’atning bir turi hisoblanadi. Topishmoqlar kelajakda madaniyatning mashhur bir turiga aylandi. “Iyerogliflar o‘yini” dek topishmoqlar adabiyot sohasida muhokama qilingan. Adabiyotga xos jihatida iyerogliflarning o‘zi va ma’nolari tahlil qilinadi. Yozuvchi o‘z asarida o‘z fikrini bildirib hayotidagi tajribalarini bayon qiladi va real asarni yaratadi. Odatda topishmoqqa oid misollar juda ko‘p, adabiyot tarkibiga xalq orasidagi voqealar, ustunlar ustidagi juft so‘zlar va topishmoqlar uchraydi. Masalan: 小调整带来了大变化. (字) 灯 Xiǎo tiáozhěng dài lái le dà biànhuà. (Zi) dēng Tarjimasi: Kichik qo‘shiqlar katta o‘zgarishlarga olib keldi. Javobi: 灯(deng) – Lampa, yoritgich. Bu topishmoqning ma’nosiga binoan unda adabiyot sohasi tomonidan uch jihati mavjud: 1. Topishmoqning javobida jamiyatdagi xitoy tilining ma’noviy iyerogliflari

bor; 2.Topishmoqning boshlang'ich qismida tildagi iyerogliflar obyektiv holatda ishlatiladi; 3.Topishmoqlar tarkibida falsafaga oid iyerogliflar uchraydi.

游戏性 Yóuxì xìng

O'yinga xos jihati

Topishmoq adabiyotdan tashqari, u o'yin sifatida ham uchraydi. 清窃名 Qīng qiè míng“灯谜源流考”“Dēngmí yuánliú kǎo”(“Topishmoqlarning kelib chiqishi va rivojlanishi”) kitobini yozdi. Bu kitobda topishmoqlar o'yin sifatida qo'llanilishi va turli provinsiya topishmoq o'yinchilari haqida yozilgan. 1961 –yilda 王素存 Wángsùcún boshchiligida “灯谜的猜与作” “Dēngmí de cāi yǔ zuò” (“Topishmoqlarni topish va yozish”) kitobi chiqarildi. Bu kitobda topishmoqlarning iyerogliflari o'yin sifatida qo'llanilishi qayd etilgan. Topishmoqlar o'yinida ikkita jihati mavjud:

1.Iyerogliflar ma'nosida qonun va ma'suliyati bor. Topishmoq tarkibida iyeroglifning ma'nosi tushuntiriladi, u boshqa ma'noda kelishi ham mumkin. Iyeroglifning boshqa ma'nosi topishmoq tarkibi bilan aniqlanadi. Masalan:

1. 锄禾日当年，汗滴禾下土（作家连作品）田汉（苦耕） Chú hé rì dāngnián, hàn dī hé xià tǔ (zuòjiā lián zuòpǐn) tiánhàn (kǔ gēng) Tarjimasi: O'sha yili bir kuni turlab yerni kovladi. Javobi: 田汉（苦耕）Tiánhàn (kǔ gēng). Yerga qaytadan ishlov bermoq deb tarjima qilinadi. 2.Topishmoq javobini topishda o'yin asosi. Topishmoqda o'yin sifatining asosiga juda katta e'tibor berilishi lozim. Iyerogliflarning ma'nosi kontekstga qarab tarjima qilinadi. Ular yonidagi so'zlarga qarab mos kelgan holda tarjima qilinadi.

Topishmoqning qiziqarli tomoni ularning javobi yashiringan bo'ladi. Hamma topishmoqlar juda qiziqarli va tuzilish darajasi har xil bo'ladi. Topishmoqlarning sehriligi shundaki ular juda qiziqarli yozilgan bo'ladi va ma'nosi ham chuqur bo'ladi. Bu turdagi topishmoqlar javobini topishda

mantiqan o‘ylab qidiriladi. Davrlar oshishi bilan topishmoqlarning javobini topish insonlarning sevimli mashg‘ulotiga aylanib bordi.

接连出示鬼花招 (字) **Jiēlián chūshì guǐ huāzhāo (zì)** Tarjimasi: Shayton qatorma – qator gullarni terib ko‘rsatdi. Bu topishmoqda “出示” “Chūshì” iyerogliflari birlashtiriladi; 鬼花招 Guǐ huāzhāo bu juft so‘zlar ishlatilgan va hajviyali topishmoqni hosil qiladi.

逻辑性 Luójí xìng

Topishmoqlarning mantiqiyligi

Topishmoqlarning ma’nosi judayam chiroyli bo‘ladi, ilmiy jihatdan chuqur yoziladi, chunki dialektika va fikrlash doirasi asosan asarda keng foydalaniladi. Topishmoqning boshlang‘ich qismi va topishmoq javobining iyerogliflarida katta farq bor. Ko‘rinishidan buni inson aqliga sig‘dirish qiyin lekin inson hayolida tarkibi mantiqiy va yashirin tuzilgan bo‘ladi. Dunyodagi adabiyot asarlarida ham mantiqiylikni kuzatish mumkin. Topishmoqlarning mantiqiy jihatdan ikkita darajasi mavjud: 1. Topishmoqlarning maqtalgan mantiqiy qonuni. Topishmoqlar va mantiqiylik o‘zaro bir – biriga bog‘liq, topishmoqning kelib chiqishi va tugashi mantiqiylikda ko‘p yo‘llarni bosib o‘tgan. Topishmoqlarning ko‘rinishi, tuzilishi mantiqiylik qonuniga mos keladi. Topishmoqlar bir nechta qonunga ega: qarama–qarshilik qonuni, kamchilikka ega qonuni va mantiqiylik qonuni asosida tashkil topadi. 2. Topishmoqlarning mantiqiylik fikri qonuni. Topishmoqlarning tahlili, bizga ma’lumki topishmoqning tarkibi va javobining iyerogliflarida ma’nolarida farq qiladi. Topishmoqning kelib chiqishiga binoan uning iyerogliflarining ma’nolari tushuntiriladi:

1. 雨中送伞献献殷勤 (医学名词) 淋巴结。 Yǔzhōng sòng sǎn xiàn xiànyīnqín (yīxué míngcí) línbājié Tarjimasi: Yomg‘irda soyaboningni bersang u odamga g‘amxo‘rlik qilayotganingdan dalolat beradi. (Meditsinada ishlatiladigan so‘z) Javobi: 淋巴结 Línbājié- Limfotomirlar.

2. 神曲（成语）不同凡响。 Shénqū (chéngyǔ) bùtóng fánxiǎng Bu ikki topishmoq mantiqiy asosga ega topishmoqlardir.

思想性 Sīxiǎngxìng

Topishmoqlarda fikrlash doirasining kengligi

Adabiyot asarlarining ko'pida fikrlash doirasi va hayoliyligi uchraydi.

Topishmoqlarning fikrlash doirasi qiziqarli va ma'noli bo'lishi kerak.

Ma'noviy guruhlarining tuzilishida topishmoqlarning qo'llanilishiga e'tibor

qaratiladi. Bir qancha yozilgan asarlarga e'tibor qilsak ularda

topishmoqlarning osonroq, rivojlangan va xushchaqchaq tomoni odamni

quvontiradi. Insonlar topishmoqning javobin topishni yoqtirishadi, xursand

bo'lishadi, topishmoqning yozilish darajasiga katta baho berishlarining

sababi qiziqarli topishmoq yozilganligidadir. Qiziqarli degani oson tuzilgan

degani emas, balki uning tilda hayotiyliigi ishlangan birlik hisoblanadi.

Topishmoqni qiziqarli yozish bu oson kechmaydi, buning uchun

yo'zuvchining bilimi va madaniy ishlov berishi, san'atda aniq va puxta

o'ylangan bo'lishi kerak. Masalan:

1. 自上至下广为才结（字）座。 Zì shàng zhì xià guǎng wèi cái jié (zì)

zuò Tarjimasi: Tepadan pastga qarab kenglikda birlashadi. Javobi: 座 – zuo

hisob so'zi.

2. 生产必须出正品（成语）不可造次。 Shēngchǎn bìxū chū zhèngpǐn

(chéngyǔ) bùkě zào cì Tarjimasi: Mahsulotni ishlab chiqarib eksport qilish

kerak. Javobi: 不可造次 – O'ylamasdan ish qilib bo'lmaydi.

3. 中国人民从此站起来了（节气）立夏。 Zhōngguó rénmin cóngcǐ zhàn

qǐláile (jiéqì) lìxià Tarjimasi: Xitoy xalqi o'sha vaqtdan beri o'rnilaridan

turishadi. Javobi: 立夏 – Lìxià – Oy kalendari bo'yicha fasl.

2.3 Xitoy tili tizimida iyeroglifli topishmoqlarning o'rni

Xitoy tili tizimida iyeroglifli topishmoqlar alohida o'rinni egallaydi.

Iyeroglifli topishmoqlarni shakllanishi va ularni jamiyat hayotidagi o'zni haqidagi qarashlar hali hamon olimlarni qiziqtirib kelmoqda.

Iyeroglifli topishmoqlar “字谜”“Zimi” Xitoy madaniyati va yozuvining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Iyerogliflar juda qiziq va jumboqlidir. Qolaversa, xitoy iyerogliflari kalitlardan tashkil topgan, bu kalitlarning har biri esa alohida ma'noga ega. Shuning uchun iyerogliflarni tarjimasini aynan uni tarkibiga kiruvchi chiziqlar orqali topish ham mumkin.⁵⁸

Xitoy tilida belgili topishmoqlar ham mavjud bo'lib ularni yechimini qanday topish mumkin degan savol albatta qo'yiladi.

O'quvchiga belgili topishmoqlarni javobini topish bir muncha murakkab masaladir. Shuning uchun uni topish oson bo'lishi uchun uni yaratilish jarayonidagi usullarni o'rganib chiqish ahamiyatlidir. Shunda belgili topishmoqni uchratgan har bir o'quvchi uni javobini topish yo'llarini biladi va topa oladi. “Bog'lamni yechish uchun uni bog'lanish usulini bilish kerak” maqolida aytilishiga o'xshab, topishmoqni javobini topish uchun uni tuzish usuli va strukturasi bilish lozim. “Belgili topishmoqlar”ni tuzish usullari bir necha xildir, ammo eng asosiylari tort xil:

- 1. Iyerogliflar yordamida tuzish, ya'ni 借字法 Jiè zì fǎ**
- 2. Ma'noni ifodalanishiga qarab, tuzish ya'ni 写义法 Xiě yì fǎ**
- 3. Chiziqlarning ifodalanishiga qarab tuzish, ya'ni 笔划交待法 Bǐhuà jiāodài fǎ**
- 4. Jonlantirib tasvirlash, ya'ni 拟人法 Nǐrén fǎ**

Topishmoqlarning aynan ana shu 4 xil tuzish usulini bilsak, uni javobini topish biz uchun eng oson ish bo'lib qoladi. Qolaversa bu usullarni bilgan odam eng keng tarqalgan topishmoqlarning kompleks usuli ya'ni 综合法 ni topishi oson bo'ladi.

Iyerogliflar orqali topishmoq tuzish ya'ni 借字法 Jiè zì fǎ

⁵⁸孙雍长. 汉字字谜大典.-广州.2002年.-1页.

Iyerogliflar orqali topishmoq tuzish shundan iboratki, boshqa iyerogliflar yordamida aynan javobda turgan iyeroglifga ta'rif beriladi. Bu usul “belgili topishmoqlar” tuzishda eng ko'p foydalaniladigan usul hisoblanadi va u quyidagi bir necha asosiy metodlarni o'z ichiga oladi:

1. 合成法 Héchéng fǎ usuli:

Ikki va undan ortiq iyerogliflardan foydalanib, javobda keltirilgan iyeroglifni ma'nosini ifodalash.

Masalan, 一字十八口, 一字口十八, 十八中有口, 口中有十八. Yī zì shíbā kǒu, yī zì kǒu shíbā, shíbā zhōng yǒu kǒu, kǒuzhōng yǒu shíbā

Shunda javobi to'rtta iyeroglif bo'ladi, bu to'rtta iyeroglif ham o'z navbatida uchta ieroglidan tashkil topgandir: 十, 八, 口. Shí, bā, kǒu Birinchi iyeroglif bu 杏 Xìng bo'lsa, qolganlari esa 呆, 東, 困 Dāi, shù, kùn iyerogliflari bo'ladi.

二山穿在一起, 猜出没有道理. Èr shān chuān zài yīqǐ, cāi chū mò yǒu dào lǐ Birinchi qismidan 二 Èr bilan 山 Shān ni olamiz. Bu holatda, 穿在一起 Chuān zài yīqǐ bizga ikkalasini qo'shishni aytmoqda. O'ylab ko'rib, bir necha variantlar ichidan biz 击 iyeroglifini javob tarzida aniqlaymiz. Ikkinchi qism shunchaki topishmoqni javobini topishda chalg'itish uchun berilgan.

Bu metodning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, topishmoqning o'zida javobdagi iyeroglifning barcha komponentlari aks ettirilgan bo'ladi. Ba'zi hollarda topishmoqda bitta fraza ishtirok etadi, ba'zida esa bitta maqol, ba'zida esa ikkitagina iyeroglif ishtirok etadi, bu esa javob topishni yanada soddalashtiradi.

2. 加字法 Jiā zì fǎ qo'shish usuli:

Bu metodda javobga yana bir qo'shimcha belgi qo'shiladi va bu iyeroglifni boshqasiga o'zgartiradi va shu bilan birga yangi topishmoq paydo bo'ladi.

Masalan, 见人就笑.Jiàn rén jiù xiào.Bu yerda topishmoqni ta'riflash uchun to'liq fraza ishtirok etmoqda. U yerda yashirilgan javobni topish uchun biz quyidagicha yo'l tutamiz: Javobda ko'rsatilgan iyeroglifga 人 Réniyeroglifini qo'shamiz va bu holda u 笑 xiàoiyeroglifga aylanadi.

Yana bir misol, 有耳听不见.Yǒu ěr tīng bùjiànAgar javobga 耳 Ěrbelgisi qo'shilsa uning umumiy ma'nosi o'zgaradi. Bu holatda topishmoqning javobi o'zgarishiga 龙 Lóngiyeroglifi xizmat qiladi.

Qo'shish metodining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, topishmoqdagi qo'shilgan belgilar ma'nosiga xizmat qiladi, bu belgi qo'shilish natijasida hosil bo'lgan iyeroglif ba'zida shu topishmoqda qatnashadi ba'zida esa bunga shunchaki ishora qiladi.

3. 减字法 Jiǎn zì fǎ usuli:

Agar ko'rsatilgan iyeroglifdan bitta yoki ikkita belgini olib tashlasak, biz o'sha topishmoqning javobini aniqlashimiz mumkin.

Masalan, 夫人莫人.Fūrén mò rénBu iyeroglifdan 人 Rénni olib tashlaymiz va 二 Èr ni hosil qilamiz.

Yana bir misol:

一了百了.Yīliǎobǎiliǎo Bu shundan dalolat beradiki, 一 Yī yo'q bo'lib qolsa topishmoqning javobi 白 Bái bo'lib qoladi.

Bu metodning yana bir o'ziga xos jihati shundan iboratki, topishmoqning javobi aynan ana shu topishmoqning o'zida yashiringan bo'ladi. Ma'lum bir belgilarni olib tashlash bilan topishmoqning javobini darhol aniqlab olish mumkin.

4. 离合法 Lí héfǎ metodi:⁵⁹

Topishmoqda qatnashgan iyerogliflardan ma'lum bir qismlarini olib topishmoqga kirib borish.

⁵⁹孙雍长. 汉字字谜大典.-广州.2002年.-20页.

Masalan, 给一半,留一半.Gěi yībàn, liú yībàn Bu holatda 给 Gěi va 留 Liú iyerogliflarini ajratib olib, ularning ikkisidan yarmini olib, 细 iyeroglifini hosil qilish.

Yana bir misol,

彼此各有一半.Bǐcǐ gè yǒu yībàn Keltirilgan iyerogliflar 彼,此 Bǐ, cǐ va 各, Gè lardan ayrim qismini olib, javobda keltirilgan 跛 Bǒ iyeroglifini keltirib chiqaramiz.

Bu metodning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, topishmoqda keltirilgan har bir iyeroglifning ba'zi bir qismlari javobda keltiriladi.

5. 暗示法 Ànshì fǎ Ishora qilish metodi:

Bu yerda javob, topishmoqda keltirilgan iyerogliflarni ichida bo'ladi.

Masalan, 走在上边,坐在下边, 在左边, 在右边. Zǒu zài shàngbian, zuò zài xiàbian, zài zuǒbiān, zài yòubiān. Bu topishmoqning javobi 走 Zǒuning tepasida, 坐 Zuò dan pastda, 堆 Duī ning chap tarafida, 挂 Guà ning o'ng tarafida joylashgan. Bu ta'riflardan kelib chiqib 土 Tǔ iyeroglifi nazarda tutilyotganini payqash qiyin emas.

Yana bir misol,

天没有地有,我没有他有.⁶⁰Tiān méiyǒu dì yǒu, wǒ méiyǒu tā yǒu Bu yerda topishmoqning javobi 地 De va 他 Tā iyerogliflarida yashiringan. Qisqagina kuzatishdan so'ng bu 也 yě iyeroglifligini bilib olishimiz mumkin.

Mazkur metodning boshqa metodlardan o'ziga xos xususiyati shundaki, topishmoqning javobi iyerogliflar ichida mujassamlashgan va topish unchalik mushkul emas.

6. 附会法 Fùhuì fǎ metodi:

⁶⁰柳忠良“中华灯谜学”。北京：学苑出版社。2014年

Bu metod bir necha iyerogliflardan tashkil topadi hamda topishmoqning javobini topish bir muncha qiyinchilik tug'diradi. Mazkur turdagi topishmoqlarda tasvir yashiringan bo'ladi.

Masalan,

左是山,右是山,上是山,下是山,山连山,山靠山,山咬山,不是山.Zuǒ shì shān, yòu shì shān, shàng shì shān, xià shì shān, shān lián shān, shān kàoshān, shān yǎo shān, bùshì shān.

Bu yerda 山 iyeroglifi topishmoqning javobida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu topishmoqda frazalar shunday tarzda keltirilganki, xuddi javobda 山 Shāniyeroglifi to'g'ridek. Ammo bunday emas. Topishmoqqa yaxshilab nazar tashlab javobi 田 iyeroglifligini bilib olish mumkin.

Bu metod o'quvchini chuqur o'ylashga, izchil fikr yuritishga undaydi.

7. 笔划加减法 Bǐhuà jiā jiǎn fǎ metodi:

Iyeroglifga bir necha chiziqlarni qo'shish yoki olib tashlash yordamida topishmoq tuzishimiz ham mumkin.

Masalan, 心有余,力不足.Xīnzàng qí, duǎnquē Bu gapda ma'no ikki iyeroglifga ishora qiladi, aynan

心有余,心 Xīn yǒuyú, xīn iyeroglifiga bittagina chiziq qo'shsak 必 Bì iyeroglifi hosil bo'ladi.

Bu gap tarkibiga kirgan 力 Lì iyeroglifidan bitta chiziqni olib tashlasak, 刀 Dāo iyeroglifi hosil bo'ladi. Bu gapda oddiy qo'shish yoki olib tashlash usulidan foydalanilgan.

Yana bir variant shundan iboratki, javobda mavjud bo'lgan iyeroglif bir qancha iyerogliflardan tashkil topgan bo'lishi ham mumkin.

Yana bir misol,

一个不出头,两个不出头,三个不出头,不是不出头,就是不出头.⁶¹

⁶¹柳忠良“中华灯谜学”。北京：学苑出版社。2014年

Yīgè bù chūtóu, liǎng gè bù chūtóu, sān gè bù chūtóu, bùshì bù chūtóu, jiùshì bù chūtóu

Ushbu topishmoq bir nazar tashlanganda tushunarsiz bo'lib ko'rinadi, qaysi tomondan unga yondoshish ham bir muncha mushkuldir. Lekin izchillik bilan nazar tashlasak topishmoqning javobini topishimiz mumkin. Bu yerda eng muhimi 不 Bù iyeroglifini tushunib olishdir. Agar 不 Bù iyeroglifiga 出头 Chūtóuni qo'shsak, 木 Mù iyeroglifi hosil bo'ladi.

Boshidagi uchta gap javobda uchta 木 Mùqatnashganini bildiradi bu bildirish esa 森 Línieroglifini yuzaga keltiradi. So'nggidagi ikkita gap esa topishmoqni texnologiyasini oshirishga xizmat qilmoqda va o'quvchini chalg'itib topishmoqni yanada murakkablashtirmoqda.

Yuqoridagi yettita metoddan bitta vaqtda foydalanish ham mumkin.

2- bob bo'yicha xulosa

1. Xitoy xalq topishmoqlari ikkita katta guruhga bo'linadi. 1-narsalarga oid topishmoqlar; 2-bolalar topishmoqlari boshqacha nomi ma'naviy topishmoqlar; Bu topishmoqlar ikki yoki undan ortiq iyerogliflardan tuziladi. Ba'zi topishmoqlar hangomalarga o'xshashib ketadi.
2. Xitoyda qadimdan ya'ni sulolalar davridan boshlab topishmoqlar tuzish va undan og'zaki muloqotda foydalanish urfga aylangan. Ana shu sulolalar bo'linishiga qarab ham topishmoqlarni tuzish va javoblarini aniqlashda farqli jihatlar paydo bo'lgan.
3. Keyinchalik zamonaviy davrga kelib topishmoqlarnig ikki xil bir biridan farq qiluvchi turlari paydo bo'ldi:
 - 1) 谜语 Míyǔ-oddiy topishmoqlar;
 - 2) 灯谜 Dēngmí-yoritgichlardagi topishmoqlar ya'ni boshqotirmalar;
4. Topishmoqlar va boshqotirmalar umuman bir biridan uzoq bo'lgan tushunchalardir ularning farqlanishi turli xil jihatlar bilan tushuntiriladi. Oddiy topishmoqlarda yashiringan javob sodda yo'llar yoki sodda

iyerogliflardan foydalanilgan holda tushuntirilsa, boshqotirmalarda uchraydigan iyerogliflar esa bir necha ma'noni bildiradi, bitta so'z bir qancha tushuntirishni o'z ichiga oladi.

5. Topishmoqlarni nomlashda ham xalq madaniyatidan kelib chiqqan holda urf-odatlariga murojaat qilinadi va shu asosda nom tanlanadi. Topishmoqlarning boshqa narsalardan farq qiladigan jihati shundaki, uning ichki ma'nosi va asosi mavjud. Morfologiyada iyerogliflardan foydalanganda, ular turli xil talaffuz qilinganda ma'nosi ham har xil bo'ladi. Topishmoqlar ko'pincha til va adabiyotda uchraydi, boshqa tillarda va asarlarda uchramasligi ham mumkin.
6. Topishmoqlar tuzish jarayonida oddiy tuzilgan topishmoqlar, rang-barang ma'noli topishmoqlar, topishmoqlarning javobiga ko'ra turlari, tarkibidagi iyeroglifiga ko'ra turlari, yozilish janriga ko'ra turlari, shimoliy guruh, janubiy guruh, shanghai guruhi va boshqa turlarga bo'linadi.
7. Xitoy tili topishmoqlarining boshqa tillardan farqli jihati shundaki, unda iyeroglifli topishmoqlar mavjud va bunday topishmoqlar xitoy tili tizimida alohida o'ringa ega. Iyeroglifli topishmoqlar “字谜” Zimideb ataladi.
8. “字谜” Zimítopishmoqlari qabul qilingan bir qancha metodlar orqali tuziladi va aynan ana shu yo'l bilan javobi aniqlanadi. Bunda asosan ieroflif tashkil topgan kalitlarning ahamiyati kattadir.

III BOB. XITOIY TILI RIVOYATLI TOPISHMOQLAR TA'RIFI VA TAHLILI

3.1 Rivoyatli topishmoqlarning shakllanishi va taraqqiy etishi

灯谜故事

Rivoyatli topishmoqlar xitoy tilining qiziqarli ko'rinishidir, ular hayotiylikni tasvirlaydi, metafora orqali inson aqlini charxlaydi; rasm orqali narsalarning asosini tushuntiradi. Rivoyatli topishmoqlarning kelib chiqishi qadimgi Xitoy xalqining hayotiga bog'liq bo'lgan, ming yillar davomida rivojlangan va Xitoy millatiga, madaniyatiga katta aql boyligi sifatida kirib keldi. Rivoyatli topishmoqlar bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularning aqlini o'sishiga yordam beradi, ularni hushmuomala, o'yin o'ynashga va tahlil qilishga o'rgatadi.

Rivoyatli topishmoqlar o'yin sifatida uchrashi ham mumkin. Ular oddiy topishmoqlarni murakkabroq qilib tasvirlaydi, inson miyasini ishlatadi va turli xil prozalarda ishlatiladi. Rivoyatli topishmoqlar qadimgi davrdagi mashhur odamlarning hayoti; masalan 曹操 Cáocāo topishmog'ida bolalarni o'qitish haqida ma'lumot berilgan. 李伯 Lǐ bó quyidagi fikrlarni bildirgan: “无人偷之谜，杜甫智接刁县今的药方之难，王安石与好友饮酒财迷以及唐伯虎等四大才子之间精彩斗文，等等”⁶²。 ”Wú rén tōu zhī mí, dùfǔ zhì jiē diāo xiàn jīn dì yàofāng zhī nán, wáng'ānshí yǔ hǎoyǒu yǐnjiǔ cáimí yǐjī tángbóhǔ děng sì dà cáizǐ zhī jiān jīngcǎi dòu wén, děng děng” Tarjimasi: “Hech kim topishmoqlarni o'g'irlay olmaydi, Duluning aqliy retsepti juda qiyin, Wang An Shi va uning yaqin do'stlari may ichib topishmoq javoblarini topishgan. 唐伯虎 Tángbóhǔ va boshqalar ham ular kabi buyuk insonlar bo'lishgan. Bu hikoyalar bolalar hayotidagi maktabni o'rganishga o'rgatadi, qadimgi Xitoyning mashhur odamlarning hayoti va madaniyatini tanishtiradi.

⁶² 谜语故事- китоби, 时代出版黄山书社-北京-2014年, 7-页。

Bolalarning tarixini, qadimgi topishmoqlarning javobini topish usulini o'rgatadi va tahlil qilishga yordam beradi, aqliy jihatdan rivojlantiradi.

3.2 Qisqa va rivoyatli topishmoqlarni funksional jihatdan o'rganish va tahlil qilish

谜语故事：伍子胥与相国对谜

伍子胥，楚国人。春秋末期吴国大夫，军事家，谋略家。他第一次上朝时，刚在殿前举完千斤鼎，国君又传让相国试试他的才智。

相国领命后，沉思片刻，念道：

兄与弟同性，

弟与兄同名。

兄又阴山秀，

弟有万里明。

这道诗是个字谜，原来他要伍子胥猜个字。伍子胥见相国想要考自己，便决定展示一下自己的才华。他并没有直接回答，而是笑着念了四句诗：

霜有雪没有，

箱有柜没有。

你有我没有，

立功自会有。

老相国一听，大惑不解，而伍子胥连连拱手道：“失敬！失敬！”

其实，相国与伍子胥的谜底是同一个字，都是“相”字。相国诗中所说的“兄”与“弟”分别为“木”“目”，两者合为“相”字。而伍子胥适中所说的“你”指相国，而“相国”同“霜”“箱”中都有的，就是“箱”字。

Tarjimasi: Vuzi Suy va vazir o'rtasidagi topishmoq

Vuzi Suy Chu davlatidan edi. Kurashuvchi podsholiklar davrida Wu davlati

shifokori, harbiysi va strateg olimi bo'lgan. U birinchi marta ertalab ko'chaga chiqqanida, og'ir bo'lgan temir qilichini olib chiqdi, qirol vazirning bilimini sinab ko'rmoqchi bo'ldi. Vazir vaziyatni tushundi va o'ylanib turib, javob berdi:

Aka va uka bir jinsda,
Uka va akaning ismi bir.
Akasining tog'da sharpasi bor,
Ukasining yorqin kelajagi bor.

Bu to'rt qator she'r topishmoqdir. Avvaliga u Vuzi Suy javobini topishini aytdi. Vuzi Suy vazirni ko'rganida o'zicha o'yladi, inson o'zining qobiliyatini ko'rsatishi kerak. U umuman javob bermadi, lekin kulib to'rt misra she'r o'qiy boshladi:

Qor parchalari bor qor yo'q,
Qutisi bor sandig'i yo'q.
Senda bori menda yo'q,
Hayrli ish qilsang bo'ladi.

Vazir bu gapni eshitib, hayron qoldi va Vuzi Suyga to'xtamasdan qo'lini ko'tarib ta'zim qildi: "Kechirasiz!" "Kechirasiz!". Aslida vazir va Vuzi Suy topishmoqlarining javobi bitta iyeroglif. Ikkalasining javobi ham "相" Xiāng iyeroglifidir. Ma'nosi: ministr. Vazirning she'ridagi 兄 Xiōng va "弟" Dì iyerogliflari ajraladi. 木 Mù va 目 Mù iyerogliflarini birlashtirsak. "相" Xiāng hosil bo'ladi. Vuzi Suy aytgan "你" Nǐ iyeroglifi vazir so'ziga ishora qiladi. 相国 Xiāngguó yoki 霜 Shuāng, 箱 Xiāng hamma iyerogliflarda "xiang" mavjud.

项羽巧言护挂树

项羽（公元前 232-公元前 202），秦下相（今江苏宿迁）人。秦末起义军的将领。秦灭忙后，他自立西楚霸王。在楚汉战争中，项羽在垓下被刘邦击败，与乌江自杀。

他在少年时，就喜欢植树护林，并且常对自己的伙伴说：“古代贤士对树木”保之如赤子，仰之如慈母，爱之如身体“的做法，是值得我们效法的。”谁要是随便砍伐树木，他总会千方百计予以劝阻。

一次征战途中，他率领将士驻扎在一个山村里。一天，项羽见一位农夫正要挥斧砍掉庭院中一株枝繁叶茂的桂树，忙上前问道：“这株树长得甚好，老伯为什么要砍掉它？”

那老伯叹道：“我家庭院四四方方，这树立于其中，正好成了个“困”字，老夫怕不吉利，所以要砍掉它”。

项羽听了，觉得十分可笑，于是拱手说道：“照老伯此言，院中树倒人留，岂不是更不吉利？你有困难，我尚可帮你；你若被“囚”，禁，我就无能为力了”。

那老伯细细想了一会儿，终于放下了斧子。项羽忙令侍从拿了些粮米送给老伯，一解其无米下锅的困难。⁶³

Tarjimasi: **Syanyu daraxtlarni asraydi**

Syanyu miloddan avvalgi 232-202 yillarda yashagan, u Chin sulolasining (Jiangsu provinsiyasining Suchyen) shahridan bo'lgan. Chin sulolasining armiyasi va boshlig'i jangda kurashayotgan edilar. Chin sulolasi tugatilgandan so'ng, u o'zi g'arbiy Chu qabilasining yetakchisiga aylandi. Chu va Hanlar o'rtasidagi kurashda, Syanyu Lyubanni o'ldirdi, Vujiang o'zini o'zi o'ldirdi. U yoshligida daraxtlarni o'stirishni va o'rmonni asrashni yoqtirardi va bir kuni u yordamchisiga aytdi: “Qadimda daraxtlarni parvarish qila oladigan askarlar huddi yangi chaqaloqni o'stirgandek, o'z onasi qaragandek, ularni sog'lig'iga e'tibor berganidek“ ish qilgan, biz ulardan ibrat olishimiz kerak. Kim xohlasa bu o'ringa chiqishi mumkin, u har qanaqasiga odamlarni ko'ndirishga harakat qiladi.

Bir marta yo'lda jang qilishga ketayotganlarida, u bo'lim boshlig'iga bir qishloqqa borib yashab turishni taklif qildi. Bir kuni Syanyu bir dehqonni

⁶³孙雍长. 汉字字谜大典.-广州.2002年

daraxtni arra bilan bo'layotganini ko'rdi va savol berdi: "Bu daraxt juda yaxshi o'sibdi, nega siz uni kesib tashlayapsiz?". Qariya xo'rsinib javob berdi: "Mening uyimni to'rt tomondan o'rab olgan, bu daraxt menga qiyinchiliklar tug'dirdi, shuning uchun uni kesib tashlayapman".

Syanyu buni eshitib kuldi va unga ta'zim qilib aytdi: "Bobo bu so'zlarimni tinglang, uyingiz atrofida odamlar turibdi, ular sizni hurmat qilishadi, bu yaxshilik emasmi? Siz esa qiyinchiliklar tug'diryabdi deysiz, men sizga o'zim yordam beraman. Agar siz qamoqqa tushishdan qo'rqmasangiz, unda men sizga yordam berolmayman. Qariya biroz o'ylanib turdi va arrani joyiga qo'ydi. Syanyu qariyaga guruch va bug'doyni sovg'a qildi. Bu topishmoqda ovqatni ya'ni guruchni qo'lga kiritish qanchalik qiyin bo'lganligi tushuntirilgan.

曹操字谜试才学

曹操不仅是东汉末年的大政治家，军事家，且在文学，书法，音乐等方面，都有很高的造诣。他的几个儿子也相当有才华，尤其是曹植，更是才华出众。

有一天曹操领着曹丕，曹植骑马郊游，观赏丹凤金菊。

这天秋高气爽，蓝天一碧如洗，成群的燕子在天空中飞翔。曹操望天空，感叹不已，忽而想到：何不以此景为题，拟个字谜考考两个儿子的才学呢？只见他沉吟片刻，是用手指着天上的燕子，吟了四句诗：

一对燕子绕天飞，
一只瘦来一只肥。
一年四季来一次，
一月里倒来三回。

曹操要两个儿子以此诗为谜面，猜一字。

曹丕苦想了很久，也没能想出这是什么字。而才思敏捷的曹植沉吟片刻后，便破了此谜。他对曹操说：“这是个”八“字。一对燕子像”八“字的一撇一

捺，瘦的是撇，肥的是捺。”一年四季来一次“，指一年中有一个”“八”月。一月里倒来三回，指每月都有初“八”十“八”和二十“八”。

曹操听后，大喜，从此对曹植更加喜爱，一度欲立曹植为世子。

Tarjimasi: **Tambur topishmog'i**

Gao Shuang ismli Janub tomondagi sulolarning saroyida aqlli kuchli, hazilkash, hech kim bilan ortiqcha gaplashmaydigan va o'ziga ishongan odam yashagan. Uning yaqin do'sti Sun Bao ham bor edi; u semizroq beli ham o'nta kelardi. U saroyning ya'ni qirollikning boshlig'i bo'lgandan so'ng, Gao Shuang do'stiga e'tiborsizroq bo'lib qoldi.

Bir kuni Gao Shuang Sun Baoni yana ko'rishga borganida, Sun Bao unga umuman e'tibor qilmadi va qaramadi. Gao Shuangning juda ham jahli chiqadi, eshikdan tashqariga chiqib ketayotganida, tamburni olib ustiga she'rli topishmoq yozdi:

Migratsiya sakkiz “chi” ga teng,

Qorin oshqozonday bir, “cun”ga teng.

Yuz terisi juda qalin bo'lsa,

Kutilmaganda qiyinchiliklar boshga tusharkan.

Gao Shuang bu so'zlarni yozib bo'lib, jimgina ketdi. Bu to'rt misra she'r birinchidan tambur ustiga katta–kichik tartibida yozilgan, ikkinchidan yurak bo'm-bo'shligini bildiradi, uchinchidan ular chuqur ma'noga ega. Bu to'rt misra she'r topishmoqdir va tambur ustiga yozilgan bo'lib ular topishmoq tartibini yasaydi. Gao Shuangning she'rli topishmog'ining ma'nosi unchalik chuqur yozilmagan. She'rli topishmoqning ishorasi tamburga Sun Baoning xarakterini solishtirib hajviya bilan yomon odamligi tushuntirilgan.

王勃逛街

王勃（约 650 – 676）字子安，降州龙门（今山西河津）人。唐代诗人，与杨炯，卢照领，骆宾王齐名，并称“初唐四杰”。

一年，王勃到达南昌时，正是重阳佳节。南昌街头，繁花似锦，热闹非凡。王勃边走边欣赏着店铺门前的楹联，只见一家门前写道；

志在济人，广被，
功推御暴，晴雨皆宜

王勃看完后，心中不由的暗暗称好。走着走着，王勃又被另一家电门前的楹联吸引住了，于是停下脚步欣赏起来，那楹联是：

试倾王府千春饮，
为济人间万古愁

王勃禁不住赞叹道：“妙！妙！妙！”

这两副楹联正是隐喻两家所卖之物。第一家店铺是卖伞的，而第二家是卖酒的。

Tarjimasi: Vangbo ko'chani aylanmoqda

Vangbo taxminan 650 – 676 yillarda yashagan, haqiqiy ismi ZiAn edi. U Jiang Zhouning Longmen (hozirgi Shansi provinsiyasining Hejin) shahridan edi. Tan davridagi shoir, mashhur boshliq va tan sulolasining buyuk namoyondasi bo'lgan.

Bir yili Vangbo Nanchang shaxrida “Ikkita to'qqizlik bayramiga” bordi. Nanchang ko'chalarida, gullar huddi ipakdek ochilib turganda hammayoq shovqinli edi. Vangbo ham yurib ham do'konlarning eshigidagi yozuvlarni tomosha qilib ketardi. Bir eshikda uni yozuvga ko'zi tushdi.

Intilgan insonga yordam berish kerak,
Sovuq ochiq havoda ham ishlash kerak.

Vangbo buni ko'rgandan so'ng, yuragini qora tuyg'u egalladi. U yurib yurib boshqa eshikda boshqa bir yozuvga ko'zi tushdi va to'xtab qolib o'qidi:

Bahorda qirol saroyida bahor mayi quyildi,
Insonlar orasida cheksiz qayg'usizlik hukm suradi.

Vangbo to'xtamasdan bundan zavqlanib: “Ajoyib! Zo'r! Zo'r!” deb baqirdi. Bu ikki yozuv topishmoqlar hisoblanib ularda metafora usuli orqali uy ichida savdo–sotiq borligidan dalolat beradi. Birinchi topishmoqda soyabon sotilayotgan bo'lsa, ikkinchi topishmoqda aroq sotilmoqda.

我姓“无人偷”

李白（701-762）五岁时，随父亲从西域来到四川剑南道昌明县的青莲乡定居。父亲亲自教他读书，赋诗和舞剑。

开元三年（715）春天，有一位元客来到青莲乡寻访李白的父亲李客，正见李伯在院中练剑。客人向李伯打听李客的住所，李白很礼貌地回答了客人的问话，并询问他的姓名。客人说：“吾号东岩子，姓”无人偷“，名曰鸟落汕头不见脚。

李白听后，想了一下，便说：“晚生知道了，请稍候，待我禀明家父”。说完，便回到家中告诉父亲，有位名叫俞岛的客人来访。

父亲立刻让李白放低声音，并赶忙出屋迎接客人。父亲和客人一直密谈了好久，最后话题转到了李白身上。

客人见李白聪颖好学，气宇不凡，很是喜爱。父亲也正想给李白找一个见多识广的老师，讲一讲天下见闻，古今大事和济世经略，以启发他的心智，开阔他的视野。于是，李白便向这位客人拜师求教。

Tarjimasi: **Mening familiyam: “Hech kim o‘g‘ri emas”**

Libo (701 -762 yillarda yashagan) besh yoshlik vaqtida, otasi bilan birga G‘arbdan Sichuanga qilichini olib Nanchaoga Ming qirolligiga yashashga keladi. Uning otasi uni kitob o‘qishga, she‘r yozishga va qilichbozlikka o‘rgatadi.

Bahorda 715-yili uzoqdan kelgan mehmon Likening uyiga mehmonga keldi. Libo bu paytda bog‘da qilichbozlik bilan shug‘ullanayotgan edi. Mehmon Liboning otasi Likega bir qancha savollar berayotgan edi, Libo hushmuomalalik bilan mehmonning ismi va familiyasini ko‘radi. Mehmon aytdi: “Mening zotim Sharqiy tomondan, familiyam “Hech kim o‘g‘ri emas”. Ismim esa (Qush Shantoudan pastga tushib oyoq ko‘rinmaydi).

Libo buni eshitib, o‘ylanib qoldi va aytdi: “Men biroz kechroq bilibman, ozgina kutib turing, men albatta uyda otamga tushuntirib beraman”. U otasiga uni bir kishi izlab kelgani va qandaydir oroldan tashrif

buyurganini aytdi. Liboning otasi o'g'lidan pastroq ovozda gapirishini iltimos qildi, mehmonni kutib olishga uydan chiqib ketdi. Otasi va mehmon ancha sirlashib gaplashib turishdi, keyin Libo tarafga qayrilib kelishdi. Mehmon Liboning aqlliligi va o'qishi yaxshiligini bilardi va Libo unga yoqdi. Liboning otasi o'g'lini shunday o'qituvchiga berishni xohlaganini va harqanday paytda katta va iqtisodiy ishlarda yaxshi o'qituvchi kerakligini aytdi. U o'zini o'zi yuragida ishontirdi, bilimini kengaytirishni xohlardi va Libo mehmondan unga o'qituvchilik qilishini iltimos qildi.

雪天送礼

唐朝长庆二年（822），冬天纷飞，天气十分寒冷。这是，年已半百的居易，到杭州担任刺史已经一个月了。他听说自己手下的两名武官正在守卫城外的一座山寺，担心他们饥寒，寂寞，于是立即叫人准备了两件大衣和一些酒饭。另外，他还从自家书房取出一盒精致灵巧之物，并幽默地附了手小诗：

两国打仗，
兵强马壮。
马不吃草，
兵不征粮。

随后，白居易派人将这些东西茂雪送往古刹。

那两名武官一见这些东西，大喜。他们穿上厚厚的棉大衣，边吃东西西边乐呵呵地摆开阵势。

原来，白居易派人送来的灵巧之物是象棋。

Tarjimasi: Qorli kunda sovg'a bermoq

Tan sulolasi davrida 822- yili Chaonan bayramida qish faslida qor parchalari uchar, havo esa juda ham sovuq edi. Bu vaqtda yoshi elliklarga yetib qolgan Baijushi Hangzhou shahrida feodal gubernatorlik vazifasini o'z bo'yniga oldi va bunga endigina bir oy bo'lgan edi. Uning eshitishicha u o'zining qo'l ostida ikkita harbiy askar tog'da joylashga cherkovni

qo'riqlashar ekan, ular sovuq havoda turib ba'zida och ham qolisharkan, yolg'iz qolarkanlar va ulardan bir kuni ikkita paxta tolali palto, ovqat va may olib kelishni buyuribdilar. Undan tashqari, undan o'z uyining kutubxonasidan bir quti yaxshi narsalarni olib berishini iltimos qilishibdi, ham bir joyda kichik to'rt misra she'r yozilganini ko'rib qolishibdi:

Ikki davlat kurashmoqda,
Askarlar kuchli, otlar kuchli,
Otlar o't yemaydi,
Askarlar don yeydilar.

Bu ikkita harbiy askarlar bu sovg'alarni ko'rib xursand bo'lishdi. Ular qalin paxtadan tikilgan paltolarni kiyib olishdi va narsalarni xursandchilik bilan yeb, qo'shinlar joylashuviga ochib qo'yishdi.

Avvalgi, Baijushi sovg'a sifatida yuborgan narsasi Xitoy shaxmatlari edi.

我的谜吃你的谜

段成式（约 803-863），字柯古，临淄（今属山东临博市）人。唐文学家，官至太常少卿。他所著的“庐陵官记”，记述了一则有趣的谜语故事。书载：唐代的曹著为人机智善辩，颇有名气。

一天，曹著家来了许多客人，其中有一位所说的曹著的学问了得，便想试试他的才学。于是，他出了一条谜语让曹著猜：

一物坐也坐，卧也坐，立也坐，行业坐。

曹著一听，应声答道：“青蛙”。青蛙无论坐，卧，立，行，始终保持着坐的姿势。

曹著说出这个谜底后，灵机一动，也出了一条谜语让这位客人猜：

一物坐也卧，立也卧，行也卧，卧也卧。

客人猜了半天，也没猜出谜底来。客人要曹著揭示谜底，曹著笑着说：“我的谜吃你的谜”。

原来，曹著这个谜的谜底是“蛇”。蛇不管坐，立，行，卧总是卧在地上，而且蛇还喜欢吃青蛙。

客人听后，很是惭愧，从心里佩服曹著的聪明才智。

Tarjimasi: “ **Mening topishmog‘im sizning topishmog‘ingizni yeb qo‘ydi**”.

Duan chengshi taxminan (803 -863 yillarda yashagan) Zikegu, Linzi Shandong provinsiyasining Linbo shahridan edi. Tan davrining shoiri va saroy ayoni bo‘lgan. Uning mashhur “庐陵官下记”“Lú líng guān xià jì” (“Kichik uy va saroydagi hikoyalar”) kitobida rivoyatli topishmoqlar yozilgan.

Ertakchi: Bu Tan davridagi Tiao Zhuning ayyorligi va tabiatdan mashhurligi haqida yozilgan.

Bir kuni, Tiao Zhuning uyiga juda ko‘p mehmonlar kelishdi. Ularning orasidagi bir mehmon Tiao Zhuning qobiliyatini sinab ko‘rmoqchi bo‘ldi va unga bir topishmoqni aytdi:

Bir hayvon o‘tirsa o‘tiradi, yotsa ham o‘tiradi, tursa o‘tiradi, yursa ham o‘tiradi.

Tiao Zhu buni eshitib, baland ovozda javob berdi: “Yashil qurbaqa”.

Yashil qurbaqa o‘tirolmaydi, yotsa, tursa, yursa demak u faqat o‘tira oladi. Tiao Zhu bu javobni aytganidan so‘ng, uning hayoliga ajoyib bir fikr keldi:

“Bir hayvon yotsa o‘tiradi, o‘tirsa yutadi, tursa yotadi, yotsa yotadi. Mehmonlar yarim kun javobini o‘yladilar, lekin javobini topa olmadilar. Tiao Zhu ularga kulib javob berdi: “Mening topishmog‘im sizning topishmog‘ingizni yeb qo‘ydi”. Avvaliga, Tiao Zhuning topishmog‘ining javobi: 蛇 Shé- ilon. Chunki ilon o‘tirolmaydi, turmaydi, yurmaydi faqat yerda o‘tiradi. Undan tashqari ilonlar qurbaqa yeyishni yoqtiradilar. Mehmonlar buni eshitib, yuzlari qizarib ketdi, ular Tiao Zhuga ta‘zim qildilar va uning qobiliyatiga qoyil qoldilar.

字谜教子

北宋的政治家范仲淹写下了“先天下之忧而忧，后天下之乐而乐”这样的名言，并以此为立身外世的座右铭。他一生俭朴，为官清廉。

有一年，他的次子范纯仁要娶亲。范纯仁觉得婚是一生的大事，父亲又是个大官，于是决定将婚事办得体面一些，也好借此光耀门庭。此时，他的大哥正好要去北京办事，他就让大哥将自己的打算告诉父亲，并开列一张长长的购物清单，让大哥在京城购置齐全。

范纯仁的大哥到了京城，向父亲转告了范纯仁的打算，并把要采购的金银首饰，陵罗绸缎等物品的单子交给了父亲。

范仲淹看见后，眉头紧皱，叹道：窝家先祖清廉俭朴，岂能纵容后代如此奢侈！“于是，提笔在那张购物单上写了四句话：

一人站着一人卧，
两个小人地上坐。
家中还有两口人，
退回娇儿细琢磨。

范仲淹又嘱咐老大不要在京城买任何东西，只将单子他退给弟弟，他自然会明白父亲的意思。

范纯仁接过大哥退回的单子，细细地琢磨父亲写的四句话，知道父亲那四句话诗其买也是一个字谜，谜底就是“俭”，因而羞愧不已。于是，他改变了原来的计划，简单地把婚事办了。

Tarjimasi: **Iyeroglifdan tashkil topgan topishmoq**

Shimoliy Sun sulolasining buyuk siyosatchisi 范仲淹 Fànzhòngyān bir jumla yozdi: “Avvalgi kuni qayg‘uli edi, indinga esa xursand degan so‘zlar bilan yurakni eritadi. U kamtar va to‘g‘ri so‘z inson bo‘lgan edi”.

Bir yili, uning ikkinchi o‘g‘li Fan Chun Zhen uylanishga qaror qildi.

Fan Chun Zhenning fikricha, uylanish bu katta ish, otasi saroyning katta ayonlaridan biri edi, ham uylanishning o‘ziga xos yaxshi tomonlari borligini e’tirof etdi va qarzga yorug‘ hovli oldi. Bu vaqtda, uning katta akasi Pekin shahriga ishlashga borishi kerak edi, u akasidan otasini to‘yga

bir qancha narsalar ro'yxatini berishini so'radi. Undan tashqari, u akasidan uning to'yiga Pekinga borib, o'ziga narsalar olib kelishini so'radi.

Fan Chun Zhenning akasi Pekin shahrigacha yetib bordi, uning akasi u aytgan narsalarning barchasini sotib oldi: oltin va kumush metallardan yasalgan taqinchoqlar, ipak matosi va boshqa narsalar ham, ularning barchasini otasiga ko'rsatdi va ro'yxatni ham qo'shib berdi.

Fan Zhong Yan bularni barchasini ko'rgandan keyin, qoshlarini chimirib aytdi:

Bir odam tursa biri yotadi,

Ikkita kichik odam yerda o'tiradi.

Uy ichida yana ikki odam bor,

O'g'illari o'ylab pastkashlikni yo'qotishlari kerak.

Fan Zhong Yan katta o'g'lini urushdi va u Pekinga borib narsalar olmay, ro'yxatni ukasiga qaytarib berishi kerakligidan otasining fikrini tushunib yetdi.

Fan Chun Zhen akasidan ro'yxatni qaytarib oldi va otasining to'rt misra she'rini o'qib ma'nosini tushunib oldi va bu bir topishmoq ekanligini tushundi. Bu topishmoqning javobi: 俭 Jiǎn-Kamtarlik. Demak, inson uyat nima ekanligini tushunishi kerak. U avvalgi ro'yxatni o'zgartirib, to'yni oddiyroq o'tkazishga qaror qildi.

3.3 Xitoy tilini o'rgatishda topishmoqlarning ta'siri va ularni o'qitish usullari

1. Hayvonot va o'simlik dunyosiga oid topishmoqlar;
2. Borliq va tabiat obyektlariga oid topishmoqlar;
3. Ilmiy va texnik soha predmatlariga oid topishmoqlar;
4. Ishlab chiqarish, transport va va qishloq xo'jaligi obyektlariga oid topishmoqlar;
5. Harbiy texnika va qurollarga oid topishmoqlar;

6. O'quv qurollariga oid topishmoqlar;
7. Mashhur insonlarga oid topishmoqlar;
8. Inson organizmi va tana a'zolariga oid topishmoqlar;
9. Adabiy manbalar va nashriyotlarga oid topishmoqlar;
10. Xitoy dori-darmonlarining nomlanishiga oid topishmoqlar;
11. Inson faoliyati davomida foydalanadigan buyumlarga oid topishmoqlar;
12. Ijtimoiy-madaniy hamda sport sohasiga oid topishmoqlar;
13. Xitoy hududi va undan tashqarida bo'lgan geografik obyektlarga oid topishmoqlar;
14. Topishmoq-boshqotirmalar;
15. Aralashgan tur topishmoqlari;
16. Frazeologik topishmoqlar;

Hayvonot fauna va o'simlik flora dunyosiga oid topishmoqlar;

Bu turga aloqador topishmoqlar xitoy tilida mavjud bo'lgan topishmoqlarning aksariyat qismini tashkil qiladi. Unda quyidagi o'simliklar va jonzodlar haqida fikr yuritiladi: Yovvoyi va uy hayvonlari; qushlar; hasharotlar; suv jonvorlari; daraxtlar; o'simliklar; gullar.

Misollar:

年纪不大,身穿黑缎袍,

胡子一把,尾巴像剪刀,

喜吃青草,冬天向南去,

爱叫妈妈。 Javob: 羊春天回来早。 Javob: 燕子

小飞虫,尾巴明,

黑夜闪闪像盏灯，
古代有人曾借用，
刻苦读书当明灯。 Javob: 萤火虫

有头没有颈，一个姑娘，
身上冷冰冰， 生在水中央，
有翅不能飞，身穿分红衫，
无脚也能行。 Javob: 鱼坐在绿船上。 Javob: 荷花

身穿绿衣裳，
肚里水汪汪，
生的子儿多，
个个黑脸膛。 Javob: 西瓜

Borliq va tabiat obyektlariga doir topishmoqlar;

Bu turga aloqador topishmoqlarda jonsiz tabiat hodisa va detallari aks ettiriladi.
Masalan, astronomik obyektlar, ko‘rinishlar va atmosfer hodisalar.

Misollar:

上一半，下一半， 看不见来摸不到， 像花花园不种它，
中间有线看不见， 四面八方到处跑， 花儿刚开就落下，
两头寒，中间热， 跑过江河水生波， 春夏秋冬它不长，
一天一夜转一圈。穿过森林呼啸。寒冬腊月开白花。

Javob: 地球 Javob: 风 Javob: 雪

Ilmiy va texnik soha predmatlariga oid topishmoqlar;

Texnik faoliyat ilm fanning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan va tilshunoslikda yangi atamalarning paydo bo'lishiga olib kelgan. Bu sohaga oid topishmoqlarda ham ana shu atamalardan foydalaniladi.

Misollar:

来无影,有头不长发,

去无踪,记忆人人夸,

能传景,你把问题提,

能传声。Javob: 电磁波回答全不差。Javob: 电脑

Ishlab chiqarish, transport va qishloq xo'jaligi obyektlariga aloqador topishmoqlar;

Mazkur turga tegishli bo'lgan topishmoqlarning javoblari asosan transport vositalarining nomi, foydali qazilmalar, qurilish obyektlari, ishlab chiqarish vositalari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashkil qiladi.

Misollar:

两眼像铜铃,样子像楼梯,

四脚圆滚滚,直通天和地,

腰间有嘴巴,四季变颜色,

专吃过路人。Javob: 公共汽车黄绿相交替。Javob: 梯田

Harbiy texnika va qurollarga doir topishmoqlar;

Bunday topishmoqlarni javobini aniqlash uchun harbiy texnika predmetlarini qurollar nomidan yaxshi xabardor bo'lish kerak.

Misollar:

浑身钢铁造,铁头木尾巴,
头无脚它会跑,生来脾气大,
开枪又打炮,尾巴拉一把,
穿沟跨战壕。 Javob: 坦克头上就爆炸。 Javob: 手榴弹

O'quv qurollariga taaluqli topishmoqlar;

Bu turga o'quv qurollari hamda yozma hamkorlik va xujjat ishlariga bog'liq bo'lgan vositalar aloqador.

Misollar:

小小房屋是我家,
家里人多力量大,铁嘴巴,
能写字来能画画,爱咬纸,
个个都是小专家。 Javob: 笔盒咬完掉个铁牙齿。 Javob: 订书机

Mashhur insonlarga oid topishmoqlar;

Bunday topishmoqlarni javobini topish uchun mashhur insonlarning ism sharifini keltirib berish tavsiya etiladi. Qoidaga ko'ra, uning ijod faoliyati, yashab-ijod qilgan yillari va uning qalamiga mansub mashhur asar nomlari keltiriladi.

Misollar:

百年古屋 (打中国现代作家名一) Javob: 老舍
油煎豆腐 (打唐代作家名一) Javob: 李白

Inson organizmi va tana a'zolariga taaluqli topishmoqlar;

Mazkur turdagi topishmoqlarda inson tanasi a'zolariga ta'rif beriladi hamda organizmda ro'y beradigan biologik hodisalar ham uchraydi.

Misollar:

一棵树, 五个杈, 两间房子一样宽,

不长叶子不开花, 大门常开也常关,

五杈生来常碰头, 房里可容千万人,

团结合作本领大。 Javob: 手难容沙粒在里边。 Javob: 眼睛

Adabiy manbalar va nashriyotlarga aloqador topishmoqlar;

Bu turdagi topishmoqni topmoqchi bo'lgan odam topishmoqda yashiringan adabiy manba nomi, gazeta yoki nomlarini yaxshi bilishi darkor.

Misollar:

零点 (打茅盾作品名一)

体验合格通知 (打报纸名一)

Javob: 子夜

Javob: 健康报

Xitoy dori-darmonlarining nomlanishiga xos topishmoqlar;

Xitoy tibbiyotida foydalanib kelinayotgan dori vositalari bunday topishmoqlarni paydo bo'lishiga sababchi bo'lgan.

Misollar:

妇女节前夕味道真不好,

Javob: 三七味道真不好,

难吃偏要吃,

不吃就糟糕。

Javob: 中药

Misollar:

春水碧如蓝 (打省名一)

Javob: 青海

长江, 珠江, 黑龙江 (打河北地名一)

Javob: 三河

Topishmoq-boshqotirmalar;

Qadimda bu turdagi topishmoqni topish uchun maxsus o'ylab topilgan o'yinlar zarur bo'lgan. Javobini to'g'ri topgan odamga mavjud bo'lgan yozuvga tushib qolgan iyerogliflarni qo'shish natijasida javobni aniqlash kerak bo'lgan.

Misollar:

Yozuv boshlang'ich va so'nggi iyerogliflarni o'zida namoyish qiladi. Markazda joylashgan iyerogliflar esa mavhumligicha qoladi.

Masalan, 李...广

李广 - qadimgi xitoycha ismlardan biridir. Bo'sh qolgan joylarni albatta iyeroglif bilan to'ldirish lozim. Mazkur topishmoqda hozirgi davrdagi zamonaviy kinoyulduzni ismi sharifi yashiringan. Lekin ana shu ism Tan davrining so'nggi yillarida ijod qilgan mashhur bir ismdir.

Aralashgan tur topishmoqlari;

Bu turdagi topishmoqlarga yuqoridagi topishmoq turlariga tegishli bo'lmagan va ularga kiritilmagan buyum va hodisalar nomi kiritilgan bo'ladi. Masalan, oziq-ovqat mahsulotlari nomi, maxsus terminologik birliklar, valyuta nomlaridir.

Misollar:

都叫我圆,

偏偏长方,

都说我毛,

偏偏精光,

都喊我分,

偏偏完整。 Javob: 人民币

人造小太阳 (打常用词一)

Javob: 假日

Frazeologik topishmoqlar;

Mazkur turga tegishli bo'lgan topishmoqlarga maxsus frazeologik iboralar, mustahkam so'z birikmalari va frazeologiyaning boshqa turlari ham kiradi. Aynan frazeologik topishmoqlar xitoy topishmoqlarining ko'pgina qismini tashkil qiladi. Bu topishmoqlar o'z topuvchisi tomonidan leksik ma'lumot ko'pligini, chuqur o'ylab to'g'ri tahlil qilish kerakligini talab qiladi.

Misollar:

黯

Javob: 有声有色

初一

Javob: 日新月异

Xitoy tilidagi topishmoqlarning struktur tahlili

Struktur tahlil natijasida shuni ko'rishimiz mumkinki, topishmoqlar ikkiga bo'linadi: she'riy va prozali.

She'riy topishmoq to'g'risida gapirganimizda shuni ta'kidlab o'tishimiz lozimki, unda qofiya va hajm mujassamlashgan bo'ladi.

Qofiya she'riy topishmoqlarda mavjud bo'lgan qo'shimchalarni to'g'ri talaffuz qilishga bag'ishlangan bo'ladi. Qofiya topishmoqda aniq talaffuz, noaniq talaffuz va taxminiy talaffuzni aks ettiradi. Leksik va grammatik xususiyatiga ko'ra esa, topishmoqlarda uchraydigan omonimlarni belgilab beradi.

Misollar:

Aniq talaffuzli:

这半边看去是古文,
那半边看去是古人,
把中心抽打掉,
就变成文人。 Javob: 做

Taxminiy talaffuzli:

房间只有豆粒大,
万千兄弟住得下,
电子器件新一代,
生来追求小型化。 Javob: 集成电路

Noaniq talaffuzli:

兄弟七八个,
围着柱子坐,
只要一分开,
衣服就扯破。 Javob: 蒜

Leksik va grammatik xususiyatlariga ko'ra:

Bir shaxslik:

是鸡不长毛,
是牛不耕田,
是猫不捕鼠,
是虎不上山。 Javob: 田鸡, 蜗牛, 熊猫, 壁虎

Bir shaxslik emas:

两只小口袋,

天天随身带，
要是少一只，
就把人笑坏。 Javob: 袜子

Tavtologik:

天上不生它，
地下不养它，
吃它不见它，
见它不吃它。 Javob: 唾液

Omonimik:

清石板儿石板青，
青石板上挂明灯，
若问明灯有多少，
天下无人能数清。 Javob: 星星

Qofiyali topishmoqlarning yana o'ziga xos xususiyati uning xajmidir. Xajm o'zida she'riy qatorlarning umumiy sonini belgilab beradi. Xitoy tilidagi topishmoqlarda qatorlar soni ikkitadan o'ntagacha davom etishi mumkin. Shunga qarab ular juft qatorli yoki toq qatorli topishmoqlarga bo'linadi.

Juft qatorli she'riy topishmoqlarga misollar:

两个二, 两个小,
不知到底是多少。

Javob: 算(祿)

嘴巴里吃进去，
独子里掏出来，
连着东南西北，
通向五洲四海。

Javob: 邮筒

Toq qatorli she'riy topishmoqlarga misollar:

尖尖嘴,

细细腿,

狡猾多疑拖大尾。

Javob: 狐狸

吃会没有嘴,

会走没有腿,

过河没有水,

胜了不骄傲,

败了不气馁。

Javob: 象

Xitoy tili topishmoqlarining prozali formasi o'zining ixchamligi va qiziqarliligi bilan ajralib turadi. Topishmoqlar alohida iyeroglif sifatida yoki bitta yoki bir nechta sintaktik birliklardan tashkil topgan so'zlar ishtirokida tuziladi. Bir va bir necha gaplardan tashkil topgan topishmoqlarda ko'pincha old qo'shimchalar va yordamchi so'zlar tushib qolish hollari kuzatiladi.

Alohida iyerogliflardan tashkil topgan topishmoqlar:

骑(打成语二)

Javob: 一马当先大有可为

Sintaktik birliklardan tashkil topgan topishmoqlar:

好读书(打字一)

Javob: 敞

长住长江头,

君住长江尾。(猜字一) Javob: 洪

Mamlakatimizda yildan yilga xorijiy tillarni ayniqsa, xitoy tilini o'rganuvchi o'quvchilar soni ortiq bormoqda. Ular turli xil yoshdagilardir va turli yosh guruhlariga bo'linadilar:

1. Bolalar;
2. Yoshlar;
3. Kattalar;

O'quvchilar soni har xil yoshdaligini hisobga olgan holda xitoy tilini o'rgatishda ham turli xil metodlar va o'rgatish usullari yaratilmoqda. O'quv jarayonida nafaqatmaxsus qabul qilingan o'quv qo'llanmalari balki, yordamchi usullardan foydalanib kelinmoqda. Bu usullar ularni nafaqat nazariy bilim olishlari balki, amaliyotni ham yuqori darajada o'tashlariga yordam berib kelmoqda.

Xitoy tilini o'rgatishda bir qancha yordamchi vositalar qatoriga topishmoqlar ham kiradi va bu eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Topishmoqlar poetik jihatdan fikrlashga, jumboqli hodisalarni yechimini topishga va chuqur o'ylab, mantiqiy fikr yuritishga chorlaydi. Qoidaga ko'ra, topishmoqlar kompozitsion yorqinligi bilan ajralib turadi, undagi ritmik struktura rifm bilan o'lchanadi, topishmoqlar mantiqiy ma'noga egaligi bilan ajralib turadi.

Xitoy topishmoqlari-xitoy xalqi madaniyatining eng muhim na'munalaridan biri sanaladi.

Dars jarayonlarida topishmoqlardan foydalanish turli xil vazifalarni yechishga ham yordam beradi:

1. Xitoy tilidagi topishmoqlarni semantik tahlil qilish va tematik guruhlariga bo'lish;
2. Xitoy topishmoqlarini struktur formasini o'rganish, uning o'ziga xos jihatlarini aniqlash;
3. Xitoy tilini o'rgatishda xitoy topishmoqlarini rolini aniqlash;
4. Topishmoqlarni o'rganishda o'quvchilar yoshiga qarab guruhlariga bo'lish;

Xitoy tilini o'qitishda topishmoqlar muhim o'rin tutadi. Darslarni qiziqarli va ma'noga boy bo'lishiga olib keladi. Buni bir qancha tajribalarda kuzatganmiz. Topishmoqlar o'quvchilarni mantiqan fikrlashga, og'zaki nutqda qo'llaniladigan bir qancha iboralarni o'rganib ularni amaliyotda qo'llashga sabab bo'ladi. O'quvchiga aqliy hujum orqali yondashib uni leksik va grammatik bilimlarini boyitishga olib keladi. Atrof muhit haqida egallagan bilimlarini oshirishga yordam beradi.

Topishmoqni javobini topish uchun bosh qotirish vaqtida o'quvchilar borliqda mavjud bo'lgan barcha predmet va hodisalar haqida fikr yuritadilar shunda ularning so'z boyligi ham oshadi.

Xitoy topishmoqlari kabi yordamchi vositalar odatdagi dars jarayonini qiziqarli va mazmundor qilishga yordam beradi. Auditoriyani jalb qilishda asosiy vazifa bo'lib xizmat qiladi.

Har xil yoshdagi o'quvchilarga xitoy tili topishmoqlarini o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.

Kichik yoshdagi til o'rganadigan guruhlarda ya'ni o'zida bolalarni jamlagan auditoriyalarda hayvonot dunyosi va o'simlik dunyosiga xos topishmoqlardan foydalanib dars o'tish yaxshi natija beradi. Shuningdek tabiat hodisalarini o'zida jamlagan she'riy topishmoqlarni o'rgatish ham samaralidir. Topishmoqni javobini topgandan so'ng uning javobida yashiringan hayvon yoki o'simlik haqida suhbat olib borish ham xitoy tilidagi og'zaki nutqni oshirishga yordam beradi.

O'smir yoshdagi o'quvchilarga xitoy tilini o'qitish jarayonida turli mavzudagi topishmoqlar xususan, aralash turdagi topishmoqlar, topishmoq-boshqotirmalardan foydalanish mumkin. Chunki o'smirlarning hayot tarzi birmuncha faolroq bo'ladi, ularning hayotga bo'lgan qiziqishi ham boshqalarnikidan ancha farq qiladi. Shuning uchun ularga dars berish jarayonida

turli xil struktur topishmoqlardan foydalanish yaxshi samara berishini kuzatishimiz mumkin.

Katta yoshdagi auditoriyada esa boshqalarnikidan farqli ravishda aqlni ko'proq charxlaydigan, ko'proq mantiqan fikrlashga undaydigan topishmoqlardan foydalanish talab qilinadi. Katta yoshli o'quvchilarga turli xil sohalar masalan, madaniyat va sport, harbiy texnika sohasiga oid topishmoqlar hamda she'riy va prozadan iborat bo'lgan jumboqli boshqotirmalardan foydalanib dars o'tish mo'ljallangan natijaga yetishga sabab bo'ladi.

Endigina xitoy tilini o'rganishni boshlagan ya'ni endigina xitoy tili fonetikasi, ohanglari va grammatikasini o'rganishga kirishayotgan o'quvchilarga ikki va to'rt qatorli she'riy topishmoqlardan foydalanib dars o'tish foydali. Bunga flora va fauna, tabiat obyektlari va hodisalari, o'quv qurollari misol bo'la oladi. Shuningdek , ular endigina iyerogliflarni o'rganishni boshlagani sababli iyerogliftuzilgan chiziqlar va belgilar javobda yashiringan topishmoqlardan foydalanib dars o'tish odat tusiga kirgan.

Xitoy tili bilim darajasi o'rtacha bo'lgan o'quvchilarga esa nisbatan murakkabroq topishmoqlarni berish ham mumkin. Chunki ularda nazariy baza shakllangan bo'ladi, leksik so'z boyligi yetarli darajaga yetgan bo'ladi. Shuning uchun ularga topish uchun ilmiy-texnika, inson tanasi va organizmi va bir qancha tadbirlarni o'zida jamlagan topishmoqlarni berish yaxshi natija berishi isbotlangan holatdir. Bu turdagi topishmoqlar o'quvchilarni turli xil sohalardagi xitoy tili so'z boyligini oshirishga va bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Undan tashqari aqli zehni ham oshirishga yordam beradi.

Xitoy tili bilim darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilarda xitoy tili va xitoy xalqi madaniyati, tarixi, urf-odatlarini, an'analari haqidagi bilimlari ancha yetarli bo'ladi. Shu sababli, bunday guruhlariga turli xil mavzulardagi murakkab topishmoqlardan foydalanib dars o'tish mumkin. Topishmoqlarning javobini topish ularni atrof-muhit haqidagi bilimlarini yanada boyitishga yordam beradi.

Shuni aytishimiz mumkinki xitoy tili topishmoqlari borliq haqida ma'lumotlar to'plashimiz va bu bilimlarimizni mustahkamlashimiz uchun muhim vazifani bajaruvchi universal vosita hisoblanadi, xitoy xalqini tushunish uchun kalit bo'lib xizmat qiladi va undan tashqari xitoy tilini o'qitishda muhim yordamchi vosita vazifasini bajaradi.

3-bob bo'yicha xulosa

1. Xalq og'zaki ijodini shu jumladan topishmoqlarni o'rganmay turib, "xalqlarning kelib chiqishi va etnik tarixi, dunyo sivilizatsiyasining tarkibiy qismi bo'lgan xalq, uning madaniyati va turmushining o'ziga xosliklarining shakllanishi haqidagi tarixiy fan etnografiyani chetlab o'tish mumkin emas.
2. Rivoyatli topishmoqlar xitoy tilining qiziqarli ko'rinishidir, ular hayotiylikni tasvirlaydi, metafora orqali inson aqlini charxlaydi. Rivoyatli topishmoqlar oddiy topishmoqlarni murakkabroq qilib tasvirlaydi, inson miyasini ishlatadi va turli xil prozalarda qo'llaniladi.
3. Rivoyatli topishmoqlar turli ko'rinishda hattoki o'yin tarzida ham uchrashi mumkin. O'yin tarzida uchrasa bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularni aqliy fikrlashga undaydi, hushmuomala bo'lishga va so'zlarni chuqur tahlil qilishga o'rgatadi.
4. Rivoyatli topishmoqlarni tarjima qilish jarayonida ham xitoy milliy mentalitetini chuqur anglashimiz, iyerogliflarning ma'nosi va tushunchasini umumiy shaklda birlashtirish va ifodalanish xususiyatlarini ko'rib chiqishimiz mumkin.
5. O'quvchilarga xitoy tilini o'qitish jarayonida topishmoqlar muhim yordamchi vosita vazifasini bajaradi. Topishmoqlar xitoy tili darslarini qiziqarli olib borishga xizmat qiladi. O'quvchilarni jumboqli savollarni yechishga undaydi, xitoy tili so'z boyligini oshirishga, iyerogliflarni eslab qolishda yordam beradi.

6. Dars jarayonlarida o'quvchilarning yoshiga va xitoy tilini o'zlashtirish qobiliyatlarini hisobga olgan holda guruhlarga bo'lib olish va aynan ana shu guruhlarga qarab topishmoqlarni tanlash talab etiladi.

Xalq og'zaki ijodining eng asosiy tushunchasi bo'lmish topishmoqlar borliq haqidagi bilimlarni oshirishga, ma'lum bir sohaga tegishli bo'lgan atamalarni chuqurroq o'rganishga, biror bir millat milliy an'analarini o'rganib ularni chuqur tahlil qilishga undaydi.

XULOSA

Asrlar mobaynida xalqimizga juda katta ruhiy va ma'naviy quvvat berib kelayotgan milliy qadriyatlarimizni, folklor an'analarimizni qayta tiklash, ularni yoshlar ongiga chuqur singdirish, har tomonlama yetuk, barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish muhim ahamiyatga ega.

Xalq topishmoqlari ko'p asrlar davomida yosh avlodning aqliy, axloqiy va estetik tarbiyasida muhim manba bo'lib keldi. Ayniqsa, xalq donishmandligining qomusi bo'lmish topishmoqlar xalq pedagogikasida katta o'rin egallaydi.

Xalq og'zaki janrlari orasida topishmoqlar o'ziga xos o'rin tutadi. Topishmoqlar shakl jihatdan ixcham bo'lib, ularda fikr chuqur, aniq, ravshan ifodalangan bo'ladi.

Topishmoqlar ko'p yillik hayotiy tajribalar asosida yuzaga kelganligi sababli o'ziga xos tarbiyaviy ahamiyatga ega. Chunki har bir topishmoq kishilarning uzoq yillik mehnat tajribalari hamda turmush sharoitlarida necha martalab sinovdan o'tgan. Shuning uchun ham topishmoqlar juda kam o'zgarib, uzoq umr ko'radi. Har bir topishmoqning xalq orasida tarqalishi ularning yaratilishi kabi sekinlik bilan amalga oshadi. Chunki har bir topishmoqda uning yaratuvchisi-xalqning aql-idroki, madaniy saviyasi sinfiy, ijtimoiy-g'oyaviy va estetik

tushunchasi aniq aks etadi. Xalq tajribasi asrlar davomida to'planib, boyib boradi. Mana shunga bog'liq holda topishmoqlar ham asta-sekinlik bilan yaratilib, xalq donishmandligi xazinasini boyitib boradi va ayrimlari davr nuqtai nazaridan eskirib, xalq orasida qo'llanilmay qoladi.

Xalq topishmoqlari o'zining ixchamligi, to'la qofiyaliligi, hayotiyiligi bilan kishilar nutqini bezaydi va o'zining donolik xazinasini bilan inson ongini, estetik tushunchasini boyitadi, uni haqiqiy insoniy xislatlar asosida tarbiyalaydi.

Topishmoqlar yoshlarning, xususan, maktab o'quvchilarining nutqini o'stirishda, ularni xalq donishmandligi durdonalari bilan tanishtirishda hamda ularda xalqchil xislatlarni tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. O'quvchilar boshlang'ich sinflardan boshlab topishmoqlar bilan tanishadilar. O'qituvchi ularga topishmoqlarda ifodalangan ko'chma ma'noni tushuntiradi. Keyinroq, ularning o'zlari ham sinfda o'rgangan topishmoqlariga yaqin topishmoqlar va hikmatlarni ota-onalaridan, o'qigan kitoblaridan to'plashga intiladilar.

“Xitoy tilida topishmoqlarning semantik-funksional tahlili” mavzusidagi ishimizda quyidagilar oydinlashdi:

1. Xitoy tili topishmoqlarining semantik tahlili jarayonida xitoy tili topishmoqlarining boshqa til topishmoqlari bilan o'xshashliklar bilan bir qatorda farqli jihatlar ham ko'zga tashlandi:

“Topishmoq” xalqqa yaxshi tanish bo'lgan ba'zi narsa hodisalar belgi-xususiyatlarning she'riy yoki nasriy formadagi turg'unlashib qolgan, o'ziga hos, ixcham, obrazli-metaforik ifodasi sifatidagi savol va tinglovchi tomonidan topilishi lozim bo'lgan narsa-hodisaning nomini o'zida mujassamlashtirgan javob qismdan iborat dialog shaklida aytiladigan iboradir.

2. Vatanimiz va xitoy tilshunosligida topishmoqlar semantikasini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy ishlar, adabiyotlar tahlil etilganda quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Barcha tahlil jarayoniga jalb etilgan tadqiqotlar doirasida topishmoqlarning albatta an'anaviy tarzda etimologiyasi o'rganib

chiqilgan. Mazkur tadqiqot ishimizning maqsadi etimologik ma'nolarni bo'rttirmasdan ko'proq kommunikativ metod asosida semantik-funksional yondashuv asos qilib olindi, topishmoq leksemalarining o'xshash va farqli tomonlari aniqlandi:

Ushbu o'xshash va farqlar:

- 1) Tildagi ichki imkoniyatlar hisobiga (semantik sinonimiya hodisasi)
- 2) Tildagi tashqi imkoniyatlar hisobiga (milliy ong, mentalitet faktorlari)

Bu xususiyatlar keltirilganligi kognitiv lingvistika qonuniyatlardan kelib chiqqan holda tahlil etish nazarda tutilgan.

1. Xitoy tilidagi topishmoqlar tili til tizimining barcha darajasi bo'yicha jonli xalq tiliga yaqinligi bilan xarakterlanadi. Shu bilan birga, xitoy topishmoqlari:

- jonli xalq tili boyliklaridan o'ziga kerakli darajada foydalanish, ularni o'z maqsad-vazifalariga bo'ysundirish, shunga muvofiq tarzda qo'llashi.
- qadimiy xitoy tilining ma'lum bosqichida ishlatilib, keyingi bosqichlarida iste'moldan chiqib ketgan so'zlar va so'z shakllari saqlab kelayotgani.
- topishmoqning o'z ichida hosil qilingan yasama til vositalariga ega ekanligi bilan jonli xalq tilidan ham, folklorning boshqa janrlari, xususan, maqol va matallar tilidan ham farqlanadigan til xususiyatlariga egadir.

2. Xitoy topishmoqlari til tarixi, xususan, tarixiy morfologiya, tarixiy leksikologiya, dialektologiya va etimologiya uchun muhim bo'lgan lisoniy dalillar saqlanib qolgan tarixiy manba sifatida, ayniqsa qimmatlidir.

3. Xitoy tilining shevalariga tegishli bo'lgan so'zlar xalq topishmoqlari semantik-stilistik mundarijasining muhim tarkibiy qismidir. Ularni boshqa so'z bilan deyarli almashtirib bo'lmaydi. Topishmoqlarni yozib olishda asliyatni to'la saqlab qolishga qat'iy rioya qilish lozim.

4. Xitoy tili topishmoqlarida qo'llanishi janr xususiyati va poetik talab bilan izohlanadigan topishmoq tuzish jarayonida hosil qilingan turli xil yasama so'zlar

ham qo'llaniladi. Ularni xitoy tilidagi topishmoqlarning o'ziga xos so'zlari deyish mumkin.

5. Xitoy tilidagi topishmoqlarda iyeroglifli birikmalar boshqa leksik qatlamlarga oid so'zlardan har jihatdan ustun turadi.

6. Ko'p ma'noli so'zlar, antonimlar va obrazli sinonimlar xitoy topishmoqlari tilining asosiy semantik-funksional xususiyatlaridir. Ko'p ma'noli so'zlar topishmoqlarda amalda chegaralanmagan ma'no xususiyatlariga egadir.

Antonimlar topishmoqlarning qisqa, ammo keng qamrov, ta'sirchan bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Obrazli sinonimlar esa bir predmat to'g'risida turli topishmoqlar tuzishda bitmas tunganmas manbadir.

7. Xitoy tilidagi topishmoqlarda moddiy olam o'zining g'oyat rang-barangligi, turfa xil ko'rinishi bilan aks etgan. Shuning uchun topishmoqlarda aniq predmet nomlari va shunday predmetlarning belgi-xususiyatini keng ma'noda bildiruvchi so'zlar nihoyatda keng ifodalangan.

8. So'zlar topishmoqlarda uch turli: a) real mazmunli ramziy topishmoqlar; b) noreal mazmunli ramziy topishmoqlar; c) belgi-xususiyatning bevosita ifodasi bo'lgan aniq topishmoqlar doirasida qo'llanadi. Bunda so'zlar ikki yoqlama: odatdagi, aniq ma'nosiga va yashirin javobga aloqador vaziyatda bo'ladi. Bu aloqadorlikning xarakteri so'zlarning qaysi turdagi topishmoqlarda qo'llanishiga bog'liq. Aniq ma'noli so'zlar xitoy topishmoqlarida ko'pincha konkretlikda holi, umumiy, mavhum ma'noli so'zga aylanadi. Aniq predmetlarni xarakterlovchi so'zlar aslida yashirin denotat bilan bog'liq belgi-xususiyatni bildiradi.

9. Topishmoqlar ko'zda tutilgan mazmun yoki fikrni iloji boricha ixcham, ta'sirchan, odatdagidan boshqacha, o'ziga xos yashirin ifodalashga intiladi. Undagi obrazlilik ham shunga xizmat qiladi. Shu bilan voqelikdagi narsa-hodisalarni qiyosan anglash, his etish, o'rganishga keng imkon yaratadi.

Mantiqiy, obrazli-poetik tafakkur rivoji uchun eng qulay va muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari

1. Yuqori malakali xitoyshunos mutaxassislarni tayyorlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning 2014-yil 3-sentabrdagi PP-2228-sonli Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 24-iyuldagi PF-4456-son "Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" gi Farmoni (O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2012-yil, 30-son, 346-modda).
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 10-sentabrdagi 190-son "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimida magistratura faoliyatini yanada takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi Qarori (O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2007-yil, 37-38-son, 384-modda).

4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2012-yil 29 oktabrdagi 418-son buyrug'i asosida magistratura to'g'risidagi Nizomi.

II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning asarlari

5. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли.-Т.: Ўзбекистон. 1992.

6. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида ҳавсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари, тараққиёт кафолатлари".-Т.: Ўзбекистон 1997.

7. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch.-Т.: O'zbekiston, 2008.

III. Ilmiy adabiyotlar

O'zbek tilida:

8. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish.-Т.: 2010.-175 б.

9. Абдурахмонов Х. Ўзбек тилининг оғзаки ижоди асарларининг синтактик хусусиятлари бўйича кузатишлар.-Т.: Фан, 1971. – 134 б.

10. Абдурахимов М. Ўзбек топишмоқлари.-Т.: Ўқитувчи

11. Акрамов Т. Топишмоқларнинг баъзи синтактик хусусиятлари. Ўзбек тилининг лексик-грамматик хусусиятлари. – Т.: 1976.-89 б.

12. Алиқулов Т. Сўз маъноларининг лексикографик тавсифи.-Т.:1990.

13. Бафоев Б. Кўхна сўзлар тарихи.- Т.: Фан, 1991. – 150 б.

14. Бегматов Э. Ҳозирги ўзбек адабий тилида лексик қатламлар.-Т.:1985.

15. Бобомирзаев Х. Ўзбек болалар фольклорининг педагогик моҳияти ва ўқув – тарбия жараёнида ундан фойдаланиш.-Т.
16. Ирискулов М.Т. Тилшуносликка кириш.-Т.:1995.
17. Ишаев А. Халқ дostonлари лексикасидан.-Ўзбек халқ ижоди,1967.-167 – 176 б.
18. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек фразеологиясининг баъзи масалалари. –1966.– 226 б.
19. Решетов В., Шоабдурахмонов Ш. Ўзбек диалектологияси.– 1978 .– 232 б.
20. Хусаинова З. Ўзбек топишмоқлари.– Т.: Гафур Гулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1966.-114 б.

Rus tilida:

21. Аникин В.П. Загадки русского народа.– М.; 1959.– С.3.– 30.
22. Аникин В.П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор.– М.;Учпедгиз, 1957. –240 с.
23. Бяшимова Л.Б. Номинативный аспект английской загадки. Проблемы организации лексической системы английского языка / структурный и коммуникативный аспект/ Труды МГПИИЯ им. М.Т. Тореза. – М.; 1987.– С. 72 – 82.
24. Веселовский А.Н.Историческая поэтика.–М.; Высшая школа, 1989.– 404с.
25. Волоцкая З.М. Лексика славянских загадок. Славянское и балканское языкознание. Проблемы лексикологии. – М.;1983. – С.92 – 101
26. Габышева Л.Л. Семантические особенности слова в фольклорном тексте.– Якутск.1986.

27. Евгеньева А.П. Очерки по языку русской устной поэзии в записях XIX – XX вв.1983.–348 с.
- 28.Журинский А.Н. Семантическая структура загадки. 1989 – 126 с.
29. Капорулина Л.В. К вопросу о дистрибуции имени существительного в языке русской загадки. Язык жанров русского фольклора.– Петрозаводок, 1979. 83 – 86с.
30. Кенгес Маранда Э. Логика загадок. Паремиологический сборник. 1978. 249-283с.
31. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. 1983. – 283с.
32. Лазутин С.Г. Метафора в загадках. Поэтика русского фольклора. – М.;– С. 94–110.
33. Левин Ю.И. Семантическая структура загадки. Паремиологический сборник.94-110с.
34. Метафора в языке и тексте.–М.; Наука 1988.–174 с.
35. Митрофанова В.В. Специфика русских народных загадок и их связь с другими жанрами фольклора. Специфика фольклорных жанров.1966. – С.73–102.
36. Осовецкий И.А.О языке русского традиционного фольклора. Вопросы языкознания.1975.-С.66-68
37. Рыбникова М.А. Загадки.1932 .-108 с.
38. Русское народное поэтическое творчество.1971.-81 с.
39. Садриддинова М. Лексические особенности узбекских народных пословиц и поговорок. 1984 год.
40. Садовников Д.Н. Загадки русского народа: Сборник загадок, вопросов, притч и задач. 1959 год.
41. Сайтбаева М. Именное сказуемое в узбекских народных загадках.1984.- 23 с.
42. Соколов В.М. Русский фольклор. 1941.-217 с.
43. Старкова А.П. Имплицитность как семантическое явление и ее функции в художественном тексте. 1983. – 175 с.

44. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. М.:УРСС,2004.
45. Тарланов Э. Язык русского фольклора как предмет лингвистического изучения. Язык жанров русского фольклора. 1977.-31с.
46. Худяков И.А. Этнографический сборник, издаваемый русским географическим обществом.
47. Чернышев В.В. Синтаксис загадок.1989.– 29 с.

Xitoy tilida:

48. 柳忠良。“中华灯谜学”。2014 年
49. 李诚。“谜语小百科”。四川出版集团。2013 年。
50. “谜语故事”。2012 年
- 51.“谜语一本通”。浙江少年儿童出版社。2014 年。
52. 孙雍长。“汉字字谜大典”。-广州.2002 年.
53. 谷衍奎. 汉字源流字典. - 北京; “华更出版社”, 2003. 263 页.
54. 谢光辉. 常用汉字图解. 北京: “大学出版社”,1997. 652 页.

IV. Manbalar

O‘zbek tilida:

55. Мирзаев Н. Ўзбек тили этнографизмларининг изоҳли луғати. 1991.-119 б.
56. Мўминов С. Ўзбек топишмоқларининг номинатив аспекти. Республика ёш филолог олимларининг анъанавий илмий конференцияси материаллари.–Т.;1990.-106 б.
57. Ўзбек халқ мақоллари. Икки томлик. 1987–1988.

58. Ўзбек халқ шевалари морфологияси.1982.
59. Ҳожиёв А. Ўзбек тилида кўшма, жуфт ва такрорий сўзлар.
60. Ҳожиёв А. Ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғати.–Т.;1974.–307 б.
61. Ҳожиёв А. Лингвистик терминларнинг изоҳли луғати.–Т.;1985. – 144 б.

Rus tilida:

62. Адамбаева Ж.Д. Литературно – стилистические и языковые особенности казахских загадок: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Алма-Ата; 1966. – 21 с.
63. Алимов А. Каракалпакские народные загадки: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Нукус; 1965.-21 с.
64. Ахундова Гюльшен Ислам кызы. Лексика и синтаксис азербайджанских народных загадок: Автореф. дисс. ... канд. фил. наук. – Баку; 1986. – 133с.
65. Лингвистический энциклопедический словарь.-М.:1990.
66. Махмудов Н.М. Эллипсис в узбекском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. –Т.
67. Махмуд Х.Ш. Татарские народные загадки: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Казань.
68. Надршина Ф.А. Афористические жанры башкирского фольклора: Пословицы, загадки: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Уфа; 1971. – 25 с.
69. Наврузова Л., Кагаева З. Использование осетинского национального фольклора в работе воспитателя. Москва: “Просвещение”, “Дошкольное воспитание”
70. Павлов Л. Роль фольклора и художественной литературы в ознакомление с окружающим детей рода второго года жизни. “Дошкольное воспитание”

71. Шукуров Р. Семантическая природа антонимов узбекского языка.1973.-
23 с.

Xitoy tilida:

72. 谷衍奎。汉字源流字典。-北京；“华更出版社”。2003年. 263页.

73. 现代汉语词典. 北京.;“商务印书馆”, 2002年.

74. 上海外国语学院. 汉俄词典. –北京.;“商务印书馆”, 2008年.1249页.

V. Davriy nashrlar

75. Нуқуқ ва Бурҳ.-Т. ;2013.-4 сон.

76. Халқ сўзи.-Т.; 2015.-59 сон.

77. Халқ сўзи.-Т.; 2015.-66 сон.

78. Халқ сўзи.-Т.; 2015.-63 сон.

VI. Internet saytlari

79. <http://www.mf.uz>(O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi)

80. <http://www.chinaembassy.uz> (XXR ning O‘zbekistondagi elchixonasi)

81. <http://www.uza.uz> (O‘zbekiston Milliy axborot agentligi)

ILOVA

身穿花衣爱打扮， shen chuan hua yi ai daban

美丽翅膀光闪闪， meili chi bangguangshanshan

不会唱歌爱跳舞， buhuichanggeaitiaowu

花丛里面得欢。(蝴蝶) huaconglimianwudehuan

Guldanliboskiyib, go'zalliklabezaydi,

Go'zalqanotlaritaradinur.

Qo'shiq kuyloymas, lek raqsni sevar,
Guldasta ichra baxtli raqsga tushar. (Kapalak)

细长小身体, xi chang xiao shen ti
尾巴点水急, wei ba dian shui ji
雨前报天气, yu qian bao tian qi
低飞要注意。(蜻蜓) di fei yao zhu yi

Tanasi ingichka, kichik
Dumi tezkor va chaqqon.
Yomg'irdan xabar berar
Diqqat qiling, past uchar. (Ninachi)

身穿黑礼袍, shen chuan hei li pao
随身带剪刀。 sui shen dai jian dao
家在屋檐下, jia zai wu yan xia
婉转低声叫。(燕子) wan zhuan di sheng jiao

Kiyar qora serbarg kiyim,
Olib yurar tanasida qaychi.
Karniz pastida uyi
Yumshoq, mayin ovozli. (Qaldirg'och)

衔树枝，找杂草， xian shu zhi, zhao za cao

好消息，天天报， hao xiao xi, tian tian bao

听到它叫人欢笑， ting dao ta jiao ren huan xiao

说是喜事要来到。（喜鹊）shuo shi xi shi yao lai dao

Shox-shabba oralab, begona o't qidirar,

Yaxshi yangilikdan har kuni xabar berar.

Uning ovozin eshitib, odamlar kular,

Aytadilarki, to'y vaqti kelar. (Zag'izg'on)

有位老师不说话， you wei lao shi bu shuo hua

肚里学问到庭大， du li xue wen dao ting da

如果有字不认识， ru guo you zi bu ren shi

快快跑去请叫它。（字典）kuai kuai pao qu qing jiao ta

Muallim, lek gapirmas

Bilimdonlik manbai.

Notanish so'z bo'lsa gar,

Tezda maslahat so'ra undan. (Lug'at)

象糖不能尝， xiang tang bu neng chang

有方也有长， you fang ye you chang

如果写错字， ru guo xie cuo zi

请它来帮忙。（橡皮） qing ta lai bang mang

Qandga o'xshar lek gapirmas,

Ham to'rtburchak, ham uzun.

Yozganda so'z xato qilsang gar,

Uni yordamga chaqir har gal. (O'chirg'ich)

叫猫不是猫， jiao mao bu shi mao

象熊没熊高， xiang xiong mei xiong gao

爱吃嫩竹叶， ai chi nen zhu ye

是咱国中宝。（熊猫） shi zan guo zhong bao

Nomi mushuk, lek mushukmas,

Ayiqqa o'xshar, lek ayiqday uzunmas.

Mazali bambuk yeyish yoqtirar

Bizning Xitoy durdonamiz. (Panda)

耳朵想蒲扇， er duo xiang pu shan

身子想小山， shen zi xiang xiao shan

鼻子长有长， bi zi chang you chang

比手还能干。（大象）bi shou hai neng gan

Quloqlari yelpig'ich kabi,

Tanasichi tog' kabi

Burni uzundan uzun

Qo'lidan ham qobiliyatli. (Fil)

远看想只猫，yuan kan xiang zhi mao

近看穿黄袍 jin kan chuan huang pao

额上写个王，e shang xie ge wang

见树不会上。(老虎) jian shu bu hui shang

Uzoqdan mushukka o'xshar,

Yaqindan sariq, serbarg kiyim kiygan.

Peshonasiga "shoh" deb yozilgan

Daraxt ko'rsa chiqa olmas. (Yo'lbars)

长耳朵，chang er duo

段尾巴，duan wei ba

红眼睛，hong yan jing

豁嘴巴。（兔子）huo zui ba

Uzundir quloqlari,

Kaltadir uning dumi

Qizil rangda ko'zlari,

Kesilgan kichik og'zi. (Quyov)

个儿高，腿儿长， ge er gao tui er chang

脖子伸到树顶上， bo zi shen dao shu ding shang

有和气，有善良， you he qi, you shan liang

发现野兽忙躲藏。（长颈鹿） fa xian ye shou mang duo cang

Baland bo'yi, uzun oyog'i

Bo'yni daraxt boshiga yetar.

Ham mehribon, ham muloyim

Yovvoyi hayvonligin yashirar. (Jirafa)

都说它是牛， dou shuo ta shi niu

没脚也没手。 mei jiao ye mei shou

头顶行李包 tou ding xing li bao

还能爬墙上。（蜗牛） hai neng pa qiang tou

Barcha uni sigir der,

Lek oyog'i, qo'li yo'q.

Boshi yuk bilan qoplangan,

Devorga ham chiqa olar. (chig'anoq)

身穿绿衣裳, shen chuan lu yi shang

肚里水汪汪, du li shui wang wang

生的籽儿多, sheng de zi er duo

个个黑脸膛。(西瓜) ge ge hei lian tang

Tanasida yashil kiyim,

Suv shulasi yarqirar.

Doni bordir juda ko'p,

Har biri qora yo'lday. (Tarvuz)

黄陂包着红珍珠, huang pi bao zhe hong zhen zhu

棵棵珍珠有骨头, ke ke zhen zhu you gu tou

不能穿来不能戴, bu neng chuan lai bu neng dai

甜滋滋来酸溜溜。(石榴) tian zi zi lai suan liu liu

Qizil durga sariq parda o'ragan,

Har bir durni bordir kichik urug'i.

Taqib bo'lmas, kiyib bo'lmas,

Mazali, o'tkir ta'mli (Anor)

不用砖瓦其高楼， bu yong zhuan wa qi gao lou
铁壳地板尖尖头， tie ke di ban jian jian tou
载人运货容量大， zai ren yun huo rong liang da
江河湖海任它游。（轮船） jiang he hu hair en ta you

G'ishtsiz ko'tarilgan bir baland bino,
Temir qobiq uzra pol taxtasi bor.
Yuk tashlash qobilyati kattadir unda,
Suzishda izm berar daryo, dengizlar unga. (Kema)

青石板，板石青， qing shi ban, ban shi qing
青石板上顶银顶， qing shi ban ding yin ding
银锭多，数补情， ying ding duo, shu bu qing
一棵一棵亮晶晶（星星） yi ke yi ke liang jing jing

Keng samoda bashoratchilar,
Keng samoda kumushrang mixlar,
Son-sanog'iyo'qdir ularning,
Nur taratar, samoga boqing. (Yulduz)

圆圆脸儿象苹果， yuan yuan lian er xiang ping guo

又酸又甜营养多 you suan you tian ying yang duo

有当菜来又当果。（番茄）you dang cai lai you dang guo

Yumaloq, olmaga o'xshar yuzi,

O'tkir ta'mli, mazali o'zi.

Payti kelsa sabzavot, ba'zida meva bo'lar. (Pomidor)

水儿见我皱眉头，shui er jian wo zhou mei tou

花儿见我弯弯腰，hua er jian wo wan wan yao

水儿见我直摇头，shui er jian wo zhi yao tou

云儿见我赶快逃。（风）yun er jian wo gan kuai tao

Suvni ko'rsa g'azablanar,

Gulni ko'rsa pastlashar,

Daraxtlarni titratar,

Bulutlardan u qochar. (Shamol)

两个论子前后放，liang ge lun zi qian hou fang

一座小乔连接上，yi zuo xiao qiao lian jie shang

两脚左右花园圈，liang jiao zuo you hua yuan quan

足不战地行路忙。（自行车）zu bu zhan di xing lu mang

Ikki g'ildirak aylanar erkin,

Birlashtirar ularnibir kichik ko'prik.

Ikki oyoq atrofida chizar doira

Oyoqlar yerga tegmas, sayohat bora . (Velosiped)

红漆桶，地下埋， hong qi tong, di xia mai

绿叶子，顶上栽， lu ye zi, ding shang zai

切开红漆桶， qie kai hong qi tong

可口好小菜。(红萝卜) he kou hao xiao cai

Yerga ko'milgandir qizil bir chelak,

Yashil barglar o'sar ustida.

Kesilganda gar u qizil chelak

Mazali sabzavot ko'rasiz unda.(Rediska)

弟兄七八个， di xiong qi ba ge

围着圆柱座 wei zhe yuan zhu zuo

大家一分手， da jia yi fen shou

衣服都扯破。(大蒜) yi fu dou che po

Yetti, sakkiz aka-ukadir ular,

Doira shaklida joylashgan

Qo'llari ham birlashgan

Kiyimlari yirtib tashlangan. (Sarimsoq)

架上爬身结绿瓜， jia shang pa shen jie lu gua

瓜头顶上开黄花， gua tou ding shang kai huang hua

生着吃来鲜又脆， sheng zhe chi lai xian you cui

抄熟做菜味道佳。（黄瓜） chao shu zuo cai wei dao jia

Tanani tik tutar yashil bir qovoq,

Qovoq ustida yashil gul unar.

Tishlaganda ham qarsildoq mazali

Taomlarga mazali ta'm berar. (Bodring)

一朵花儿三个瓣， yi duo hua er san ge ban

通上电来呼呼转， tong shang dian lai hu zhuan

大热天里它生风， da ren tian lit a sheng feng

满室生凉人人赞。（电风扇） man shi sheng liang ren ren zan

Uchta gul bargi bordir bir gulning,

Elektr tokidan peshvoz aylanar.

Issiq kunlarda u shamol keltirar,

Xonani salqinlatar, tasannolar. (Ventelyator)

身体虽不大 shen ti sui bu da

钢针满身插, gang zhen man shen cha

遇敌蜷一团, yu di quan yi tuan

老虎也无法 (刺猬) lao hu ye wu fa

Tanasi katta emasligiga qaramay

Po'lat ignali libos kiygan.

Dushman kelsa,yig'ilar bir guruh bo'lib

Xatto yo'lbars bas kela olmas. (tipratikan)

远看像只猫 yuan kan xiang zhi mao

近看是只鸟 jin kan shi zhi niao

晚上捉田鼠 wan shang zhuo tian shu

天亮睡大觉 (猫头鹰) tian liang shui da jiao

Uzoqdan qarasak mushukka o'xshaydi

Yaqindan qarasak qush bo'ladi.

Kechqurun dalada tutar sichqonni

Tong otganda ketar qattiq uyquga. (boyo'g'li)

高高个儿一身青, gao gao ge er yi shen qing

金黄圆脸喜盈盈 jin huang yuan lian xi ying ying

天天对着太阳笑 tian tian dui zhe tai yang xiao

结的果实数不清。(向日葵) jie de guo shi shu bu qing

Baland ko'tarilar yashil tanalar

Oltin chexralarga dalalar to'lar

Ular har kun quyoshga tabassum qilar

Hosil mevasini sanab ham bo'lmas. (kungaboqar)

红线吊绿球, hong xian diao lu qiu

吊上树梢头, diao shang shu shao tou

不怕风和雨, bu pa feng he yu

只怕贼来头。(猕猴桃) zhi pa zei lai tou

Qizil tola o'rar yashil sharchani,

Tepaga ulanib ko'tarilar daraxt,

Qo'rqmas u shamol va yomg'irdan,

O'g'ri kelishidan qo'rqadi faqat. (kivi)

耳朵贴上前, er duo tie shang qian

键盘轻轻按, jian pan qing qing an

交谈不想见, jiao tan bu xiang jian

声音万里传。(电话) sheng yin wan li chuan

Avval olib borib qulog'imizga,
Tugmachalarni asta bosamiz,
Suhbatlasha ko'rishmay turib,
O'tar o'ng ming marta bizning ovozimiz.(telefon)

有多花, 人人爱, you duo hua, ren ren ai
有时闭来有时, you shi bi lai you shi kai
有天开在大街上, yu tian kai zai da jie shang
花根就在手中栽.(雨伞) hua gen jiu zai shou zhong zai

Bor unda gullar, odamlar sevar,
Ba'zida yopiq, ba'zida ochiq,
Yomg'ir payti ko'chada ochilar,
Gul misoli darrov o'rtasin ushlar. (soyabon)

壳儿硬, 壳儿脆, ke er ying, ke er cui
四个姐妹隔墙睡, si ge jie mei ge qiang shui
从小到大背靠背, cong xiao dao da bei kao bei
盖的一床疙瘩被 (核桃) . gai de yi chuang ge da bei
Po'stlog'ning o'g'li kuch, po'stlog'ning o'g'li qalinlik,
To'rt opa-singil masofada uxlar.

Kichikligidan bir-biriga suyanar,

Bir po'stloqqa o'ralgan. (yong'oq)

小不点, xiao bu dian

不嫌重, bu xian zhong

赶夜路, gan ye lu

打灯笼.(萤火虫) da deng long

O'zi mittivoy,

Irganib deymiz voy.

Yo'lda doim shoshadi,

Fonarini yoqadi. (yashin qo'ng'iz)

本是古老一有禽, ben shi gu lao yi you qin

零下百度尚安身, ling xia bai du shang an shen

唯它南极生活好, wei tan an ji sheng huo hao

遇人相迎不害怕.(企鹅) yu ren xiang ying bu hai pa

Azaldan qadimiy suzuvchi qushlar,

Noldan past haroratda ham yashay oladigan.

Faqat uni Antarktidada hayot tarzi yaxshi kechadi,

Uchratgan odamlar bilan qo'rqmasdan ko'rishadi.(pingvin)

方方一快羔, fang fang yi kuai gao

不能用嘴咬, bu neng yong zui yao

带它去洗澡, dai ta qu xi zao

冒出白泡泡.(香皂) mao chu bai pao pao

Tez tortning retsepti,

Og'izda tishlab bo'lmaydi,

Uni olib dush qabul qilinadi,

Oppoq ko'pik chiqaradi.(atir sovun)

黄金布, huang jin bu

包银条, bao yin tiao

中间弯弯两头翘.(香蕉) zhong jian wan wan liang tou qiao

Sap-sariq mato,

O'ralgan kumush bilan,

Markazida egilib, ikkita kalla ko'tariladi. (banan)

个儿小小, ge er xiao xiao

头尾尖尖, tou wei jian jian

初尝皱眉, chu chang zhou mei

再吃开颜.(橄榄) zai chi kai yan

Hajmi juda kichkina,

Boshi bilan dum qismi o'tkir,

Bir tatib ko'rsa,qosh chimirib ketadi,

Yana tatiganda yuz ochiladi. (Xitoy zaytuni)

耳朵大, 嘴巴翘 er duo da, zui ba qiao

细细尾巴短又小 xi xi wei ba duan you xiao

虽然是是个农家宝 sui ran shi ge nong jia bao

不讲卫生贪睡觉。(猪) bu jiang wei sheng tan shui jiao

Shalpang quloq, og'zi katta,

Dumi esa kichkina, va kalta

Dalada foydasi tegsa ham,

Yuvunmay uxlashga shinavanda. (Cho'chqa)

不是老鹰不是雁 bu shi lao ying bu shi yan

穿云破无上蓝天 chuan yun po wu shang lan tian

万历行程一日到 wan li xing cheng yi ri dao

南来北往正方便 (飞机) nan lai bei wang zhen fang bian

Burgut emas, g'oz emas

Ko'm ko'k osmonda uchar.

Uzoq masofalarga

Bir zumda eltib qo‘yar. (Samolyot)

横一条，竖一条 heng yi tiao, shu yi tiao

高一条，底一条 gao yi tiao, di yi tiao

你走你的路 ni zou ni de lu

我跑我的道。(立交桥) wo pao wo de dao

Gorizontal o‘tadi, vertikal ham o‘tadi

Goh baland goh past o‘tadi

Sen yo‘lingda davom et

Men yo‘limda ketaman. (Ko‘prik)

红公鸡 hong gong ji

溜尾巴 lu wei ba

身体钻到低地下 shen ti zuan dao di di xia

有甜有脆营养大(胡萝卜) you tian you cui ying yang da

Qizilxo‘roz, dumiyashil

Yertagidao‘sardadil

Sog‘liquchunfoydalidir. (Sabzi)

一头实 yi tou shi

一头空。 yi tou kong

一头白 yi tou pai

一头青（葱） yi tou qing

Qismanachchiq, qismanbo'sh

Qismanoq, qismanyashil. (Ko'kpiyoz)

一条竹管圆孔多 yi tiao zhu guan yuan kong duo

薄膜糊上孔一个 bo mo hu shang kong yi ge

嘴巴轻轻对孔吹 zui ba qing qing dui kong chui

手指起落唱起歌（笛子） shou zhi qi luo chang qi ge

Bambukningteshiklari

Tekisteshilmasemish

Ammo agar puflasang

Go'zalsadochiqarmish. (Fleyta)

一物最大爱唱歌 yi wu zui da ai chang ge

两拍牙齿黑白色 liang pai ya chi hei bai se

手指齿上弹一弹 shou zhi chi shang tan yi tan

唱起多来咪发梭（钢琴） chang qi duo lai mi fa suo

Buyuksevgining katta kuychisi

Oq-u qoratishlarinishaylagan

Agar uni tishlarinibossangiz

Uzoq-uzoqmasofaga sakragay. (Royal)

有叶不开花 you ye bu kai hua
开花不见叶 kai hua bu jian ye
花开白花前 hua kai bai hua qian
飘香傲风雪（梅花） piao xiang ao feng xue

Barg ham yozmaygulochadi
Yuzlabguldanolinsochadi
Bu go'zalguliforlari
Oppoqqornieslatadi (olxo'ri guli)

像球样的圆 xiang qiu yang de yuan
像血样的红 xiang xue yang de hong
向珠样的亮 xiang zhu yang de liang
样密样的他甜（樱桃） yang mi yang de tian

Shardaydum-dumaloq
Qondayqizil
Asaldanta'molgan
Doridanshakl. (Olcha)

嘴像小铲子 Zui xiang xiao chan zi
脚像小扇子 jiao xiang xiao shan zi
走路晃身子 zou lu huang shen zi
下河唱歌子（鸭子）

Og'zichikbelkurakka
Oyog'i kichikventilyatorga o'xshar
Yo'lustida go'zalyurib
Suvgatushgach go'zal kuylar. (O'rdak)

身上雪白白 shen shang xue bai bai
肚里装有墨 du li zhuang you mo
从不偷东西 cong bu tou dong xi
为何取名贼（乌贼） wei he qu ming zei

Tanasiqordayoppoq
Qornida qora dog' bor
Hechnarsa o'g'irlamagan u
Nega o'g'ri deyishadi. (Karakatitsa)

身穿录衣褂 shen chuan lu yi gua
荷花吃度夏 he hua chi du xia
阔嘴和舌头 kuo zui he she tou
吃虫护庄稼（青蛙） chi chong hu zhuang jia

Yashil ko'ylakkiyibolib
Yozda ko'lmakustida
Katta og'iz, katta til
Chuvalchangyeyish dardida. (Qurbaqa)

一个火球天上转 yi ge huo qiu tian shang zhuan
东边升起西边落。 dong bian sheng qi xi bian luo
万物生长里不了 wan wu sheng zhang li bu liao
送来光明和温暖。（太阳） song lai guang ming he wen nuan

Birolovlis harosmondanboqar,
Sharqdanchiqibu, g'arbtomonbotar
Minglabjonzotlarnio'stiribboqar
Nurlarilliqligihammagayoqar. (Quyosh)

有门有窗不是方 you men you chuang bu shi fang
脚儿圆圆走四方 jiao er yuan yuan zou si fang
载人送客不疲惫 zai ren song ke bu pi bei
它的工作特别忙。（公共汽车） ta de gong zuo te bie mang

Eshigi bor, oynasibor , xonaemas ,
Oyoqlari dum-dumaloq to'rt tomonda,
Odamlarni tib qo'yishmuammoemas
Uningishihechtugamasbuzamonda. (Avtobus)

冬天蟠龙卧 dong tian pan long wo
夏天枝叶开 xia tian zhi ye kai
龙须往上长 long wu wang shang zhang
珍珠往下排（葡萄） zhen zhu wang xia pai

Qishdaburalibyotar,
Yozdabarglarinyozar,
Shoxlaritupagaqarar,
Mevalaresapastga . (Uzum)

小时请请腹内控 xiao shi qing qing fu nei kong
长大头发蓬松松 zhang da tou fa peng song song
姐姐乘船不离它 jie jie cheng chuan bu li ta
哥哥钓鱼拿手中（竹子） ge ge diao yu na shou zhong

Kichiklikdaqorni bo'shedi,
Kalta bo'libsochlario'sdi
Opamundan sol yasab,
Akambaliqtutardi.(Bambuk)

嘴像小铲子 Zuixiangxiaochanzi
脚像小扇子 Jiaoxiangxiaoshanzi
走路晃身子 Zouluhuangshenzi
下河唱歌子 Xiahechanggezi

Og'zichiktuyoqqao'xshash
Oyog'ikichikyelpig'ichgao'xshash
Yurgandaajoyibtovlanuvchi

Ko'ldaqo'shiqkuylovchi

Javobi: (鸭子 yazio'rdak)

身穿花衣爱打扮 Shenchuanhuayiaidaban

美丽翅膀光闪闪 Meilichibangguangshanshan

不会唱歌爱跳舞 Buhuichanggeaitiaowu

花丛里面舞得欢 Huaconglimianwudehuan

Butuntanasigulbilanburkangan, yasanishnisevuvchi

Go'zalqanotlariyarqirabporlovchi

Qo'shiqaytolmaslekinraqsnisevguvchi

Gullarniichidaraqsgatushguvchi

Javobi: (蝴蝶 hudiekapalak)

身穿黑礼袍 Shenchuanheilipao

随身带剪刀 Suishendaijiandao

家在屋檐下 Jiazaiwuyanxia

婉转低声叫 Wanzhuandishengjiao

Butun tanasi qoraga burkangan

O'zida xuddi qaychini olib yurgandek

Uyi tomning eng yuqorisida

Odatda past ovoz bilan sayraydi

Javobi: (燕子 yanzi qaldirg'och)

年纪不算大 Nian ji bu suan da

胡子一大把 Hu zi yi da ba

爱吃青青草 Ai chi qing qing cao

总是喊妈妈 Zong shi han ma ma

Yoshi uncha katta emas

Mo'ylovi ham maromda

O't-o'lan yeyishni sevar

Har doim "ma ma" deb qichqirar

Javobi: (山羊 shan yang echki)

耳朵大，嘴巴翘 Er duo da, zui ba qiao

细细尾巴短又小 Xi xi wei ba duan you xiao

虽然是个农家宝 Sui ran shi ge nong jia bao

不讲卫生贪睡觉 Bu jiang wei sheng tan shui jiao

Qulog'i katta, og'zi tepaga ko'tarilgan

Diqqat bilan qaralsa dumi ham kalta ham kichik

O'zi qishloq hayvoni bo'lsa ham